

25 ÅR

4ktuell

Nr. 34

Oslo, 22. august 1970. Pris kr. 2,40 inkl. moms
Danmark: 2,00 Sverige: 1,90 inkl. moms

RAKETT- BRØDRENE KVALHEIM

Den flygende husmor

NYTT LYS PÅ 1940

Sensasjonell artik-
kelserie begynner
i dette nr. — om
et kapittel av ok-
kupasjonshisto-
rien som ble borte.

Først på Svensktoppen MED MASKIN I STEDET FOR NYRER

Sommeren er på hell
— men ennå har den
glæder å by. Bente
Jensen prøver van-
net i Brekkesto.

FOTO:
ARNE SKRETTLINGLAND



Den Londonregjeringen
ikke viste Ruge, Sovjet,
Tyskland og general Ruge.

I en serie artikler i Aktuell — den første følger nedenfor — legger statsstipendiat i historie, advokat Sverre Hartmann, fram nytt og sensasjonelt stoff vedrørende Norge og stormaktene i 1940. De bygger på et omfattende, hittil ikke kjent samtidig kildemateriale, og viser at et sentralt og overordentlig viktig kapittel av vår historie hittil har ligget i mørke. I visse norske kretser ble det framsett forslag med sikte på å få i stand egne norske militæravdelinger i nord, til forsvar mot et sovjetisk angrep. De norske avdelingene skulle ifølge referatet i Administrasjonsrådets protokoll av 20. august danne kjernen i eventuelle vernetropper for Nord-Norge, ved siden av eller til avløsning for tyske tropper. Hele sammenhengen, både bakgrunnen i det store og i det lokale nordnorske perspektiv og det som senere fulgte, vil i løpet av serien bli analysert og dokumentert på grunnlag av primærkilder. Enkelte dokumenter vil bli gjengitt i faksimile.

I denne første artikkelen forteller Sverre Hartmann om den rollen major, senere generalmajor Odd Lindbäck Larsen, og daværende fylkesmann Gabrielsen spilte i forbindelse med dette forslaget, som ble lagt fram for Administrasjonsrådet. I de artikler som følger, og som er dokumentert hinsides enhver tvil, påviser Hartmann hvilken rolle daværende forsvarssjef, general Otto Ruge, kom til å spille etter at kongen og regjeringen hadde forlatt landet 7. juni og de initiativ som ble tatt av andre etter at general Ruge gikk i fangenskap — helt fram til månedsskiftet oktober/november 1940.

Det er ny historie som vil bli lagt fram i dette og de følgende numre av Aktuell og som senere offentliggjøres i bokform. Sverre Hartmann nøyer seg imidlertid ikke med å legge fram det som skjedde på basis av det rike kildemateriale han er i besittelse av. Han søker også å analysere general Ruges motiver og vurdere fylkesmann Gabrielsens og major Lindbäck-Larsens forslag og forhandlinger frem til månedsskiftet oktober/november med utgangspunkt i en hemmelig instruks fra forsvarssjefen.

SOM

Dersom en ny verdenskrig bryter ut — hvi alle håper ikke må skje — da må vi være innstilt og forberedt på — ikke en ny okkupasjon — men på å beholde vårt territorium — slik at en ny okkupasjon ikke kommer.

Slik sluttet høyesterettsdommer, den senere justitias og tidligere justisminister i Londonregjeringen, Terje Wold, et innlegg i «Verdens Gang» den 4. november 1948.

Det er en stor tragedie for en nasjon å miste kontrollen og herredømmet over sitt territorium, og at konge og regjering må dra i eksil. Men på lengre sikt er det en ikke mindre tragedie om de kjensgjerninger som er følgen av denne situasjon og denne utvikling, blir holdt tilbake eller unndr. forskningen, slik at det historiske helhetsbilde blir fortegnet. Gyldigheten og rekkevidden av Terje Wolds ord blir enda tydeligere når man får full eller noenlunde full innsikt i hvilken fælig og komplisert situasjon som oppsto etter den 7. juni 1940, i ukene og månedene som fulgte.

Uten å være klar over hele sammenhengen, og uten å kunne sette hendelsene inn i sin historiske kontekst, offentliggjorde «Orientering» i oktober 1955 en ikke uvesentlig bestanddel av de opplysninger det her gjelder.

Men før vi går nærmere inn på hva «Orientering» skrev og siterte senhøstes 1955, er det for sammenhengens skyld riktig å ta et nøkternt utgangspunkt i den hovedinnstilling som

HENDELSESFORLØPET BLE BORTE

Undersøkelseskommisjonen av 1945 offentliggjorde i 1947, og der det om Administrasjonsrådet m.m. heter på side 219:

august ble det brakt inn for rådet et spørsmål om Nord-Norges militærpolitiske stilling. Da saken var av utenrikspolitisk natur og lå utenfor rådets kompetanse, ble det besluttet ikke å ta noe skritt i saken.

Men andre saken som hadde en utenrikspolitisk side, gjaldt de norske handelskipene som lå i svenske havner...

I tilråding fra Protokollkomiteén om Innstilling fra undersøkelseskommisjonen av 1945 (Innstil. O IX A (1948) ble det tilsvarende punkt behandlet på side 51. Man innskrenket seg her til å sitere Undersøkelseskommisjonens knappe kommentarer, og skrev: Komiteén kan slutte seg til dette.

Da stortingsmann, redaktør Nils Hønsvald i januar 1948 ble utnevnt til forsyningsminister i Gerhardsens annen regjering, trådte stortingsmann Jakob Friis inn i hans sted som medlem av protokollkomiteén og ble på sin plass kastet inn i den avsluttende gjennomgåelse av undersøkelseskommisjonens arbeider. Noen måneder etter at komiteéns innstilling forelå, offentliggjorde Friis, fremdeles i 1948 på Johan Grundt Tanums forlag en orientering for riksstredebatten i Stortinget under titelen «HISTORIE OG POLITIKK». På side 34 skriver han:

«Allerede 7 mai 1940 hadde Koht i London fått tele-

gram fra den norske sendemann i Moskva at Sovjetregjeringen ikke ville legge seg bort i striden om Norge». Det ble bekreftet i en melding til Tromsø fra den russiske sendemann i Stockholm. Noen «fare fra Russland» for Finnmark var det følgelig ikke. Alt i august måned var det klart for Administrasjonsrådet og storparten av befolkningen at «venskapet» mellom Tyskland og Russland var slutt. Det var da visse kretser i vårt land som ønsket et norsk-tysk våpenbror-skap i Finnmark mot «faren for Russland». I de brede folkelags bevissthet ble derimot krigen mot Tyskland først nå fullt og helt en folkekrig.

Dette lille kampskrift fra Jakob Friis hånd vakte, så vidt jeg vet, ikke noen større oppmerksomhet i de dager. I 1952 og 1953 hadde jeg et par samtaler med Friis, der han kom nærmere inn på den siterte passus. Han fortalte at han hadde meget dårlig samvittighet fordi han som medlem av protokollkomiteén og ordfører for innstillingen ikke hadde insistert på at de nevnte forhold fra august 1940 var blitt tatt opp fra grunnen av, og lagt fram for offentligheten i komiteéns regi. Og den samme selvbekreftelse gjenfinner man i Friis' personlige notegnelser som etter hans død i 1956 er blitt deponert i Arbeiderbevegelsens arkiv.

Det er et ufullstendig manus (om Bevegelsen og Målet. Mitt liv i arbeiderbevegelsen), som etter titel-

sidens påskrift å dømme senest har vært under bearbeidelse i 1955. På side 138 heter det:

«Dulgte ting fra 1940.

Det er likevel etpar ting jeg gjerne vil gjøre fremtidige historikere oppmerksom på m.h.t. protokollkomiteéns behandling av krigsårenes problemer.

For det første vil jeg minne om at protokollkomiteén hadde adgang til en rekke dagbøker, særlig Paal Bergs og Gunnar Jahns. Der var det mange opplysninger som vi av forskjellige grunner ikke tok med i vår innstilling. Dette gjelder bl.a. de forslag som fra visse norske hold ble gjort på å skape et norsk-tysk våpenfelleskap i Finnmark til forsvar mot et eventuelt angrep fra sovjetrussisk side. Disse planene gikk altså ut på at vi der oppe skulle søke våpenvennskap med Tyskland, som vi ellers i landet var i krig med, mot den makt som fra 22. juni 1941 var vår allierte! Administrasjonsrådet avviste planene, så det ble ikke noe av dem. Men til eget forsvar mot eventuell fremtidig kritikk for at vi ikke slo ned på de ansvarlige for disse planene, finner jeg at jeg har rett og plikt til, som ordfører for innstillingen, å nevne at fortelsen skjedde etter et

ranse med regjeringen. Det vil neppe være til å unngå at fremtidige historikere får adgang til å studere disse dagbøkene, enten de for eller senere blir offentliggjort eller ikke.

Overfor historiens dom må jeg ha rett til å si at jeg ikke hadde ansvaret alene for denne fortelsen. Dette punktet gjelder det særlig Jahns dagbøker, for et annet punkt, nemlig sammensettningen av Riksrådet, gjelder det særlig Bergs dagbøker. Også der var det opplysninger som vi fant det riktig ikke å ta med.



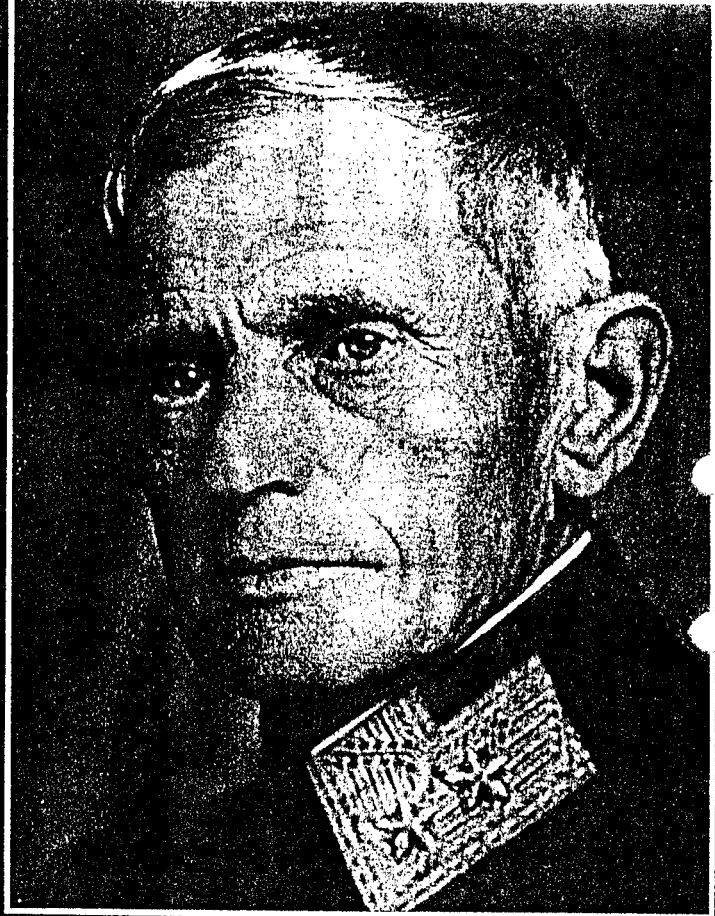
Jakob Friis, som i sin tid sørget for at en del av historien om de norske vernestyrker i Nord-Norge ble gjort kjent for allmenheten.



Sverre Hartmann, statsstipendiat i historie, med spesialfelt Nordens historie og stormaktene fra unionsoppløsningen til i dag. Han har skrevet bøkene «Spillet om Norge», «Fører uten folk», «Kritiske faser av Norges historie» og dessuten hundrevis historiske artikler og kronikker.

Hva Londonregjeringen ikke visste - Norge, Sovjet, Tyskland og general Ruge.

Det kastes lys over begivenhetene i 1940 i denne sensasjonelle artikkelen om planer for et tysk-norsk samarbeid i Nord-Norge for forsvar mot et angrep fra øst.



General Otto Ruge, forsvarssjef i Norge 1940.

Den 8. oktober 1955 brukte «Orientering» en stort oppslått artikkel på første side under overskriften: **FORSVARSSAMARBEID MED TYSKERNE! FORESLO LINDBÄCK-LARSEN OG FYLKESMANN GABRIELSEN I 1940.**

Det heter så: Vår antyd-

ning i siste nummer av Orientering om at hærverket med den egenmektige fjerning og brenning av tyske torturedskaper fra Vadsø Museum hadde dyper årsaker, har vakt oppsikt og fremkalt oppfordring om å tale tydeligere: Når vi ikke gjorde det

straks, skyldtes det at det ikke var helt på det rene at Undersøkelseskommissjonens og Protokollkomitéens arkiver, som nå i nyordnet stand ligger i Stortinget, var tilgjengelig for forskning. Etter at vi har fått bekreftet dette av Stortingets kontorsjef, og de opplysnin-

gene vi sikket til følgende kan bli lagt fram når som helst av en eller annen arkivgranser, finner vi ingen grunn til å vente med våre opplysninger...

Og dermed fulgte en gjengivelse av Administrasjonsrådets møteprotokoll av 20. august 1940 for dette

Forsvarssamarbeid med tyskerne!

foreslo Lindbäck-Larsen og fylkesmann Gabrielsen - i 1940

Vår antydning i siste nr. av annen arkivgranser finner vi

Klippet fra «Orientering» i oktober 1955 ga en del av historien, men den ble ikke satt inn i sin historiske sammenheng. Dessuten kjente ikke Orientering til den rolle som general Ruge spilte.

Avskrift av protokollen fra Administrasjonsrådets møte den 20. august 1940.

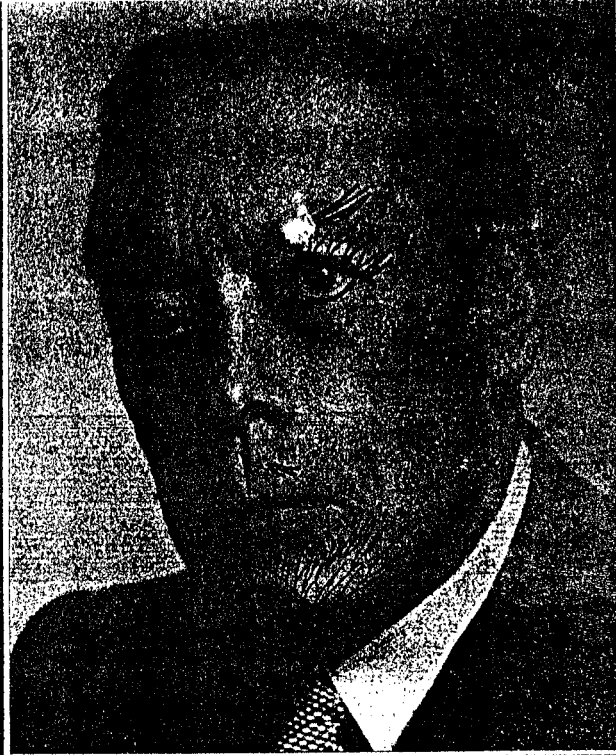
Rådet mottok fylkesmann Gabrielsen og major Lindbäck-Larsen fra Nord-Norges administrasjon. De ønsket å drøfte med Rådet en del viktige og aktuelle spørsmål om Nord-Norges sikkerhet mot angrep fra øst.

Fylkesmann Gabrielsen meddelte at det i den senere tid var foregått store tyske troppeoverføringer til Øst-Finnmark. Samtidig var det fra de tyske militære myndigheter side kommet krav om at riksvæsen straks ble fullført helt fram og holdt åpen for vintertrafikk. Til den innvending at dette ville koste enorme summer og føre med seg de største vansker på annen måte, var det fra de tyske myndigheters side svart at dette kun-

ne man ikke ta hensyn til. Fylkesmann Gabrielsen opplyste videre at major Lindbäck-Larsen hadde søkt å få større klarhet over den militære betydning av den nye situasjon ved en reise til vedkommende distrikter. Han hadde der gjort interessante iakttagelser om forholdet tyskere-finner-russere. Man måtte se den mulighet å øynene at Nord-Norge på nytt kunne bli krigsakueplass. Spørsmålet var da hvilke rådgjelder Administrasjonsrådet ville gå til. Fylkesmann Gabrielsen pekte i denne sammenheng på at de tyske myndigheters påbud om avvikling av all norsk militær virksomhet innen utgangen av september var særlig alvorlig for Nord-Norge. Det var derfor ønskelig at Rådet



Major, senere gen.major Odd Lindbäck-Larsen.



Fylkesmann Gabrielsen, den gang i Nord-Norges administrasjon.

punkts vedkommende. Hvem som på forhånd satt med referatet, ble det ikke opplyst noe om i artikkelen, som ble brakt redaksjonelt. Men det er på det rene at referatet er autentisk og gjengir innholdet in extenso, noe man kan forvisse seg om ved å sammenlig-

ne med den avskrift AKTUELL offentliggjør av vedkommende to sider av møteprotokollen. Og man kan i dag, med absolutt sikkerhet, si at det var Jakob Friis, medlem av Orienterings redaksjonsstab (med Finn Gustavsen som redaksjonssekretær) som la fram

materialet og hadde sikret seg avskrift av referatet i egenskap av medlem av Stortingets protokollkomité.

Som det fremgår av referatet i Administrasjonsrådets møteprotokoll, ønsket fylkesmann Gabrielsen og major Lindbäck-

Larsen fra Nord-Norges administrasjon å drøfte med Rådet viktige og aktuelle spørsmål om Nord-Norges sikkerhet mot angrep fra øst. Fylkesmannen henviste innledningsvis til de store tyske troppeoverføringer til Øst-Finnmark.

tok opp spørsmålet om å få smykke av tyskerne til å opprette norske hæravdelinger som kan danne kjernen i eventuelle verne- tropper for Nord-Norge ved siden av eller til avløsning av tyske tropper. Om nødvendig kunne man fordele rasjonsområdene mellom norske og de tyske tropper. Etter fylkesmann Gabrielsen's mening gikk norske interesser under den nåværende situasjon først og fremst ut på å beskytte landet mot angrep fra øst, selv om man da måtte samarbeide militært med tyskerne. Dette var visstnok også den alminnelige oppfatning i Nord-Norge.

Major Lindbäck-Larsen gjorde rede for den reise han hadde foretatt til grensdistriktene og med-

delte Rådet sine inntrykk. Han konkluderte med at det var av stor betydning å få høve til å ha norsk militær beskyttelse av landsdelen ved siden av den tyske, og gjorde nærmere rede for de organisatoriske og militærtekniske sider av denne saken. Han ville foreslå den ordning — som forøvrig var uten risiko for tyskerne og som visstnok tyske offiserer billiget — at alle staber fortsatte sin virksomhet som fredsorganisasjon. Vårt forvar i Nord-Norge kunne da mobiliseres på få dager. Ved eventuell oppsetting av en bataljon burde man bygge på frivillighet, ikke utvelging.

Rådet drøftet nærmere de spørsmål som her var

lagt fram. Formannen uttalte at man ville komme opp i en elendommelig og vanskelig situasjon dersom utviklingen tok den retning representantene fra Nord-Norge hadde antydnet. Det som særlig kompliserte problemene var spørsmålet om Englands stilling i en slik sak og spørsmålet om hvordan folkemeningen ville stille seg. — De foreslag fylkesmann Gabrielsen og major Lindbäck-Larsen fremsatte skal gjøres til gjenstand for nøye overveieelse.

Fylkesmann Gabrielsen uttalte til slutt at det som kjent var en del offiserer som ble brukt til for-

midlingstjeneste mellom tyske militære myndigheter og befolkningen i Nord-Norge. Hvis utviklingen av forsvaret kom til å bli opprettholdt tross de før nevnte hensyn, ville han foreslå at disse offiserer fortsatt ble brukt til formidlingstjeneste, eventuelt ved å knyttes til politiet. Sorenskrivør Harbek var enig i dette.

2. Rådet mottok derpå advokat Herman Reimers som kom for å gjøre Rådet kjent med at det fra et bestemt hold, som han nærmere angav for Rådet, var stemning for å gi en pengegave til gjenoppbyggingen på om lag 4 millioner kroner.

Hva Londonregjeringen ikke visste - Norge, Sovjet, Tyskland og general Ruge.

Det hittil ukjente kapittel i den norske okkupasjonshistorien fortsetter i neste nummer av Aktuell, hvor Sverre Hartmann fortsetter med sin redegjørelse.

Om årsaken til disse forserte forflytninger av tropper, særlig fra Trøndelag, opplyste han visstnok ikke noe. I dag vet man at det var krisen mellom Finland og Sovjet som hadde utløst Hitlers ordre. Og den umiddelbare foranledning var et telegram fra militærattachéen i Stockholm, generalmajor von Uthmann om aftenen den 12. august, der han gjenga alarmerende informasjonen fra sjefen for etterretningsavdelingen i den svenske forsvarsstaben, oberst Carlos Adlerkreuz. Telegrammet gjengis i faksimile med en oversettelse av teksten til norsk. Hitler, som nettopp var kommet tilbake fra Berchtesgaden da telegrammet nådde Berlin den 13. om morgenen, beordret øyeblikkelig von Falkenhorst til hovedkvarteret og instruerte ham om å sørge for en forflytning av det militære tyngdepunkt fra Sentral-Norge til Nord-Norge, og framfor alt til Finnmark. Den 15. august reiste von Falkenhorst ens ærend til Trondheim og informerte general Dietl, der Wehrmachtsbefehlshaber for Nord-Norge, om alle detaljer. Parallelt med dette ga Hitler forskjellige vidtrekkende ordre til sine militære toppsjef, og i forhold til Finland kom midten av august måned til å markere et tydelig sporskifte. Vennskapsavtalen med Sovjet av august året før var i ferd med å blekne.

Ifølge referatet fra Ad-

ministrasjonsrådets møte den 20. august, hadde fylkesmannen fortalt hvordan det fra de tyske militære myndigheters side var kommet krav om å få riksveien nordover fullført og holdt åpen for vintertrafikk. Innvendinger om de enorme utgifter og veldige vanskeligheter hadde de tyske myndigheter avvist. Rådets medlem, direktør Gunnar Jahn, var allerede informert om denne pågang. I dagboken for lørdag den 17. august skriver Jahn om hvordan Norges banks direktør, N. Rygg, hadde telefonert og fortalt at han samme dag klokken 13.30 var blitt presentert en sjekk på kr. 60 millioner. Rygg var forferdet. Mandag den 19. august hadde Rygg oppsøkt Jahn i Statistisk Sentralbyrå. Han «var bestyrtet over det krav de tyske militære myndigheter hadde stilt til Norges Bank lørdag middag. Han visste ikke hva han skulle gjøre.»

Fylkesmannen Gabrielsen hadde, hvilket ikke er tatt med i referatprotokollen, også nevnt et annet krav som var kommet fra de tyske myndigheter, og som han dokumenterte ved å sende Rådet gjenpart av sin skrivelse til Hovedstyret for Vassdrags- og Elektrisitetsvesenet to dager senere. Det bidrar ytterligere til å forklare den tyske pågangen på Norges Bank. For den 19. august, umiddelbart før fylkesmannen og majoren var reist fra Tromsø, var

overingeniørene for elektrisitetsforsyningen i Tromsø og Finnmark blitt innkalt til møte hos sjefen for den tyske divisjon i Nord-Norge, oberst Ringels. Og der var det blitt framsatt vidtgående krav om utbygging av kraftforsyningsanleggene øverst i nord. Oberst Ringels påla fylkesmannen å overbringe de rette myndigheter krav om at de nevnte kraftforsyninger straks måtte bli gjennomført, og at de fornødne midler måtte skaffes til veie.

Det var m.a.o. etter Hitlers ordre av 13. august og instruksene til general Dietl to dager senere satt full fart på de tyske forberedelser på alle plan. Av Jahns nedtegnelser noen dager senere framgikk det at tyskerne nevnte lørdag hadde beslaga 1000 lastebiler i Syd-Norge. De hadde også beslaga all olje og bensin på fat i hele Syd-Norge. Transporten nordover var meget stor, het det i dagboken.

Fylkesmann Gabrielsen orienterte Administrasjonsrådet om hvordan major Lindbäck-Larsen hadde søkt å skaffe større klarhet over den militære situasjon ved en reise til vedkommende distrikter. Han hadde gjort interessante observasjoner om forholdet tyskerer-finner-russere. Man måtte se den mulighet i øynene at Nord-Norge på nytt kunne bli krigsskueplass.

Spørsmålet var nå hvilke

tiltak eller forholdsregler Rådet ville gå med på. Og en særlig alvorlig sak var det etter fylkesmannens mening at Administrasjonsrådet hadde måttet følge de tyske myndigheters påbud om avviking av all norsk militærvirksomhet (om oppløsning av forsvaret i alle deler) innen utgangen av september. Det var særlig alvorlig for Nord-Norge.

Det var derfor ønskelig at Rådet tok opp spørsmålet om å få samtykke av tyskerne til å gjenopprette norske hæravdelinger som kunne danne kjernen i eventuelle vernetropper for Nord-Norge ved siden av eller til avløsning av tyske tropper. Om nødvendig kunne man fordele operasjonsområdene mellom de norske og tyske tropper. Etter fylkesmannens mening gikk de norske interesser i den foreliggende situasjon først og fremst ut på å beskytte landet mot angrep fra øst, selv om man da måtte samarbeide militært med tyskerne.

Major Lindbäck-Larsen supplerte fylkesmannens redegjørelse bl. a. ved å belyse de organisatoriske og militært tekniske sider av saken og avsluttet sitt innlegg med å fastslå at det var av stor betydning å få anledning til å ha norsk militær beskyttelse av landsdelen

Stockholm, den 12. August 1940
Ankunft, den 13. August 1940

21.10 Uhr
1.00 Uhr

Nr. 1275 vom 12.8.

Citissime!

Für O.K.W. und O.K.H. Attaché-Abteilung.

Unangemeldet suchte mich heute Oberst Adlercreutz auf. Aussprach ernsteste Sorge dicht bevorstehenden russischen Überfalls auf Finnland von allen Seiten einschliesslich Aalandbesetzung und Abschnürung im Bottnischen Meerbusen. Vermutet sehr viel gewaltzamere, schnellere Aktion als Winter 1939. Aussprach massvoll und taktvoll schwedische Empfindungen bei Bolschewisierung Finnlands. Zweck Besuchs war, wenn auch unangegprochen, Erkundung deutscher Einstellung. Habe weisungsgemäss geantwortet. Von aktiverer schwedischer Unterstützung Finnlands als im Winter war nicht die Rede. Halte sie nach Ausfall Westmächte, verschlechterter finnischer Lage, deutscher Besetzung Norwegens für unwahrscheinlich. Wunsch dafür in weiten schwedischen Kreisen möglich.

Militärattaché 733 g.

Wied

Vermerk:

Durch Fernschreibstelle an O.K.W. - G-Schreiber weitergegeben.

Tel.Ktr. 13.8.40

Bearbeitet in G St.
Davon sind anzuwenden:

- Nr. 1 an Pol. I.
- " 2 " K. A. M.
- " 3 " St. S.
- " 4 " B. R. A. M.
- " 5 " U. St. S. Po.
- " 6 " Dg. Pol.

Ende G St.

HEMMELIG TELEGRAM
For O.K.W. og O.K.H.
Attasjeavdelingen
Uanmeldt oppsøkte oberst Adlercreutz meg i dag. Uttalte den mest alvorlige bekymring for umiddelbart forestående russisk overfall på Finland fra alle sider, inklusive okkupasjon av Åland og avsnøring av Den botniske bukt. Formodet langt voldsommere, hurtigere aksjon enn vinteren 1939. Uftalte med måtehold og taktfullt svenske følelser ved bolsjevisering av Finland. Hensikten med besøket var, selv om det ikke ble direkte utfalt, å sondere den tyske innstilling. Svarte overensstemmende med instruksene. Det var ikke tale om aktiv svensk understøttelse av Finland slik som i vinter. Anser det usannsynlig etter at Vestmaktene har falt fra, etter den forverrede finske situasjon og den tyske okkupasjon av Norge. Ønske herom foreligger muligens i vide svenske kretser.

Militærattaché 733 h
(hemmelig)
Wied.

Sendt via fjernskriver

ved siden av den tyske.

La det med det samme være tilføyet at referatet fra møtet ble skrevet av en meget skolert mann. Det var nåværende byråsjef Kaare Salvesen i Sosialdepartementet. Gjennom politimester Kr. Welhaven hadde Administrasjonsrådets formann eller kontorsjef fått rede på at sekretær Salvesen var interessert i arbeid innen kontoret. Han fikk i oppdrag å referere forhandlingene under fylkesmannmøtet i mai, og gikk siden rett inn i jobben som sekretær for møtene, til oppløsningen av Administrasjonsrådet den 25. sep-

tember. Det er derfor ingen grunn til å betvile at det foreligger et objektivt referat skrevet under møtet. Og det er da også blitt bekref- tet av byråsjef Salvesen.

Når man i dag leser Friis' personlige nedtegnelser, får man en sterk fornemmelse av hvordan han har følt seg utsatt for et stadig økende psykologisk press og til slutt ikke har kunnet motstå fristelsen til å publisere ihvertfall noe, og ikke overlate det hele til en kanskje fjern fremtid.

Under Stortingets be- handling av Protokollkomitéens innstilling om fylkesmennene, leste represen-

tanten Trygve Utheim opp en redegjørelse fra fylkesmann Gabrielsen, der denne forteller om hvordan han var blitt kalt til general Ruge i Tromsø. Av generalen fikk han i oppdrag å vareta befolkningens tarv i Nord-Norge. Det var ingen formell skriftlig ordre, men like tydelig for det.

Ifølge Arbeiderbladets referat den 27. oktober 1948 gikk det oppdrag Gabrielsen fikk, langt utover plik- tene han hadde som fylkesmann, og det førte meget ubehag med seg. «Oppdra- get kunne ikke utføres uten at jeg måtte gjøre ting som under frie forhold måtte ka-

rakteriseres som utilbørlig», sier Gabrielsen i sin rap- port. Skrevet fra fylkesman- nen var blitt vedlagt proto- kollen. Noen enkeltheter ble ikke referert i Stortinget og nådde følgelig heller ikke offentligheten.

Det var først nokså nøy- aktig 7 år senere at fylkes- mann Gabrielsen og på det tidspunkt den øverstkom- manderende for Nord- Norge, generalmajor Lind- bäck-Larsen, under trykket av en dokumentasjon kom til å ytre seg offentlig om ihvertfall én side av sam- menhengen. Det var Orien- terings artikkel som ble den utløsende årsak.

25 ÅR

Nr. 35

Oslo, 29. august 1970. Pris kr. 2.40 inkl. moms.
Danmark: 2.00 Sverige: 1.90 inkl. moms.



Brandt i Norge
Den vest-tyske kansler
ferierer med sin kone
Rut på hytta si på Hed-
marken. Aktuell har be-
søkt ham. (Side 30-33.)
FOTO: IVAR AASERUD

**NYTT LYS
PÅ 1940**

DETTE VISSTE IKKE LONDON-REGJERINGEN

Statstipendiat i historie, Sverre Harlmann, forteller sine avslø-
ringer av spillet bak kulisserne de første okkupasjonsmånedene.

NYTT LYS PÅ 1940

Aktuell bringer i dag annen artikkel av statsstipendiat i historie, advokat Sverre Hartmann, som her tar livet av legenden om at Forsvarets Overkommando begrenset seg til å legge ned våpnene etter at konge og regjering dro til London 7. juni 1940. For bare noen dager senere «avsatte» faktisk Overkommandoen London-regjeringen i en supplementsavtale til selve kapitulasjonsbetingelsene. Det skjedde i den til nå ukjente Narvik-avtalen av 11. juni, der den norske Overkommandoen forpliktet seg til å stille de norske styrkene i Øst-Finnmark under tysk overkommando. Forsvarssjefen, general Ruge, unnlot å gjøre London-regjeringen oppmerksom på avtalen, trass i at han dagen etter at den var undertegnet sendte en spesiell kurer-ekspedisjon til Norges legasjon i Stockholm (Helsingfors) med regjeringen Nygaardsvold som endelig adressat.

Artikkelen kommer også inn på general Ruges hemmelige instruks av 24. juni om å bygge opp kadrene til en norsk hær. Det gjaldt å være frampå og så vidt mulig overtale tyskerne til å forsyne de norske avdelingene, innbefattet de styrker og det befall som skulle nyrekrutteres eller nyutdannes, med våpen av moderne slag, inklusive panservernkanoner og fly. Men noen samrøring mellom norske og tyske tropper måtte ikke finne sted — i hvert fall ikke så lenge Norge og Tyskland offisielt var i krig med hverandre, het det til slutt.

General Ruges hemmelige instruks var stilet bl. a. til major Lindbäck-Larsen, oberst Wilhelm Faye som sjef for grensevakten i Øst-Finnmark og fylkesmann Gabrielsen. En kopi ble fire måneder senere vedlagt den ekspedisjon som helt eller i alt vesentlig var satt opp av major Lindbäck-Larsen og med et følgeskriv av 24. oktober 1940, parafert av majoren og undertegnet av fylkesmannen, oversendt det nye kommissariske riksstyre ved Innenriksdepartementet. Det gir stoff til en omprøving og en revurdering av viktige begivenheter i 1940.



General Ruge —
forsvarssjef.

I artikkelen i forrige nummer av Aktuell ble det gjort rede for hvordan fylkesmann Gabrielsen og major Lindbäck-Larsen i Nord-Norges Administrasjon tok opp spørsmålet om en norsk remilitarisering, særlig i Finnmark. Tidligere stortingsmann Jakob Friis fremholdt i sine personlige nedtegnelser at disse planer, fremlagt i Rådets møte den 20. august, ikke nådde lenger: «Administrasjonsrådet avviste planene, så det ble ikke noe av dem.» Her henholder han seg til den meget knappe, uriktige karakteristikk av tilfellet i Undersøkelleskommisjonens innstilling. Og det er mulig at Friis som medlem av Protokollkomiteén er blitt bestyrket i denne sin tro ved sin lesning av Gunnar Jahns dagbøker. Forholdet er imidlertid at Jahn i følge sine nedtegnelser ti dager senere, var reist opp til Gjendesheim sammen med en venn den 22. august, og derfor ikke kom til å delta i det møte hvor saken ble sluttbehandlet, selvsamme torsdag. Det er derfor en lakune i de ellers så omhyggelige nedtegnelser som Gunnar Jahn hver dag dikterte sin sekretær.

Formannen i Administrasjonsrådet, fylkesmann Christensen, opplyser i sine erindringer fra 1940, at han henvendte seg til Regjeringspræsident dr. Dellbrügge, Terbovens stedfortreder og sjefsforhandler under riksrådsforhandlingene. Dr. Dellbrügge svarte at spørsmålet ikke var aktuelt. Og det var selvfølgelig ikke å undres over, ettersom det var rikskommissær Terboven som kort tid i forveien på Hitlers ordre i skrivelse av 5. august hadde anmodet Administrasjonsrådet om å oppløse den norske forsvarsmakt også som sivilorganisasjon. Dagen etter vedtok Rådet å oppløse det norske forsvar i alle dele med virkning fra 1. oktober samme år.

At Administrasjonsrådet ikke viste forslaget fra seg, framgår for øvrig av et P.M. forfattet av major Lindbäck-Larsen den 24. oktober 1940 som ledd i en større ekspedisjon stilet til det nye riksstyre ved Innenriksdepartementet og dets sjef, kommissarisk statsråd Hagelin.

Det heter i majorens P.M. s. 2 bl. a.:

«I løpet av august kom det rykter som tydet på en tilspising av forholdene ved Russlands nordøstre grense. De militære forberedelser var av en slik natur at fylkesmann Gabrielsen fant det riktig å gjøre Administrasjonsrådet oppmerksom på saken, og fløy sammen med Lindbäck-Larsen til Oslo.

Administrasjonsrådet bestemte etter forhandlinger

DET KONGE OG REGJERING IKKE VISSTE



Statsstipendiat i historie, Sverre Hartmann, har skrevet denne meget oppsiktsvekkende artikkelserien for Aktuelt.

20. 22. 8. 40 at det skulle gjøres et forsøk på å få anledning til å opprettholde et visst mobiliseringsberedskap for 6. divisjon, om mulig også på å få overta Grensevakt i Øst-Finnmark etter samme prinsipp som i juni. Videre ble det bestemt at det skulle søkes opprettet et norsk tråleroppsyn. Men det ble bestemt at denne sak skulle tas opp av Nord-Norges administrasjon overfor de lokale tyske myndigheter. Denne beslutning ble selvfølgelig truffet etter at Rådets formann ikke hadde hatt hell med seg i sin personlige fremstøt overfor dr. Dellbrügge.

Major Lindbäck-Larsen uttrykket så, i følge sin egen skriftlige framstilling til Innenriksdepartementet, et P.M. av 3. september, som de retningslinjer som tenktes fulgt i arbeidet. Majoren hadde av fylkesmannen fått lov til å bli etter i Oslo noen dager for å feire studentjubileet, og fikk dermed anledning til personlig å levere eksemplarer av dette P.M. til Hærens sivile administrasjon og til Justisdepartementet. Endelig utarbeidet majoren et P.M. til bruk ved innledningen av forhandlingene med de tyske myndigheter, et P.M. som ble forelagt fylkesmann Gabrielsen til godkjenning, og senere levert general Dietl under en konferanse med denne i hovedkvarteret i Kaafjord i Alta. Herom senere.

Det er således på den måte, både at Administrasjonsrådets formann tok saken opp direkte med Terbovens nærmeste medarbeider, og at Nord-Norges administrasjon fikk underhåndstiltalelse til å ta opp spørsmålet lokalt med de

tyske militære myndigheter. Og dette skjedde til tross for at Administrasjonsrådet ingen kompetanse hadde i et spørsmål av så utpreget utenrikspolitisk og sikkerhetspolitisk natur. Det medfører altså ikke riktighet når Undersøkelleskommissjonen av 1945 under henvisning til den manglende kompetanse, reservasjonsløst hevder at Rådet avviste saken.

I denne forbindelse er det av interesse å sitere hva generalmajor Lindbäck-Larsen opplyser i en redegjørelse av 1955, utarbeidet internt og båndlagt for en 10-årsperiode, etter å ha vært forevist forsvarsminister Handal. I rapporten skrevet som følge av offentliggjørelsen i «Orientering», forteller generalen at han, på den tid da han var blitt regimentssjef i Kristiansand, hadde til hensikt

å utarbeide rapport om virksomheten i Nord-Norge sommeren og høsten 1940:

«På grunn av flytning kom jeg imidlertid ikke i gang, og alt om våren ble jeg beordret i Senior Officers School i England. Før jeg kom i gang med rapporten, forelå rapport fra Undersøkelleskommissjonen av 1945.

Denne uttalte at Administrasjonsrådet hadde avvist forslaget om å søke bibeholdt de militære institusjoner i Nord-Norge etter våpenstillstandsavtalen.

Om dette skyldtes feilaktige opplysninger fra Administrasjonsrådet, eller om det skyldtes en vurdering av hva som var hensiktsmessig å opplyse på det daværende tidspunkt, visste og vet jeg ikke. Meget talte for den siste forklaring, bl. a. det faktum at jeg ikke var blitt forhørt om dette

til tross for at jeg et par ganger hadde vært forhørt om andre emner.

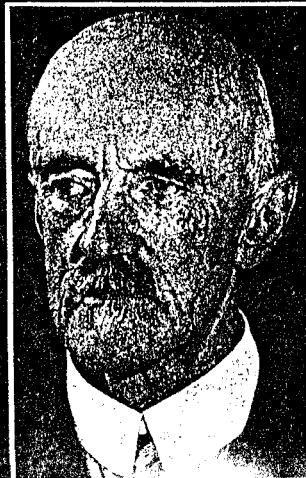
Skulle jeg skrive en rapport, måtte den imidlertid være fullstendig, og det ville enten bringe en rekke fremtredende og høyt fortjente menn i en vanskelig stilling eller røkke tilliten til Undersøkelleskomiteen. Jeg besluttet derfor å oppgi å skrive rapport. Så vidt generalmajor Lindbäck-Larsen.

Originalkopier med major Lindbäck-Larsens underskrift fra ekspedisjonen av 24. oktober ble først gjennom en skjebnens lune tilgjengelig i fjor. En daværende ekspedisjonssjef i Innenriksdepartementet som var blitt oppsøkt for å understøtte saken like overfor statsråd Hagelin, hadde oppbevart hovedskrevet med samtlige bilag.

General Dietl — fotografer i Narvik-distriktet i 1942



Adm.-rådets formann, fylkesm. Christensen.



Den norske 5000-tonneren «Black Watch» ble beslaglagt og utstyrt som boligskip for den tyske generalkommando for Nord-Norge. Den ble omdøpt til «Büffel» og i september 1940 forlagt til Kaafjord i Alta som flytende hovedkvarter for general Dietl. Her besøkte major Lindbäck-Larsen generalen i annen halvpart av oktober.



NYTT LYS PÅ 1940

**London-regjeringen ble
„avsatt“ i den norske
overkommandos Narvik-
avtale med tyskerne.**

Forsvaret av Finnmark

Under forhandlingene om fiendtlighetenes opphør ble det bestemt at 2 norske bataljoner og et motorisert batteri som stod i og for Finnmark, fortsatt skulle bli stående som grensepolititropper under kommando av fylkesmann Gabrielsen, inntil de kunne bli avløst av tyske tropper.

Det var de norske myndigheter som presset på for påskynde denne avvisning, fordi tilstanden i vedkommende norske avdelinger under inntrykket av den utrygge situasjon var temmelig deprimeret.

De tyske myndigheter var til å begynne med ikke særlig interessert i å overta dette område, og da, den 20. juni (antakelig 21. eller 25.) ble uttaksplan ved 6. Division, major Lindbäck-Larsen, knyttet til 20. (Forsvarets overkommando) i Overbyen hvor generalen hadde mottatt at det var endelig tent at troppene som hadde vært på Finnmark skulle bli avløst av tyske tropper.

Denne dagen ble det også diskutert om det var noen som hadde fått informasjon om hvordan denne avvisning kunne gjennomføres, og om det var noen som hadde fått informasjon om hvordan det kunne gjennomføres, og om det var noen som hadde fått informasjon om hvordan det kunne gjennomføres.

Samtidig ble generalen i rekkevis forutdannet i skrivebrev med fylkesmann Gabrielsen den 21. 6. 1940 (bilag 2). Det ble foreslått opprettelse av oppsettning av nye avdelinger for avvisning i en Finnmark, men ikke på dagen senere, den 28. juni, ble det bestemt at de norske tropper skulle avløst av tyske.

Den 24. juni ble det også diskutert om det var noen som hadde fått informasjon om hvordan det kunne gjennomføres, og om det var noen som hadde fått informasjon om hvordan det kunne gjennomføres, og om det var noen som hadde fått informasjon om hvordan det kunne gjennomføres.

I faksimile gjengis her side 11 av nevnte P.M. om Forsvaret av Finnmark, datert 24. oktober 1940. I løpet av serien vil de andre deler av ekspedisjonen bli referert og dokumentert.

Generalmajor Lindbäck-Larsen og fylkesmann Gabrielsen framholdt i intervjuer med pressen senhøstes 1955, etter artikkelen i «Orientering», at deres forslag tok sikte på den situasjon at tyskerne trakk seg ut av Nord-Norge — eller på å gjøre det mulig for tyskerne å trekke seg ut av Finnmark m.m. uten at landsdelen ble blottlagt overfor den mektige nabo i øst, og risikerte en russisk anneksjon. Men det var da disse forslag ble framsatt, intet som tydet på at tyskerne ville oppgi Finnmark. En rekke samtidige kilder taler sitt tydelige språk. Og det foreligger i løpet av juli tilstrekkelig med dokumentarisk materiale som viser at fylkesmann Gabrielsen m.fl. overfor Administrasjonsrådet henviste til den tyske militære oppladning som fant sted. Og det har formodningen mot seg at hans «stabssjef», major Lindbäck-Larsen, var darligere informert om de militære spørsmål.

I en av de samtidige nedtegnelser umiddelbart før møtet i Administrasjonsrådet den 20. august, opplyste formannen i Rådet at fylkesmann Gabrielsen var kommet fra Finnmark. Han var meget nervøs fordi man der oppe følte det som om russerne kunne gå på Finland og Finnmark hver dag. De tyske offiserer som sto i intim kontakt med de finske, var meget opptatt av spørsmålet om russisk invasjon, og de hadde også brakt på bane spørsmål om hvordan nordmennene i så fall ville forholde seg. De hadde til og med foreslått om ikke den norske hær i Finnmark kunne mobiliseres og delta sammen med tyskerne og finnene i kampen mot Russland. Fylkesmann Christensen mente det var disse ting hans kollega fylkesmann Gabrielsen ville forelegge rådet.

Disse samtidige nedtegnelser bidrar så langt fra å avsvikke det sterke inntrykk man får av selve referatet fra møtet i Administrasjonsrådet noen timer senere.

Gunnar Jahns dagbok er her av stor interesse som en samtidig kilde til kontroll av en annen samtidig kilde, nemlig referatet i møteprotokollen. Jahn skriver:

«I rådet møtte fylkesmann Gabrielsen og major X. De var begge opptatt med Russlandsspørsmålet. Fremstillingen var omtrent slik: Nervositeten i Finnmark var meget sterk. De var

engstelige for Russland, og herrene hadde et bestemt inntrykk av at også de tyske offiserer så på muligheten av et innfall i Finland som nokså nær forestående. Det var nå et samarbeide mellom de finske og de tyske offiserer. De møtte hverandre på Svanvik. Fylkesmann Gabrielsen og major X brakte spørsmålet på bane om å opprettholde en del av den norske hær der oppe til forsvaret mot invasjon fra Russland.

Deres plan var at norske tropper skulle overta en del av vaktholdet hvor det ingen tyske tropper var. Tanken var å foreta en delvis mobilisering. Major X var sågar inne på at man skulle opprettholde den norske hær der oppe og at mobilisering skulle skje gjennom frivillig melding, fordi man ikke helt kunne stole på alle i Finnmark. Ideen høres nokså fantastisk ut. Hvis Russland skulle gjøre innfall, så skulle vi slåss mot russerne sammen med tyskerne, samtidig som vi er i krig med tyskerne. Muligheten av den slags forhold gjør jo situasjonen ytterst broget. For meg står det som om disse ideer som fylkesmannen og major X brakte frem har svært lite med virkeligheten å gjøre, fordi det ville være temmelig utelukket at tyskerne beveget norske styrker der oppe. Selv har tyskerne enda ikke mer enn et par bataljoner der nord, og skulle vi også reise et par bataljoner, så ville det bety at tyskerne heller ikke kunne føle seg helt sikre. Men bortsett fra dette er jo tanken politisk ganske umulig, slik stillingen nå engang er. Men man må på den annen side ikke lukke øynene for at den slags komplikasjoner kan inntre.»

Jahn nevnte under møtet at han hadde hørt at tyskerne tenkte å sende 17 000 mann nordover. Og da sa de begge, fylkesmannen og majoren, at det var ganske umulig å underholde en styrke på 17 000 mann i Finnmark.

De problemer og forslag som her er omtalt fører naturlig nok til en sammenligning mellom Finland og Norge.

Finlands skjebne i årene 1939—44 er et interessant vitnesbyrd om hvordan popularitet og internasjonale konjunkturer kan vekse i et internasjonalt oppgjør der de aller største interesser og ikke mindre sterke følelser er involvert.

I vårt totalbilde av den annen verdenskrig er Finland og Norge etter angrepet på Sovjet i juni 1941 blitt stående på to fløyer av den internasjonale konflikt, ikke bare militært, men også ideologisk og moralsk. Det kunne være grunn til

å se nærmere på hvordan vurderingen av Finland svinget fra grenseløs beundring, da det lille folk grep til våpen mot Sovjet og David holdt Goliat i sjakk flere måneder takket være offervilje, sisy og en oppfinnsom utnyttelse av vinteren som forbundsfele. Droyt et år senere var det et helt annet syn som dominerte. Da sto man overfor et Finland, ikke i vinterkrig, men i en fortsettelseskrig. Og i stedet for forbundsfele herr Vinter var trøst våpenbroren i det tredje rike.

I første fasen ble Sovjetunionen utstøtt av Folkeforbundet, halvparten år senere var samme stormakt i øst blitt de alliertes forbundsfele mot sin vilje, mens dens offer for aggresjon tidligere kom i vann for fordi den gjorde felles sak med Sovjets vennskapspartner fra 23. august 1939, Tyskland, som hadde gitt russerne ryggen fri og muliggjort presset og overfallet på Finland.

Interessene og øyeblikkets hardhendte behov gjorde det nødvendig og forholdsvis ubetenkelig å sjåle ut de mer nyanserte formene for politisk tenkning og militær vurdering. Offert desember 1939 var selv blitt plassert i kategorien for overgrep, mens den utstøtte storebror ikke lenger behøvde å bry seg med en mindre enn to år gammel brødre av august 1939 og et brudd på en liten nabos nøytralitet den 30. november samme år. Tilgivelse og forståelse har gode muligheter i den internasjonale politikk og opinion for dem som i siste runde og avgjørende omgang er med på den rette siden. Det samme synes undertiden å være tilfelle i den nasjonale politikk, Norge ikke unntatt.

Så markerte ytterpunkter som helteglorien om den finske nasjon og den kraftige kritikk og internasjonale fordømmelse året etter, oppstår ikke av så enkle årsaker som man ved en mer overflatisk betraktning kan være tilbøyelig til å tro. Det kan være at visse hendelser i Norge i løpet av noen av de uker og måneder som var med på å bestemme overgangen fra Vinterkrigen til fortsettelseskrigen, kan bidra til å skape økt forståelse for finnenes standpunkt og tilsynelatende lite konsekvente holdning. Dette norske hendelsesforløp som hittil har glimret ved sitt fravær i norsk og nordisk historie, kan gjøre det naturlig å se nok en gang på visse svensk-norske problemer som har vært underlagt en noe ensidig analyse og bedømmelse. Og det er ikke umulig at man i Danmark med tanke på sin egen situasjon i de fem besetelses-

årene, kan komme til å måtte revurdere enkelte sider av synet på begivenheter og personer.

Sist, men ikke minst, kan det være på sin plass å minne om hvordan den store konstellasjon skiftet overraskende og brutalt i løpet av 1939/40, hvordan tilsynelatende pålitelige forutsetninger for sikkerhetspolitisk beregnelighet ble revet i stykker og de enkelte land stillet overfor problemer og muligheter som man tidligere hadde sett bort fra. I denne sammenheng er det av betydning å plassere Sovjet tydeligere i bildet og årsaksrekken. Det har hittil ikke kommet tilstrekkelig klart fram hvordan den russiske politikk har vriet med på å forme de grunnleggende forutsetninger for den katastrofe som rammet tre av Nordens land.

Hittil har vestmaktene og særlig Tyskland dominert bildet, på samme måte som Quisling og hans oppreden har bidratt til å trenge Kuusinen og den langt mer bevisste Stalininspirerte aksjon i bakgrunnen. Det er ikke sagt for å unnskyld og bortforklare. Men det må nevnes fordi det er uomgjengelig nødvendig å trekke inn flere forhold og faktorer, for å få en fair sjånse til å forstå sentrale begivenheter og personers opptreden. Det gjelder ikke minst når man skal søke å trenge inn i historien om Norge sensommeren og høsten 1940. Og da vil det bl.a. vise seg at den nordnorske problematikken også kan betraktes som et finsk problem i miniatyr.

Som folk har vi siden 1940 levet på et par hovedlegender. Den ene legende er knyttet til forutsetningen om at det ikke skjedde noen omfattende militær kapitulasjon med forpliktelse for den norske forsvarsmakt til ikke å gripe til våpen for krigens varighet. Den annen legende hører intet sammen med den nevnte, men fører langt videre. Hittil har vi gått ut fra at Forsvarets Overkommando, etter at Konge og Regjering forlot landet den 7. juni 1940, uten avvikelse hadde fulgt den linje som våre øverste myndigheter sto som eksponent for. Så er ikke tilfelle.

Bare få dager etter at Konge og Regjering hadde skipet seg inn for Storbritannia, undertegnet forsvarssjefen gjennom sin fullmektigede oberstløytnant Roscher Nielsen den militært sett (formelt og juridisk) altomfattende kapulasjonsavtale i Trondheim klokken 17 den 10. juni. Men dessuten undertegnet han også en Narvik-avtale den 11. juni, nøyaktig ett døgn etter. I følge denne supplementsavtale til hovedavtalen, forpliktet Forsva-

A b s c r i f t :

A 11006 2756 12.6. 16.50

In Ergänzung der Kapitulationsverhandlungen wurden folgende Bestimmungen zwischen Oberst i.G. Buschenhagen und Oberstlt. i.G. Roscher-Nielsen am 11.6.40 in Narvik getroffen:

- 1) Die Grenzpolizei-Batl. in Finnmarken werden dem Deutschen Oberkommando unterstellt. Weisungen erhalten sie auf dem Wege über den Fylkesmann in Finnmark.
- 2) Distriktoffiz. rechnen nicht zu den Berufssoffiz.
- 3) Zu den persönlichen Waffen der Offz. gehören auch die Pistolen.
- 4) Die Übermittlung der Kapitulationsbedingungen und sonstiger Nachrichten des Norw. Oberkdos. an die frühere Norw. Regierung in England wird nicht zugelassen. Dem Norw. Oberkommando wurde ferner die sofortige Freilassung und Heimbeförderung aller deutschen Zivil-Internierten (auf norw. Kosten) und die Freilassung solcher Norweger, die wegen Begünstigung Deutschland z.B. Lotsen, festgesetzt waren, auferlegt.

gez. Gruppe XXI, Chef Ia (Dr.)

Nr. 249/40 geh.

Für die Richtigkeit der Abschrift

Den såkalte Narvik-avtalen i faksimile — og i norsk oversettelse:

Som supplement til kapulasjonsforhandlingene ble følgende bestemmelser truffet mellom oberst i gsb. Buschenhagen og oberstløytnant i gsb. Roscher-Nielsen den 11. 6. 1940 i Narvik:

1. Grensepolitibataljonene i Finnmark stilles under den tyske overkommando. Ordre får de via fylkesmannen i Finnmark.
2. Distriktoffiserer regnes ikke til yrkesoffiserer.
3. Til offiserers offisielle våpen hører også pistoler.
4. Det er ikke tillatt for den norske overkommando å meddele kapulasjonsbetingelsene eller andre opplysninger til den tidligere norske regjering i England. Den norske overkommando blir videre pålagt å frigi og befordre hjemsendt straks alle tyske sivilinternerte (på norsk bekostning) og frigi slike nordmenn som er blitt satt fast for å ha begunstiget Tyskland, f. eks. losere.

rets Overkommando seg til både å stille de norske styrkene i Øst-Finnmark under tysk overkommando, og til ikke å meddele kapulasjonsbetingelsene og andre opplysninger vedrørende det tysk-norske forhold til — som det het — den tidligere norske regjering i London. Dermed var regjeringen i forhold til vårt forsvars øverste ledelse gjennom skriftlig erklæring i et bilord (frühere) blitt ansett eller betegnet som ikke eksisterende på samme måte som vårt storting med nasjonalt høyverdige motiver avsatte den svenske konge i en bisetning i 1905.

Handlinger, unnlatelser og motiver må selvfølgelig ses på bakgrunn av tidens forutsetninger og i en historisk sammenheng. Og nyansene spiller også en rolle. Det være sagt med det samme, for å forebygge forfattede slutninger og misforståelser.

I den kuréekspedisjon som general Ruge sendte av gårde dagen etter, den 12. juni, til Stockholmlegasjonen og regjeringen, unnlot han å vedlegge noen avskrift av Narvikavtalen eller å meddele innholdet.

Tvert imot ordla han seg i følgeskrivet slik at man snarere kunne være tilbøyelig til å trekke bindende antitetske slutninger: «En av de tyske forhandlere har sagt til min forhandler — oberstløytnant Roscher Nielsen — at den tyske plan er snart å melde at den ikke lenger anerkjenner den «flyktede» Regjering som lovlig. Det høres ikke usannsynlig ut. Det betyr jo intet; men Regjeringen bør være oppmerksom på saken.»

Hvorfor general Ruge valgte å holde Londonregjeringen og Stockholmlegasjonen som ekspedisjonen foregikk gjennom, i uvitenhet, vil bli drøftet i en senere avsluttende artikkel om forsvarssjefens dilemma.

Heller ikke gjorde forsvarssjefen, hvilket også fremgår av dokumentene i Utenriksdepartementets arkiv, noe forsøk på å understreke rekkevidden av den norsk-tyske avtale i Trondheim av 10. juni, men kom ved en inkurie i skade for å villede mottageren ytterligere, ved å sende med en ukorrekt avskrift av kapulasjonsavtalen. Senere har

NYTT LYS PÅ 1940

denne ukorrekte avskrift via Utenriksdepartementet i Oslo funnet veien til våre domstoler. I ekspedisjonen til Stockholmlegasjonen medfulgte heller ikke Bjørnefjellsavtalen med tillegg av 10. juni klokken 9.15 og 9.40, med henvisning til våpenstillstandsavtalen som gjennom telegramutveksling mellom de to overkommandoer var trådt i kraft natten mellom 9. og 10. juni klokken 24, en avtale som ikke har den snøvre lokale karakter man hittil uten videre er gått ut fra. Ingen av disse fire avtaler har

funnet veien til den norske allmenhet, det være seg i original eller originalkopi. Narvikavtalen har overhodet ikke vært kjent, til tross for at det under vitneprov ved våre domstoler hadde vært all mulig foranledning, en moralsk og rettslig plikt, å nevne avtalens eksistens.

Den 24. juni 1940 utferdiget forsvarssjefen, general Ruge, en hemmelig instruks, bl. a. til major Lindbäck-Larsen, av Ruge tilforordnet fylkesmann Gabrielsen som en slags militær stabssjef, etter at han inntil 9. juni hadde vært

stabssjef for 6. divisjon under general Fleischer. Med et forsiktig utgangspunkt i vaktstyrkene i Øst-Finnmark som var blitt lagt under fylkesmannens direkte ansvar og inspeksjon gjennom «stabssjefen», og som i sin tur i følge den hemmelige avtale av 11. juni skulle motta sine ordrer fra den tyske overkommando, representert først ved forbindelsesoffiseren, senere ved Wehrmachtsbefehlshaber i Tromsø, ønsket general Ruge å bygge opp kadrene for en norsk hær. Idéen til dette opplegg synes også å være beslektet med general Seeckts berømte plan om et Riksvern basert på den mest mulig rasjonelle og effektive utnyttelse av den 100 000 mann-hær som Versaillesfreden ga tyskerne lov til å ha. I stedet for å bygge opp en balansert forsvarsmakt med en normal fordeling av funksjonene mellom menige, befal og offiserer, gjaldt det å få rammene, formene og forutsetningene i orden. Til det trengte man en best mulig rekruttering og skoleing av det befal og de

offiserer som engang i fremtiden ville gjøre det mulig å stille en ny forsvarsmakt på beina, hindre at det militære apparat, tradisjonen og treningen gikk definitivt tapt. Styrkene i Øst-Finnmark hadde dessuten en bestemt aktuell funksjon, som da også var den egentlige årsak til at general Ruge lanserte forslaget allerede under åpningen av kapitulasjonsforhandlingene.

Det var en langsiktig prosedyre general Ruge her tok sikte på. I første runde skulle man, i henhold til hans fortrolige skriftlige instruks, forsøke å utnytte grensevaktpolitivdelingene som man av politiske grunner valgte å kalle dem, som befalsskole for hæren. De menige forutsattes rekruttert noenlunde jevnt fordelt fra alle hærens regimenter, fortrinnsvis korporaler og menige som etter sin sivile utdanning og etter avdelingenes uttalelser anså skikket for utdanning til troppsførere. Ved stadig små forhandlinger med tyskerne burde man søke oppnådd en suksessiv styrkelse

De norske grensevaktpolitivdelingene skulle ikke samrøres med de tyske tropper så lenge det ikke er sluttet fred mellom Norge og Tyskland». Til høyre siste side av major Lindbäck-Larsens PM om 6. Divisions stilling under okkupasjonstiden.

Øst-Finnmark strandet på visse uoverblikkelige vanskeligheter i de daværende avdelingen. Men selve ordningen var den for Norge og Norden fordelaktig og berettiget.

Den bør søkes gjennomført.

Med hensyn til de tyske behov for sikkerhet er å merke at slike bataljoner ikke kan bety noen som helst trussel mot den tyske okkupasjon. Selv om en bortser fra at bataljonenes viktigste befal vil være bundet av sine aresord, vil bataljonene for sin eksistens være avhengig av tilførsel og transportmidler som tyskerne helt vil kunne kontrollere.

Styrken bør mobiliseres som normale formasjoner av 6. Divisjon. Den styrken av korporaler og menige bør

meddele Russland at Tyskland hadde overtatt vaktholdet

Stiftelsen Norsk Dokumentasjonssenter 2014

i Øst-Finnmark.

Jeg avsto, idet jeg gjorde oppmerksom på at Norge og Tyskland fremdeles er i krig og at norske tropper derfor ikke kan stå under tysk kommando.

Den tyske forhandler holdt på sitt, bare på dette grunnlag kunne Tyskland overfor Russland forklare at Øst-Finnmark var besatt av tyskerne.

Vi inngikk et kompromis, den tyske overkommandos representant her skulle kunne gi ordrer til fylkesmann Gabrielsen, som så igjen skulle gi disse ordrer videre, i sitt navn, til avdelingene i Øst-Finnmark. Forholdet skulle holdes hemmelig for alle unntagen fylkesmannen. På dette grunnlag skulle så Tyskland meddele Russland at Tyskland har overtatt vaktholdet i Øst-Finnmark.

Hittil har den tyske overkommando ikke benyttet seg av adgangen til å gi ordre.

Et avsnitt av forsvarssjefens, general Ruges, redegjørelse for demobiliseringen i Øst-Finnmark, adressert til Administrasjonsrådet. Skrevet var datert dagen før generalen utferdiget sin hemmelige instruks, der han skisserte planene om å bygge opp kadrene for en norsk hær lengst nord i landet.

av grensepolitivdelingene, såsom med handgranater og maskinpistoler til infanteribataljonen, et økt antall bombekastere pr. bataljon, dessuten panservernsskyts og luftskyts. Videre foreskrev instruks at man skulle prøve å få økt artilleriet fra et batteri til en bataljon, å få satt opp pionértropp og sambandstropp

slik at det også kunne la seg gjøre å drive befalsutdannelse for ingeniørvåpenet. Fly måtte man også be tyskerne skaffe seg. Det kunne i det hele tenkes at situasjonen kom til å utvikle seg slik at de ville være villig til å tillate dette, og skaffe nordmennene det ønskede materiellet. Det gjaldt, skrev forsvarssjefen

i sin instruks av 24. juni, å være frampå og nytte sjansene som bod seg. Man måtte imidlertid holde strengt fast ved at det ikke måtte bli noen samrøring mellom norske og tyske tropper i Øst-Finnmark så lenge Norge og Tyskland offisielt var i krig med hverandre. Det er mulig noen vil lese et reservatio mentalis ut av or-

det offisielt, og kan finne noen støtte for en slik oppfatning i den uttrykksmatte major Lindbäck-Larsen benytter i et P.M. av 3. september s. a.: «salenge det ikke er sluttet fred mellom Norge og Tyskland». Ruge var i hvert fall klar over at det ikke kunne nytte å la samarbeidet foregå på ad-danniva. Det ville føre til sammenstøt og protester. Slik det foreløpig var ordnet, fungerte fylkesmannen (for Troms og Finnmark) som en psykologisk fender mellom Wehrmacht som ga eller kunne gi direktiver, og de norske troppene ved deres lokale sjef, oberst Wilhelm Faye.

Denne general Ruges instruks kom fire måneder senere sammen med en del andre militære forslag og overveielser til å bli overlevert sjefen for det nye regjernes innenriksdepartement, den kommissariske statsråd Hagelin, og gjennom ham til NS' fører Vidkun Quisling. De eventuelle virkninger instruksen og det øvrige materiale fikk på hans disposisjoner ligger utenfor denne artikkels ramme.

De samtidige kilder vedrørende disse hittil hemmeligholdte forhandlinger er for den viktigste fasens vedkommende, da forsvarssjefen var gått i krigsfangenskap og initiativet lå hos andre etter Ruges oppdrag eller ønske, først blitt tilgjengelig den aller siste tiden. Det nye kildemateriale har ikke bare krav på den aller største historiske interesse. Det åpner også for et nytt perspektiv og sporer til nytenkning og revurdering både av handlingsforløp og av vurderingsnormer.

Ut over den dokumentasjon som følger den løpende fremstilling, vil Aktuell i neste nummer – i artikkel nr. 3 – også presentere et noe bredere, representativt utvalg av aktsykker for å gi leserne et forsterket inntrykk av karakteren av det særdeles omfattende kildemateriale som foreligger. Samtidig gir Sverre Hartmann en generell redegjørelse for hele problematikken omkring de dramatiske begivenhetene her hjemme de første måneder etter at konge og regjering dro til London.

25 ÅR

aktuelle

Nr. 36 Oslo, 5. september 1970. Pris kr. 2.40 inkl. moms
Danmark: 2.00 Sverige: 1.90 inkl. moms.

GYNNE I HOVED- ROLLE

Gynne Melvig har fått
hovedrollep i *Rødt Hu-*
set på Stadsteatern i
Stockholm Side 30-32

FOTO: PER ERVIK

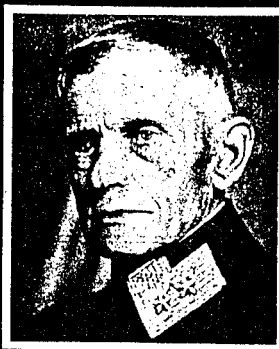


NYTT LYS PÅ 1940

NYTT LYS PÅ 1940

I denne 3. artikkel i Aktuells serie om de hittil mørklagte begivenheter i det okkuperte Norge sommeren og høsten 1940 legger Sverre Hartmann fram dokumenter fra det omfattende og til nå ukjente kildemateriale. De forteller instruktivt om hvordan en norsk remilitarisering i Nord-Norge var tenkt gjennomført. Hovedkilden er daværende major og stabsjef Odd Lindbäck-Larsens egne skriftlige forslag, i skrivelser og i et par P.M. Disse samtidige dokumenter kom Hartmann i hende i fjor, delvis i originalkopier med majorens underskrift. At det i henvendelsene, særlig til det nye kommisariske riksstyret og til de tyske militærmyndigheter, er tatt med argumenter av taktisk natur, må man selvfølgelig regne med. Likevel må man gå ut fra at forslagene er ment slik de står, svart på hvitt.

Det hovedinntrykk disse dokumentene etterlater, er følgende: Både vår tidligere forsvarssjef, general Ruge, og major Lindbäck-Larsen som militær sakkyndig i fylkesmann Gabrielsens stab, ønsket å bidra til gjenopprettelse av norske styrer i et okkupert Norge som ledd i forsvaret mot et mulig angrep fra Sovjet. Siden Stalin og Hitler hadde sin vennskaps-pakt fra året før (august måned), dreide det seg her om særlig ømfindtlige spørsmål, som innbød til en høy grad av varsomhet — noe som i siste instans fikk tyskerne til å se med dyp skepsis på de norske forslag. Dokumentene forteller om hvordan man også ønsket å tilgodese de krav om sikkerhet som de tyske militære ledere og okkupasjonsmakten måtte ha for å kunne tenkes å gå med på å etablere en norsk militær beredskap, og gi grønt lys for opprettelse av befalsskoler. Et viktig argument var henvisningen til det æresord som norske yrkes-offiserer hadde avlagt eller kunne avlegge om ikke å kjempe mot Tyskland eller dets allierte så lenge krigen varte. Aktstykkene forteller om detaljerte praktiske forslag om hvordan den tyske militære sikkerhetsrisiko kunne elimineres. I det P.M. som major Lindbäck-Larsen den 21. oktober overleverte general Dietl, den tyske Wehrmachtsbefehlshaber i Nord-Norge, nevnes det blant annet hvilken fordel det kunne være for tyskerne å bli militært avlastet øverst i nord der de meteorologiske og klimatiske forhold ikke var de beste. Dessuten ville sambandslinjene ikke være så utsatt for sabotasje når nordmenn sto for det militære vakthold, iallfall så lenge det ikke forelå noen åpen militær konflikt med Sovjet.



General Otto Ruge, forsvarssjef i 1940.



Generalmajor Odd Lindbäck-Larsen, major i 1940.

Etter at Konge og regjering forlot Tromsø den 7. juni 1940 og siden etablerte seg som eksilregjering i London, har det i vår oppfatning vært to Norge: Det Norge som fortsatte kampen i utlendighet med handelsflåten som sitt viktigste aktivum, og det Norge som ble tilbake, i første rekke representert ved Administrasjonsrådet og i noen utstrekning karakterisert ved Stortingets Presidentskap og dets deltagelse i de såkalte riksrådsforhandlingene, som kunne ha resultert i motregjering til regjeringen i gaardsvold.

Først senere ble den sivile og militære motstand organisert på landsbasis. Og den fikk økt fart etter Terbovens berømte og beryktede tale av 25. september 1940 — etter sammenbruddet riksrådsforhandlingene — med sikte på å utnevne de kommisariske statsråder, det nye riksstyret i et okkupert Norge.

Det ble en naturlig tvedeling i Utenorge og Hjemmenorge. Og til tross for mange misforståelser og visse motsetninger, vokste det etter hvert fram en dypere forståelse av felles interesser og mål. Quisling og hans Nasjonal Samling ble dels en forstyrrende, dels en provoserende og nasjonalt forsterkende faktor til en motstand relst på forargelsens grunn.

Men utover dette fantes det i 1940, etter at Kongen og regjeringen hadde relst, et tredje Norge — og sammen med det en problematikk av stor rekkevidde og betydning. Eksistensen av dette tredje Norge er hittil ikke gått inn som en del av vår historie. I løpet av noen ytterst viktige uker og måneder fantes det et litærpolitisk sentrum. Det først formet omkring forsvarssjefen, general Otto Ruge, i dagene etter den norske forsvarsmakts kapitulasjon den 10. juni og fram til oppløsningen av hovedkvarteret den 27. juni 1940, og siden, med utgangspunkt i v fortrolige direktiver fra forsvarssjefen, omkring Nord-Norges administrasjon i Tromsø, med fylkesmann Hans Gabrielsen og den tidligere stabssjef ved 6. divisjon, major Odd Lindbäck-Larsen, som hovedpersoner på norsk side.

Mens de to tidligere Norge var preget av den tyske invasjonen og okkupasjonen, fikk det tredje Norge en problemstilling som avvek sterkt. For i Nord-Norge oppsto etter at kampene i Norge var slutt med et slag den gamle sikkerhetspolitiske konstellasjon, der hensynet til den mektige nabo på den annen side av Finland dominerte. Den sikkerhetspolitiske risiko som hadde foreligget etter Sovjets overfall på Finland, den som kulminerte kort for Moskva-freden og som ble fullstendig avspørret innen det Norge som befant seg syd for Narvik, den dukket opp igjen med full tyngde.

Men etter at Sovjet-Unionen den 22. juni 1941 ble angrepet av Hitlers armeer og flyvåpen, ble hele situasjonen for denne tid aktuell — og historisk sett inn-

FARLIGERE ENN FIENDEN?

Statsstipendiat i historie, Sverre Hartmann, som i denne artikkelsen legger fram nytt oppsiktsvekkende stoff fra okkupasjonstiden.



kapslet. Det var utviklingen etter sammenstøtet mellom fastlands-kolossene Sovjet og Tyskland som ruvet, og som senere kom til å prege bildet. De fremstøt som var bort sensommeren og høsten 40 med tanke på å møte en mulig fare fra øst, ble ikke akkurat borte, men de fikk en annen politisk betoning og farge, fordi det ble kretsen omkring Nasjonal Samling som sammen med tyskerne kom til å representere det militærpolitiske initiativ.

Da de allierte hadde trukket seg ut av Andalsnes og Namsos ved månedsskiftet april/mai, og hele Syd-Norge befant seg under fiendens kontroll, skrev general Ruge en omfattende situasjonsanalyse til bruk for Regjeringen. I dette P.M. av 3. mai finner man klar og utvetydig tale, også i punkt 8 som er KONKLUSJON:

«Jeg har i dette P.M. bygget mine betraktninger over den militære situasjon på alliert hjelp i Nord-Norge. Kan vi ikke gjøre regning med effektiv og alliert hjelp til Nord-Norge, vil de trekke seg ut av affærene der som de har gjort i Romsdalen og etter de meddelelser jeg har fått — sannsynligvis vil gjøre det i Trøndelag — står vi militært sett maktesløst overfor Tyskland. Landets skjeb-

ne vil da bli avgjort utenfor Norge og uten at vi selv får anledning til å være med ved avgjørelsen».

En måned senere inntraff den situasjon som Ruge ante, men så intenst ønsket å unngå. De allierte hadde tatt den endelige avgjørelse. Av hensyn til utviklingen i vest og Middelhavet, måtte Norge oppgis. Var det riktig, som general Ruge forutsatte i konklusjonen på sitt P.M., at vi når Norge var tapt, ikke lenger var med på selve avgjørelsen?

Dette spørsmål har vært en spore til atskillig strid, og har hatt en ikke liten innflytelse på hvordan man har bedømt innholdet og virkningen av de kapitulasjonsavtaler som ble inngått den 10. juni 1940. Til tross for hva Ruge hadde skrevet om sjømakens muligheter på lang sikt, var han nok temmelig pessimistisk når han vurderte stillingen. For de nærmeste årenes vedkommende. Som en høyst ubehagelig kompliserende faktor kom hensynet til Finnmark og vårt forhold til en mektig makt i øst. Forelå den risiko at det nordligste og og nordøstligste Norge kunne komme til å bli delt etter den polske modell fra september

1939. Eller for å si det med Ruges egne ord i redegjørelsen til Regjeringen den 3. mai:

«Det er ennå et moment vi må ta med i regningen, faren fra Russland. Jeg minner om at Russland gikk inn i Polen under påskudd av at den polske stat var opphørt å eksistere. Russland kan gjøre det samme i Finnmark. De allierte må gjøre det klart for Russland at det ikke vil bli tålt. De må i tilfelle effektivt støtte vårt forsvar i Øst-Finnmark fra sjøen.»

Da de allierte trakk seg ut, var det ingen slik støtte å få. For forsvarssjefen oppsto det under inntrykket av sammenbruddet i vest, overflytningene i nordøst, rapportene om utviklingen i de baltiske land og Bessarabia, noe også lokalavisene brakte store oppslag om, en ny situasjonsbedømmelse. Ruge hadde i løpet av de to månedene som var gått, fått en nesten legendarisk stilling. Hans autoritet var stor. Og han var seg også sin stilling bevisst. Følelsen av å måtte ta ansvaret selv og innrette seg etter hva man kan kalle en overordnet autoritet og lojalitet, har utvilsomt vært med på å modne de overveielser som omkring St.Hans førte til et nytt og vidtrekkende utspill.

Fra å ha stillet sine offiserer fritt i valget om de ville gå i krigsfangenskap eller bli fange av sitt æresord og beholde sin fysiske frihet, endret Ruge i løpet av en uke sitt standpunkt. Han anmodet eller rådet yrkesoffiserene til å avgi æresord. Og det ble oppfattet som en ordre som alle fulgte, uten unntakelse. (General Ole Berghs bekreftelse i Sundlo-saken) St.Hans-aften kalte generalen til seg major Lindbäck-Larsen, som oppholdt seg som en stabssjef hos fylkesmann Gabrielsen i Tromsø. Gabrielsen på sin side var blitt en slags overfylkesmann eller norsk visekonge, etter at den tidligere fylkesmann i Troms hadde fått fullstendig sammenbrudd og avgikk ved døden under tragiske omstendigheter.

Majoren, den tidligere stabssjef for 6. divisjon under general Fleischer (som var blitt beordret med regjeringen den 7. juni) fikk nå sitt overraskende oppdrag av general Ruge. Han mottok for det første en hemmelig instruks som skulle være hans egen ledetråd

i tiden som fulgte. Men dessuten
 har major Lindbäck-Larsen be-
 holdt tre skrivelser som han skul-
 le formidle til tylkesmann Gabriel-
 sen, og til sjefen for grensebe-
 vægningen i Øst-Finnmark, oberst
 Wilhelm Faye. De sistnevnte tre
 skrivelser med fortløpige direk-
 tiver forlød ikke tilgjengelig noe
 sted i Norge, men var inkorpor-
 ert i krigsdragboken for Gruppe
 144, for tiden fra kapitulasjonen,
 frem av de tyske forbindelsesof-
 fiserene i det norske hovedkvarter-
 et på Nordmo.

Bommenholder man innholdet i de nevnte direktiver og skrivelser, angår det overordentlig interessante helhetsbilde, og man får et godt inntrykk av hvilken sikkerhetspolitikk og militær løsning general Bugge ønsket å få i stand.

General Ruge ønsket å få i stand et jernnummeret av Norsk Militær Tidsskrift for i år, står en utdrag anmeldelse av en nyutkommet bok av Franz von Gumbiner: «Die Reichswehr in der Weimarer Republik. erlebte Geschichte». Opplysningene der om en ytterligere stadfestelse på den oppfatning man får når man studerer de samtidige dokumenter fra juni 1940. Den norske forfatteren ønsket å legge til rettsforutsetningene for en norsk forsvarplan. Det gjaldt raskest mulig å bygge opp kadrene til en norsk hær - samtidig med at man best mulig skjøttet den mer eller mindre oppgave å holde et norsk militært vaktvern i Øst-Finnmark. Men det synes likevel som om først i første rekke var opptatt av mulighetene ikke bare til å holde ved like kontinuiteten militært, men å utnytte sjansen til å få i stand en mindre norsk elite av tanker som hadde opptatt ham allerede før han ble sekretær for komiteen til utarbeidelse av forsvarsordningen av 1933. Skul man forstå Ruges opplegg, må man også se hans forslag om direktiver i sammenheng med hans formentlige situasjonsbedømmelse og prognoser politisk og militært. Herom senere.

i personlig skrivelse av 24. juni 1949 til fylkesmann Gabrielsen, berøttet av general Ruge i samråd med stabssjefen oberst Halvorsen og parafert av den da forsvaretsjefen direktør Leif Uddannelsen ved Grensepolitihøgskolen i Øst-Finnmark i tiden 1/7 til 1/10 1940.

skal omfatte fortsatt

en enkeltmannsutdanninge (fysisk trening, finpussing av detaljer, skyte og nærkampøvelser, og en delvis utdanninge i tropp.

kompani (batteri) og bataljon,
heter det:

Før lagførere og menige bør utdannelsen søkes lagt slik an at alle som har anlegg for det ved avslutningen av den 3 måneders utdannelsesperiode er fullt utdannet — etter sine anlegg — som nestførere ved tropp, lagfører eller spesialist.

Før betalets vedkommende bør målet være, at de ved avslutningen av den 3-måneders utdannelsesperiode er skikket for føring av *nest høyere enhet* (tropp, kompani, batteri) enn de etter sin grad skal føre. Det legges vekt på stram «garnisonerende» tjeneste.

Ved antagelsen av frivillige (se annet skriv av i dag, heter det) bør tas hensyn til det mål for utdannelsen som her er angitt.

Ingen som leser dette, kan være i tvil om det nære slektskapet mellom general Ruges direktiver og general von Seeckt ordrer for Riksværnets oppbygning etter Versaillesfreden — i de hemmelige oppbygningsår i begynnelsen av 1920 og fram til midten av 30-årene.

I dette skriv, som major Lindbäck-Larsen tok med til fylkesmannen, sluttet direktivet med følgende:

«Skrievelsen blir ikke å meddele videre i denne form. Men oberst Faye sørger, gjennom sine ordrer og direktiver for øvelsene, at utdannelsen blir lagt an overensstemmende med foranstående — også tjenlig som forbillende for den norske hær når den i sin tid blir gjenopprettet.»

I et annet brev av samme dag, den 24. juni, både til fylkesmann Gabrielsen og til oberst Faye, forfattet på tysk av hensyn til gjensparten til den tyske forbindelsesoffiseren major von Schlebrügge (som få dager tidligere hadde etterfulgt major Neef, kommandert til våpenstillstandsforhandlingene i Frankrike) tar Ruge opp spørsmålet om en mere permanent ordning med garniserende tropper dersom ordningen blir som det heter «permanent» d. v. s. for krigens varighet. Og da var det meningen å rekruttere styrkene ikke bare fra de forskjellige avdelinger av 6. divisjon, men om mulig også ved frivillige fra de øvrige regimenter i hæren. Og som frivillige kunne man anta offiserer, underoffiserer og menn fra alle kjempende våpenarter og avdelinger i hæren.

6. Die Brüche sind als Unterzockung konsolidiert

De grunnar er økonomiske og grunn for opprettning av hordingsberedskap for 6. Division er salgsnettskader og skadet land mellom Norge og Sverige.

1) Det må ikke bli noen samarbeid mellom norske og tyske militære kommandoforhold.

2) Det må kunne sig tykernes side her for at Divisionen ikke mobiliserer afdelinger mod tykernes vilje.

Den norske krigsflåte har været i Danmark 17-18
dage, og de norske krigsskibe - den holdt sig uvan-
sket længe i den danske fjende lokalt mellem de norske
og danske krigsskibe, og der har været materielle
kontakt over de norske skibe og de norske
flåder.

Det som er nevnt foran dreier seg utelukkende om kontorarbeid og rent forvaltningsarbeid. Det vil derfor ikke være noe synspunkt ^{offentlig} om det som er nevnt foran.

Handwritten: *Handwritten: [illegible]*

De l'acier sacré en ornaient le dais et les
chaises sur lesquelles s'assirent les

On the 11th of March, 1968, the following information was received from the Bureau of the Federal Bureau of Investigation, Washington, D.C.:

1. Wages are the payments made to employees for their services. They are the price paid for the labor of the employees. Wages are usually paid in the form of money, but they can also be paid in the form of goods or services. Wages are an important part of the cost of production for a firm.

1. **Introduction**
 2. **Background**
 3. **Methodology**
 4. **Results**
 5. **Conclusion**
 6. **References**
 7. **Appendix**
 8. **Index**
 9. **Table of Contents**
 10. **Figure 1**
 11. **Figure 2**
 12. **Figure 3**
 13. **Figure 4**
 14. **Figure 5**
 15. **Figure 6**
 16. **Figure 7**
 17. **Figure 8**
 18. **Figure 9**
 19. **Figure 10**
 20. **Figure 11**
 21. **Figure 12**
 22. **Figure 13**
 23. **Figure 14**
 24. **Figure 15**
 25. **Figure 16**
 26. **Figure 17**
 27. **Figure 18**
 28. **Figure 19**
 29. **Figure 20**
 30. **Figure 21**
 31. **Figure 22**
 32. **Figure 23**
 33. **Figure 24**
 34. **Figure 25**
 35. **Figure 26**
 36. **Figure 27**
 37. **Figure 28**
 38. **Figure 29**
 39. **Figure 30**
 40. **Figure 31**
 41. **Figure 32**
 42. **Figure 33**
 43. **Figure 34**
 44. **Figure 35**
 45. **Figure 36**
 46. **Figure 37**
 47. **Figure 38**
 48. **Figure 39**
 49. **Figure 40**
 50. **Figure 41**
 51. **Figure 42**
 52. **Figure 43**
 53. **Figure 44**
 54. **Figure 45**
 55. **Figure 46**
 56. **Figure 47**
 57. **Figure 48**
 58. **Figure 49**
 59. **Figure 50**
 60. **Figure 51**
 61. **Figure 52**
 62. **Figure 53**
 63. **Figure 54**
 64. **Figure 55**
 65. **Figure 56**
 66. **Figure 57**
 67. **Figure 58**
 68. **Figure 59**
 69. **Figure 60**
 70. **Figure 61**
 71. **Figure 62**
 72. **Figure 63**
 73. **Figure 64**
 74. **Figure 65**
 75. **Figure 66**
 76. **Figure 67**
 77. **Figure 68**
 78. **Figure 69**
 79. **Figure 70**
 80. **Figure 71**
 81. **Figure 72**
 82. **Figure 73**
 83. **Figure 74**
 84. **Figure 75**
 85. **Figure 76**
 86. **Figure 77**
 87. **Figure 78**
 88. **Figure 79**
 89. **Figure 80**
 90. **Figure 81**
 91. **Figure 82**
 92. **Figure 83**
 93. **Figure 84**
 94. **Figure 85**
 95. **Figure 86**
 96. **Figure 87**
 97. **Figure 88**
 98. **Figure 89**
 99. **Figure 90**
 100. **Figure 91**
 101. **Figure 92**
 102. **Figure 93**
 103. **Figure 94**
 104. **Figure 95**
 105. **Figure 96**
 106. **Figure 97**
 107. **Figure 98**
 108. **Figure 99**
 109. **Figure 100**
 110. **Figure 101**
 111. **Figure 102**
 112. **Figure 103**
 113. **Figure 104**
 114. **Figure 105**
 115. **Figure 106**
 116. **Figure 107**
 117. **Figure 108**
 118. **Figure 109**
 119. **Figure 110**
 120. **Figure 111**
 121. **Figure 112**
 122. **Figure 113**
 123. **Figure 114**
 124. **Figure 115**
 125. **Figure 116**
 126. **Figure 117**
 127. **Figure 118**
 128. **Figure 119**
 129. **Figure 120**
 130. **Figure 121**
 131. **Figure 122**
 132. **Figure 123**
 133. **Figure 124**
 134. **Figure 125**
 135. **Figure 126**
 136. **Figure 127**
 137. **Figure 128**
 138. **Figure 129**
 139. **Figure 130**
 140. **Figure 131**
 141. **Figure 132**
 142. **Figure 133**
 143. **Figure 134**
 144. **Figure 135**
 145. **Figure 136**
 146. **Figure 137**
 147. **Figure 138**
 148. **Figure 139**
 149. **Figure 140**
 150. **Figure 141**
 151. **Figure 142**
 152. **Figure 143**
 153. **Figure 144**
 154. **Figure 145**
 155. **Figure 146**
 156. **Figure 147**
 157. **Figure 148**
 158. **Figure 149**
 159. **Figure 150**
 160. **Figure 151**
 161. **Figure 152**
 162. **Figure 153**
 163. **Figure 154**
 164. **Figure 155**
 165. **Figure 156**
 166. **Figure 157**
 167. **Figure 158**
 168. **Figure 159**
 169. **Figure 160**
 170. **Figure 161**
 171. **Figure 162**
 172. **Figure 163**
 173. **Figure 164**
 174. **Figure 165**
 175. **Figure 166**
 176. **Figure 167**
 177. **Figure 168**
 178. **Figure 169**
 179. **Figure 170**
 180. **Figure 171**
 181. **Figure 172**
 182. **Figure 173**
 183. **Figure 174**
 184. **Figure 175**
 185. **Figure 176**
 186. **Figure 177**
 187. **Figure 178**
 188. **Figure 179**
 189. **Figure 180**
 190. **Figure 181**
 191. **Figure 182**
 192. **Figure 183**
 193. **Figure 184**
 194. **Figure 185**
 195. **Figure 186**
 196. **Figure 187**
 197. **Figure 188**
 198. **Figure 189**
 199. **Figure 190**
 200. **Figure 191**
 201. **Figure 192**
 202. **Figure 193**
 203. **Figure 194**
 204. **Figure 195**
 205. **Figure 196**
 206. **Figure 197**
 207. **Figure 198**
 208. **Figure 199**
 209. **Figure 200**
 210. **Figure 201**
 211. **Figure 202**
 212. **Figure 203**
 213. **Figure 204**
 214. **Figure 205**
 215. **Figure 206**
 216. **Figure 207**
 217. **Figure 208**

Nord-Norge ville være absolutt lojale mot tyskerne.

Det skulle settes strenge krav og alle måtte ha en militær forutdannelse, fortrinnsvis være befal og menige som hadde gjort tjeneste under krigen.

Som et punkt 6 ble det presisert hvordan det umiddelbare vakthold heretter så langt som mulig skulle begrenses for å kunne holde troppene slik samlet (kompanivis eller bataljonvis) at man kunne drive systematisk utdannelse. Det var altså meningen å drive militær opplæring i en betydelig målestokk.

Og avsnittsjefen for Øst-Finnmark fikk av forsvarssjefen fullmakt til å slutte de nødvendige avtaler, inngå kontrakter, for å kunne sikre styrkene de nødvendige øvelsesfelt og skytebaner på

privat grunn. Dessuten skulle avsnittsjefen, oberst Faye, straks ta opp forbindelse med distriktskommandoen (i Harstad) for å ta fatt på de nærmere angitte planer om å bygge varige boliger og brakker av jernbetong, slik at prosjektene kunne settes i gang «så snart det er truffet endelig avtale om ordningen».

Det står intet i skrivelserne om hvordan Ruge ser på sin egen stilling. Men etter hele opplegget, med riksvernideer som den tyske overkommando måtte forutsettes å ha forståelse og sympati for, og ikke minst med sikte på å gjøre

det hele effektivt, var det neppe noen fremmed tanke at man under omstendighetene kunne være interessert i å opprettholde en norsk Forsvarets Overkommando som overordnet faginstans og som samarbeidspartner for påkommende tilfelle. Hvis tyskerne først ville akseptere ordningen, noe Ruge synes å ha regnet med, så måtte det også være i tysk interesse å gjøre den samme ordningen mest mulig rasjonell.

Når forsvarssjefen hadde pålagt sine offiserer så å si kollektivt å avgi æresord om ikke å gripe til våpen for krigens varighet mot Tyskland eller dets forbundne, må det selvfølgelig sees i den mest intime sammenheng med forslaget. Skulle tyskerne gå med på

en slik riksvernplan — ikke så liten etter norsk målestokk, i forhold til folkemengde og militært behov — måtte de ha alle mulige garantier for at de ikke ble falt i ryggen, for at de kunne stole på norsk lojalitet og samarbeidsvilje innen det øverste offiserskorpset — ikke minst i forholdet til det ytterst ømfindtlige problem — sikringen militært mot Sovjet, som Hitler hadde sluttet vennskaps-pakt med. — Dette kommer særlig klart fram i major Lindbäck-Larsens to P.M. av 3/9 og av 20/9 1940. Se faksimile og oversettelse.

Men i Berlin hadde avgjørende ting hendt i forhold til Sovjet, i hvert fall indirekte. Ett av utgangspunktene var general Ruges rapport via forbindelsesoffiserene

Konklusjon nr. 3.

Garnisonskompaniet bør gjenopprettes på et sted som fastslås etter konferanse med de tyske myndigheter.

Det er ikke mulig planmessig å bringe Befalskolen i normal gjenge for et "befalskull 1941". Det måtte da vært tatt ut aspiranter i sommer for utdannelse som alminnelige soldater.

Det ligger derfor nærmest utenfor rammen av den sak som her skal behandles å få befalskolen igang.

Men det er ønskelig at den i all fall er i full gang for et befalskull 1942, d.v.s. den bør kunne virke som befalskole fra neste sommer.

Forskolens har sin sosiale betydning. Det ønskelige er:

at forskolens 1. klasse fra i fjor, snarest mulig kommer i gang og at forskoleaspiranter som mulig kan tas inn som vanlig i mars.

Skolen kan neppe ligge i Harstad. Men det er sannsynlig at den kan skaffes brukbare lokaler i Ransundet.

Som passende styrke for grensepolitiet i Øst-Finnmark kan uttas 2 infanteribataljoner, en bergartilleribataljon og 1 pionerkompani, alle med motorisert mat og pakettren.

Konklusjon nr. 5.

Vaktholdet i Øst-Finnmark bør igjen overtas av norske tropper.

Okt 3. 9. 1940

O. Lindbäck-Larsen

Majorens PM om 6. divisjon

Vi bringer på disse sider fire utsnitt fra det PM major O. Lindbäck-Larsen signerte den 3. september 1940. Det ble her lagt sterk vekt på å gi den tyske okkupasjonsmakten forsikringer om norsk lojalitet og samarbeidsvilje fra offiserskorpsets side. Men det skulle ikke være noe samrøring mellom norske og tyske militære kommandoforhold «så lenge det ikke er sluttet fred mellom Norge og Tyskland».

NYTT LYS PÅ 1940

Hitler sa nei til norsk remilitarisering i Nord-Norge. Han sendte i stedet SS-avdelinger nordover.

An
Herrn Fylkesmann Gabrielsen
Oberst Faye.
Der Wachtdienst in Ost-Finnmark.
Die Ordnung mit norwegischen Truppen als Wachtdienst in Ost-Finnmark soll bis auf weiteres fortgesetzt. Die Anzahl der Truppenteile bleibt wie jetzt, mit voller Kriegsstärke, doch mit beschränktem Train wie jetzt. Falls die Ordnung permanent (auf die Dauer des Krieges) werde, ist es die Absicht eine permanentere Ordnung mit garnisierenden Truppen dort durchzuführen.
Als eine zeitweilige Ordnung sollen Offiziere, Unteroffiziere und Gemeine bei den Truppenteilen in Ost-Finnmark, die demobilgemacht zu werden wünschen, oder die weniger für den Dienst geeignet sind, mit Freizügigkeit abgestellt werden. Je nachdem dies geschehen kann.
Infolge dieses wird bestimmt:
1. Bei den Flugzeugen, den Motor- und Kistenwagen des Bistorsverwaltungsbezirks mit nachrichtlichen und Gruppenzentralen, wird das wehrpflichtige Personal zu ersetzen mit angelernten Zivilen ersetzt.
2. Der Abschnitte in Ost-Finnmark bleibt schwebend von den Truppenteilen kündigt, ein über nicht-garnisierende Offiziere, Unteroffiziere und Gemeine die beschlagnahmt zu werden wünschen, oder die als weniger geeignet für den Dienst gehalten werden (wegen Alter, Gesundheitszustand, Qualifikation, Verhältnis im Dienst) und deswegen demobilgemacht werden.

An
Dem VerbindungsOffizier des deutschen Oberkommandos beim norwegischen Hauptquartier.
Herrn
Major v. Schlebrügge.
Herr Major von Schlebrügge hat mir am 22. Juni mitgeteilt dass das deutsche Oberkommando es vorziehe "dass es bei der im gegenseitigen Einvernehmen festgelegten Sicherung der Grenze von Finnmarken durch die norwegischen Truppen verbleibt.
Falls eine spätere Änderung dieser Absichten in Aussicht genommen wird, erfolgt wechselseitige Benachrichtigung".
In Folge dessen habe ich am 24. Juni Herrn Fylkesmann Gabrielsen die notwendigen Weisungen gegeben (siehe die deutsche Übersetzung).
Ich bitte nun um die Mitwirkung des deutschen Oberkommandos dahin dass "die endgültige Regelung" sobald wie möglich festgelegt werden kann (siehe das Abkommen vom 10/6 1940 § 7). Es ist notwendig eine gewisse Zeit zu haben um alle notwendigen Anordnungen treffen zu können.
Falls die Antwort des deutschen Oberkommandos nicht vorliegen kann ehe das norwegische Oberkommando aufgelöst ist empfehle ich dass die weiteren Verhandlungen direkt mit Herrn Fylkesmann Gabrielsen geführt werden.
V. Ruge

Brevet general Ruge sendte til fylkesmann Gabrielsen og oberst Faye den 24. juni. Brevet var forfattet på tysk av hensyn til gjenparten til den tyske forbindelsesoffiseren, major von Schlebrügge.

mellem Ruge og Falkenhorst den 14. juni om de russiske overflytninger av Øst-Finnmark, og Moskvakringkasterens antydning om ønskeligheten av å opprette en bufferstat i den herreløse provins øverst i nord, med Finnmark i fokus.

Det var i de dagene, mens

tyskerne befant seg i den avsluttende nedkjempningen av den franske motstand, en stigende oppmerksomhet å spore hos Hitler overfor de russiske bestrebelser på å utnytte tiden mens Tyskland var fullt engasjert i vest, til å skyve fram sine posisjoner i Baltikum og i Bessarabia. Også Fin-

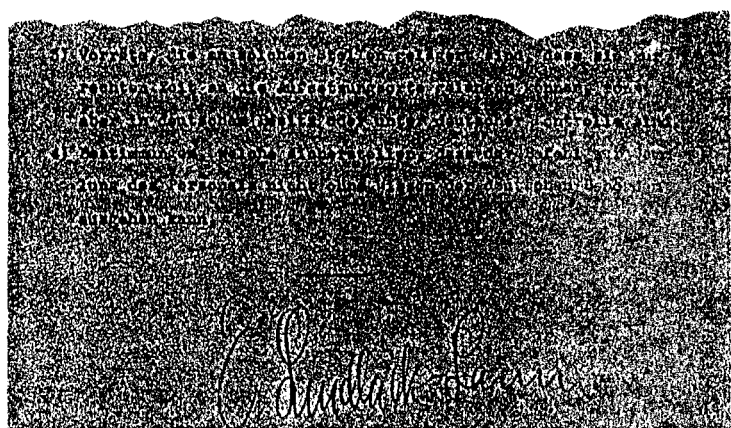
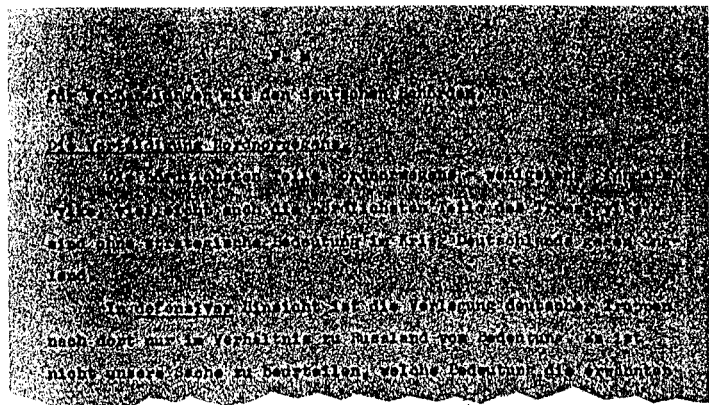
land lå under press. Denne utvikling kunne på sin side ikke unnlate også å gjøre virkning på general Ruges oppfatning av behovet for å sikre Norge militært mot øst — og dermed øke hans ønske eller interesse for å finne en militær modus vivendi med tyskerne.

Hitler på sin side hadde allerede

den 17. juni gitt en hemmelig ordre om å skyte på russiske fly som etter 25. juni måtte vise seg over nord-norsk territorium. Fra dette tidspunkt var det meningen om mulig å få sendt SS-avdelinger til Kirkenes og stasjonere dem i området omkring, for å markere den tyske interesse.

I neste artikkel trekkes linjene bakover — til det russiske angrep på Finland 30. november 1939. Hensikten er å belyse den særlige sikkerhetspolitiske situasjon som oppsto i Nord-Skandinavia frem 1940 — og senere. Også det hører med til den politiske, militære og psykologiske bakgrunn for Norge sommeren og høsten samme år. Norsk beredskap i nord og anti-kupp-tiltak i Kirkenes blir sikte-

21.



ONDA ET PM

Major Lindbäck-Larsens PM og forsvaret av Nord-Norge, utarbeidet omkring 20. september 1940 til bruk under forhandlingene med tyske myndigheter. Dette dokumentet — i tysk versjon over og i norsk oversettelse under disse linjer — fulgte med ekspedisjonen til Innenriksdepartementet den 24. oktober 1940.

Dette var foreløpig ikke meldt i den tyske overkommandoen i Norge. I det øyeblikk de tyske avdelingerne ultimo juni ble anordnet overst i nord, begynte avviklingen av den norske militære grensevaktens trinnvis å finne sted. Og den ble avsluttet i midten av juli etter skriftlig ordre til sjefen for Varanger bataljon, oberstløytnant Edvard Os, fra den tyske SS-sjefen, Sturmabführer Deutsch under henvisning til kapulasjonsavtalen i Trondheim, særlig dens pa. 7 og den overordentlige viktige tilleggssavtalen av 11. juni, Narviksavtalen.

Oberstløytnant Os reagerte skarpt mot denne tyske ordre om demobilisering. For han var ikke som oberst Faye, orientert om den hemmelige overenskomst mellom de to overkommandoer, der kommandanten var et mellomledd mellom den tyske Wehrmachtsbefehlshaber i Tromsø og avsnittssjefen i Øst-Finland.

Det annet stadium i den militære problematikken vedrørende Finnmark ble, som tidligere påpekt, aktualisert ved utviklingen i august samme år. Det skjedde dels ved Administrasjonsrådets beslutning — etter pålegg fra overkommandoen og rikskommissæren — om å oppløse den norske forsvarsmakt i alle deler. Dels var det utviklingen i forholdet Sovjet-Finland henimot midten av august som fikk avgjørende innflytelse, ikke bare på de tyske militære disposisjoner, men også på de norske ønsker om en remilitarisering i Nord-Norge.

Major Lindbäck-Larsen innledet med å nevne hvordan de nordligste deler av Nord-Norge, i det minste Finnmark fylke, men kanskje også de nordligste deler av Troms fylke, var uten strategisk betydning for Tysklands krig mot England, de fiender i v. hensende hadde forseglingen av tyske tropper til bare betydningsforholdet til Russland. For Norge var problemet mer alvorlig enn for Tyskland med tanke på landets lideelighet.

Hvis man overlot den militære bevoktning i Finnmark og de områder som ligger langs fjordene til norske tropper, så ville man ikke være i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

For å gjøre det følgende forklare mer ansvarlig for de tyske myndighetene, for å gjøre det klart at militære ledere i Finnmark og i Nord-Norge, som ikke militært vakthold ville være langt mindre utsatt for angrep på det militære område enn om tyskerne selv var over i nord, og hvor tallene for Russland ikke var av stor betydning.

Og man kunne også se på de tyske myndighetene som var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

Som utgangspunkt var det nødvendig å presisere at de tyske myndighetene ikke kunne under tysk kommando i Finnmark og i Nord-Norge, og at de tyske myndighetene ikke kunne under direkte eller umiddelbare tysk kommando i Finnmark og i Nord-Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

De tyske myndighetene var i stand til å gjøre som Norge var til å misforstå fra demonstrert både overfor Finland og Estland at området der ikke hadde noen betydning for Tyskland i krig mot Norge.

og Kuusinen-affæren.
til det tyske angrep i
begivenhetene i Nord-
punktet for neste artikkel

25 ÅR
74 aktuell
Nr. 37 Oslo, 12. september 1970. Pris kr. 2,40 inkl. moms
Danmark: 2,00 Sverige: 1,90 inkl. moms



JULIE EGE,

ferdig med filming i Afrika,
har vært hjemme i Sandnes
og hentet sin 15 måneder
gamle datter Hjørdis Johan-
ne med seg til London.
FOTO: KNUT S. VINDFALLET

NYTT LYS PÅ 1940:

Hartmanns serie fortsetter

GRUVA PÅ
VIDDA

BOMSKUDD TIL
FEMTI MILLIONER

SVARTELISTENE –
DEN SKJULTE PRESSE

REDAKSJONELT 12. SEPTEMBER 1970

OM HISTORIE OG POLITI



Statsstipendiat Sverre Hartmann.

Vår en arbeidssugen påtalemyndighet i landet.

Nå har den beordret politiet til å drive historieforskning. Det er en oppgave kriminalpolitiet i ganske usedvanlig grad mangler kvalifikasjoner for. Dessuten burde det være tid og mannskap.

Det som har utløst påtalemyndighetens historiske forskningsiver, er som kjent statsstipendiat Sverre Hartmanns artikler i Aktuell. Statsadvokat Håkon Wiker brakte nyheten om politiets engasjement på forskningssektoren i Dagsrevyen i Fjernsynet. Han meddelte at «opplysningene er av et slik innhold at hensynet til en rekke framtreddende personers gode navn og rykte gjør det naturlig å få kartlagt hva som egentlig foregikk.»

Den samme statsadvokat beklaget noen dager tidligere i et program i Fjernsynet at mangelen på politifolk gjorde at politiet ikke med tilstrekkelig kraft kunne ta opp kampen mot voldsforbrytelsene. Men dette har altså politiet folk til — en jobb hvor politiet er håpløse dilettanter i forhold til oppgaven!

Der i det hele tatt en rekke forhold ved påtalemyndighetens aksjon som er egnet til å forause — for å si det mildt og forsiktig.

I seg selv er det temmelig oppsiktsvekkende at en historikers arbeid — og det dreier seg her om en historiker som er betalt av den norske stat for å drive historisk forskning — blir undergitt politietterforskning.

I dette tilfelle har dessuten påtalemyndigheten upåakt og uoppfordret og uten at det foreligger noen anmeldelse, gått til ak-

sjon. Det er noe som praktisk tatt aldri forekommer i saker av denne karakter.

Det er, i parentes bemærket, vanskelig å tilbakeholde en mistanke om at påtalemyndighetens enorme forskningsiver i dette tilfelle har en viss sammenheng med at det er høystatus-grupper — eller — framtreddende personer — i statsadvokatens terminologi — det dreier seg om.

Og endelig er påtalemyndighetens hastverk mildest talt påfallende. Statsadvokaten har ikke engang hatt tid til å vente til hele artikkelserien er offentliggjort og alt materiale er lagt fram. I en lederartikkel lørdag 5. september kan Dagbladet — som for øvrig tar kraftig avstand fra påtalemyndighetens skritt — opplyse at avisen allerede dagen før hadde hatt besøk av politiet, som ville ha alle artikler som har stått i Dagbladet om saken.

Vi må nok si at den ekspress-utrykning politiet har foretatt, kunne vært en bedre og mer tjenlig sak verdig.

Sverre Hartmanns artikkelserie har vakt voldsom oppsikt og har avledt veldig oppslag og kommentarer i avisene. Det var ikke uventet.

Reaksjonen på den har vært uhyre interessant å registrere. Mest interessant er den på ytterste høyre floy — i Morgenbladet og Farmand.

Farmand har i et oppsett som for øvrig ikke vitner om overveldende historiske kunnskaper (det gir Norge grense mot Sovjet i 1940) valgt den ikke helt hederlige framgangsmåte å hengi seg til en motiv-analyse av Aktuell, Morgenbladet, med redaktør Chr. Christensen med draget sverd i spissen, har valgt å benekte at det er noe som helst nytt i de artikler og den dokumentasjon Hartmann har lagt fram. Selv etter den artikkelen hvor den såkalte Narvik-avtalen var omtalt, fastslo redaktør Christensen at Hartmann ikke hadde noe nytt å servere — hvilket da skulle indikere at redaktør Christensen kjente til denne avtalen. Han forsvarte også de offiserer som hadde undertegnet den, selv om han medgikk at enkelte formuleringer i den var uheldige.

Det var først senere han gikk over til å benekte at den i det hele tatt eksisterte.

Hva redaktør Christensens nyhetsoppfatning angår, står den i selsom kontrast til oppfatningen i norsk presse ellers. Hvis det ikke har vært nyheter som har vært lagt fram, må man si at sjelden har slike ikke-nyheter fått sånne nyhetsoppslag. Dette kan selvfølgelig bero på at det er noe i veien med nyhetsvurderingen i de fleste norske avis-redaksjoner — men man kan ikke helt utelukke at det er redaktør Christensens nyhetsoppfatning som er noe spesiell.

Det er ellers vanskelig å se redaktør Christensens drabelige vilje til a priori å forsvare alt offiserer har foretatt seg, isolert fra hans egen militære bakgrunn. Det er majoren i ham som har våknet! Korpsånden har utløst refleks-bevegelser over skrivemaskinen.

Det er en historikers oppgave å grave fram fakta.

Alle fakta — behagelige og ubehagelige. Fakta som bestyrker den rådende historisoppfatning og fakta som omstyrter den. Fakta som bekrefter bildet av et hendelsesforløp og fakta som avkrefter det. Fakta som gir nye trekk i et bilde, som kompletterer det og gjør det mer nyansert — og som eventuelt skaper et nytt vurderingsgrunnlag.

Den historiske sannhet er aldri absolutt. Historien er gjenstand for en kontinuerlig re-vurdering. Neste generasjons oppfatning av 1940 vil f. eks. ikke være den samme som vår generasjons.

Og — hva som er viktig: Norgeshistorien er vår. Den er et nasjonalt felleseie. Den tilhører ikke enkelt-personer.

Det er historikernes oppgave å forske i historien. Forskjellige historikere vil ofte ha forskjellig oppfatning, vurdere opplysninger forskjellig, analysere et hendelsesforløp forskjellig.

Men det er en absurd tanke at politi og påtalemyndighet kan etablere seg som en slags historisk overdomstol. Kompetansen mangler totalt.

Det er vår påstand at påtalemyndigheten først mistet hodet fullstendig — og så med et fast grep anbrakte det under armen.

J. N.

AKTUELL - 25. ÅRGANG

Illustrert ukerevy
Youngstorget 2 B, Oslo 1

REDAKTØR: JOSTEIN NYHAMAR

REDAKSJONSSEKRETÆR: ODDVAR DAHL

LAYOUT: MAGNE SOONE

DISPONENT: RUTNER RØNNESTAD

ANNONSESJEF: LEIF O. MØLSTAD

Sentralbord: 33 54 85

Redaktør Nyhamar, privat: 241889

Disponent Rønnestad, privat 60 95 34

Narvikavtalen under lupen

Som et ledd i den løpende serie i Aktuell var det opprinnelig meningen å konsentrere én av artiklene om de forskjellige avtalene om våpenstillstand og kapitulasjon i dagene 9. til 11. juni 1940. Dermed ville man for første gang ha fått presentert samtlige avtaler på et brett. På grunn av den avsporing som er forårsaket av visse aviser og av påtalemyndighetens aksjon, er det blitt nødvendig å fravike programmet i noen utstrekning. Dette er blitt så meget mer påkrevet som generalmajor Roscher Nielsen benekter å ha vært med på å inngå noen avtale i Narvik. Han benekter overhodet å ha truffet den daværende tyske generalstabssjef og hovedforhandler, oberst Buschenhagen, mer enn en eneste gang, nemlig under forhandlingene i Trondheim den 10. juni.

På disse sidene blir det derfor lagt fram ytterligere kildemateriale, til tross for at det egentlig var meningen å reservere det for bruk senere i serien. Det dreier seg dels om samtidige dokumenter, dels om general Erich Buschenhagens redegjørelse i brev av 29. mai 1969 til Sverre Hartmann.

Når det er sagt, er det all grunn til å understreke at Narvikavtalen ikke er noen hovedsak i serien, selv om den uenkelig er interessant, viktig, ja nødvendig. Det er det nye helhetsbilde med tyngdepunkter også i august og oktober 1940, som turde påkalle den største interesse. Ikke minst gjelder dette fremstøtet overfor det nye nazistiske riksstyre den 24. oktober 1940, et forhold som

ikke ble omtalt i den interne og håndlagte rapport forevist forsvarsminister Handal i november 1955. De mange illustrerende aktstykker som fulgte ekspedisjonen til Innenriksdepartementet, inneholdt også enkelte dokumenter i originalkopi med underskrift. Særlig viktig er selvfølgelig general Ruges instruks av 24. juni med sikte på både å bygge opp kadrene til en kommende norsk hær, og å drive skolering av norske militære styrker med våpen av forskjellig slag fra Wehrmacht. Denne instruks har utvilsomt spilt en rolle for de menn som senere søkte å få gjenopprettet norske militære styrker i det okkuperte Nord-Norge. Men situasjonen i august, september og oktober 1940 var blitt

T. v.: Oversettelse fra 2. side av brev av 29. mai 1969 fra general Erich Buschenhagen til Hartmann:

Tilleggsavtalen i Narvik husker jeg og kan jeg bekrefte. Områdekommisær Wegener var ikke til stede ved forhandlingene i Trondheim den 10. juni; om han var med i Narvik, vet jeg ikke lenger. Så langt for i dag. Jeg vil ta med Deres bilag....

Deres
BUSCHENHAGEN

Under t. v.: Denne instruks utferdiget av generalstabssjefen, oberst Buschenhagen den 13. juni 1940 på vegne av overkommandoen og dens sjef, general von Falkenhorst, gjennomfører hovedpunktet i den fortrolige avtale som ble truffet i Narvik den 11. juni om å stille de norske styrker i Øst-Finnmark under tysk overkommando. Forsvarets Krigshistoriske avdeling har elskverdiggst latt dokumentene fremkalle i positiv etter at statsstipendiat Hartmann under et arkivstudium i august i fjor oppdaget det blant avdelingens store samling av mikrofilmer. Hittil har ingen av publikasjonene fra Krigshistorisk Avdeling tatt hensyn til den realitet som ligger uttrykt i dette dokument. Nedenfor gjengis en oversettelse av dokumentet:

Dette eks. nr. 5 tilhørte følgelig sjefen for operasjonsavdelingen i von Falkenhorsts stab, identisk med dav. oberstl. von Buttlar, som bekreftet avskrift av Narvikstillegget av 11. juni:

Hemmelig kommandosak
GRUPPE XXI
I a (Dr. 370/40 Hem. kom.sak.

444
Gruppe kamp-stamkvarter,
den 13. juni 1940
5 eksemplarer
5. eksemplar

Til

3. Fjell-divisjon.

Besettelsen av den østfinnmarkske grense i Nord-Norge skjer utelukkende gjennom norske tropper under tysk overkommando.

Forsendelse av tyske tropper iberegnet SS til den østfinnmarkske grense blir derfor ikke gjennomført og er heller ikke stillet i utsikt med tanke på fremtiden.

De 2 norske bataljoner og det 1 norske batteri som p. t. står ved den østfinnmarkske grense trer under betegnelsen grensevernpolitibataljoner resp. -batteri under orde av fylkesmenn i Finnmark som på sin side mottar ordre av de stedlige Wehrmachtstjenestesteder (f. t. major Neef, Tromsø, senere 3. Fjelldivisjon).

For Gruppekommandoen.
Sjefen for generalstabens
Buschenhagen

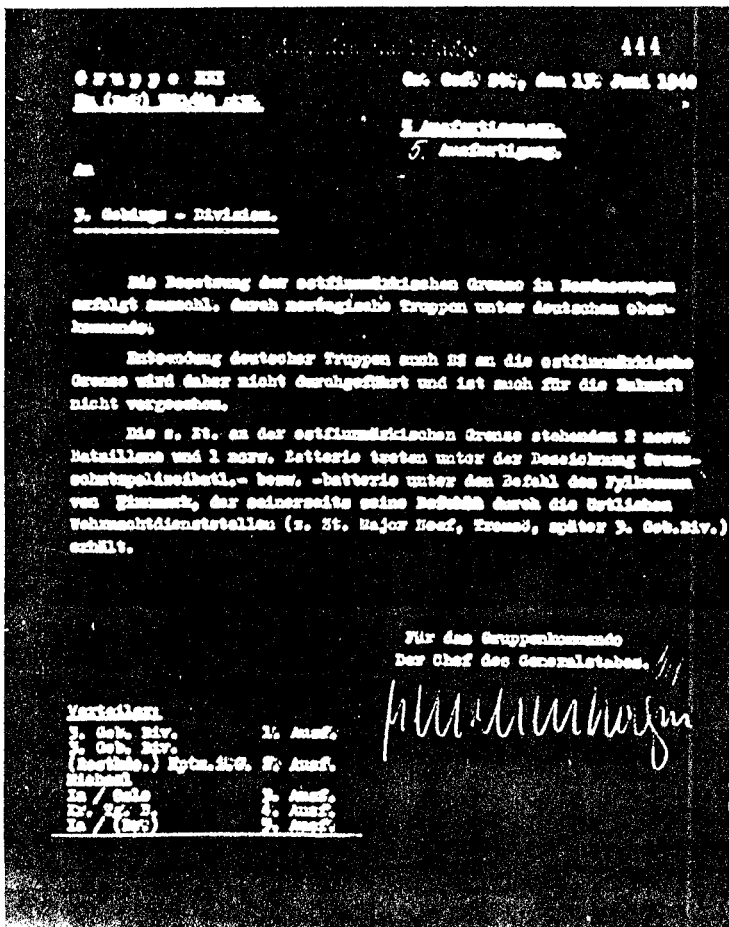
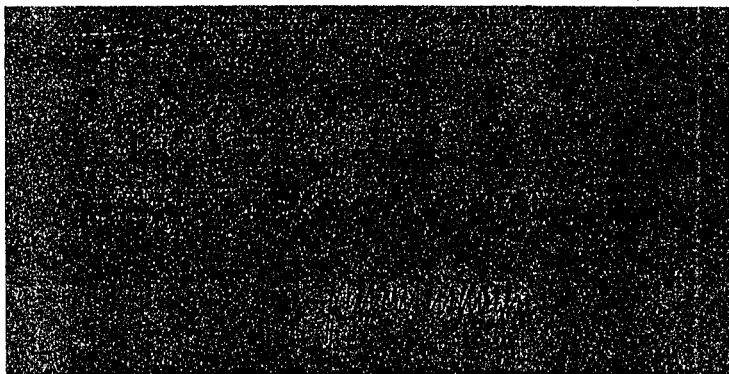
Fordeling: (1—3 er sløffet her)

I a (Dr.) sjefen for operasjonsavd.

4. eksempl.

Dette dokument av 11. juni 1940 er et følgeskriv til selve kapitulasjonsavtalen av 10. juni som i avskrift ble sendt direktøren for utenriksministeriet, utenriksministerens kontor m.fl. Det er satt opp av legasjonsråd von den Heyden-Rynsch, sjefen for den avdeling i det tyske utenriksministerium som foresto de fortrolige forbindelsene til den øverste tyske militærledelse i Berlin.

Det annet dokument, fotografi av originalen, er også underskrevet av v. d. Heyden-Rynsch og henviser til den forutgående nettopp nevnte ekspedisjon av 11. juni. Dermed knyttes også Narvikavtalen på denne måte til Trondheimsavtalen.



Den tyske generalstabssjef i Norge 1940 bekrefter Narvik-avtalen.

til dels en ganske annen, og den utenrikspolitiske og militære risiko ved feilvurderinger desto større. Forelå det etter at den tyske militære okkupasjon av Norge var fullbyrdet, og særlig etter den militære opplandning i nord fra midten av august, noen forsvarelig grunn til å ta et initiativ til å gjenreise norske militære styrker og risikere å komme inn i stormaktens malstrøm? Finlands skjebne er i så måte en indikator.

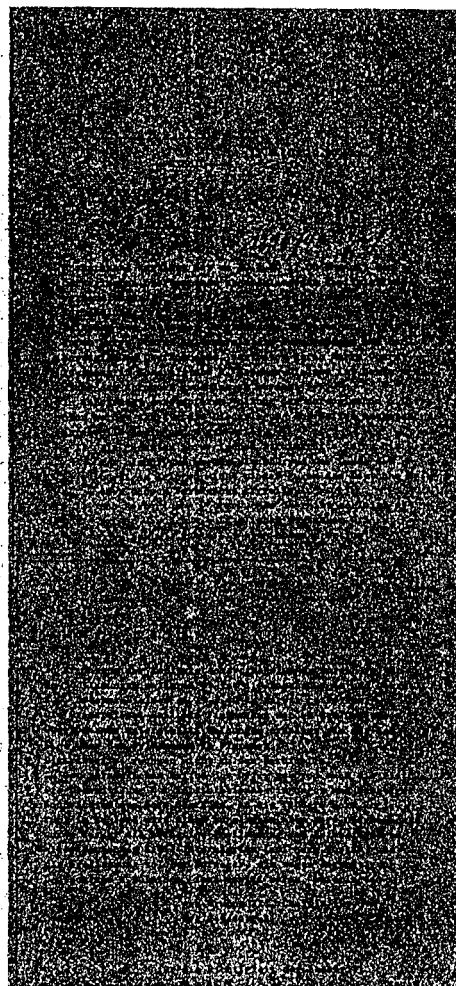
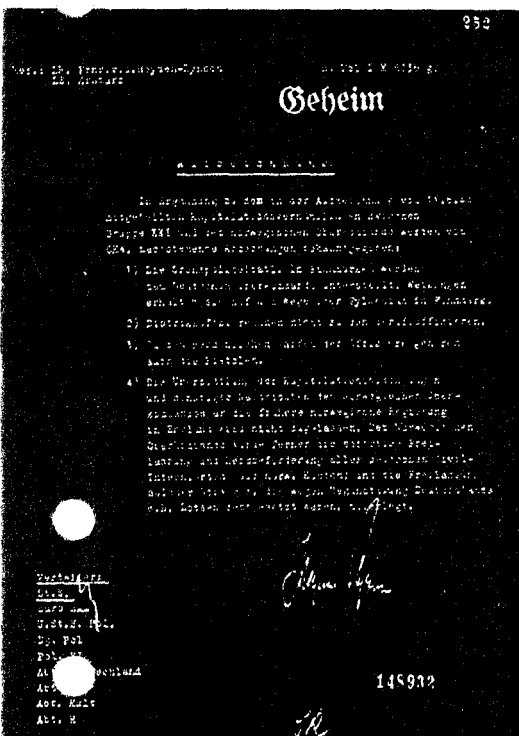
Selv om man ikke kan legge på bordet et originaldokument fra Narvik den 11. juni 1940 med underskrifter fra begge de to hovedforhandlere, Buschenhagen og Roscher Nielsen, er det et meget fyldig kildemateriale som legges fram her — i tillegg til det som

alt er lagt fram. Dessuten er det grunn til å minne om at det ikke foreligger originaler eller originalkopier av noen av de avtalene som ble inngått, hverken Bjørnefjellsavtalen av 10. juni på morgenen, den tysk-norske hovedavtale inngått i Trondheim samme ettermiddag klokken 17, eller Narvikavtalen drøye 24 timer senere. Ingen vil av den grunn betvile eksistensen av Bjørnefjellsavtalen eller Trondheimsavtalen. For å gjøre det lettere for leseren å bli fortrolig med sammenhengen gjengis på disse to sidene i faksimile dokumenter som innbyrdes kaster lys over hverandre, som slutter seg naturlig til hverandre og som tilsammen danner et overbevisende logisk helhetsbilde.

til å omfatte de norske tropper som står i Finnmark. Bestemmelsene om nedleggelse og avlevering av våpen, utstyr osv. gjelder i samme utstrekning for dem, unntatt er to batalj, og 1 batteri på den østfinnmarkske grense. Disse sørger for grensevernet som hittil, under ordre av fylkesmannen i Finnmark og under betegnelsen «Grensevernpolitibataljoner», resp «batteri» inntil den endelige ordning av grensevernet.

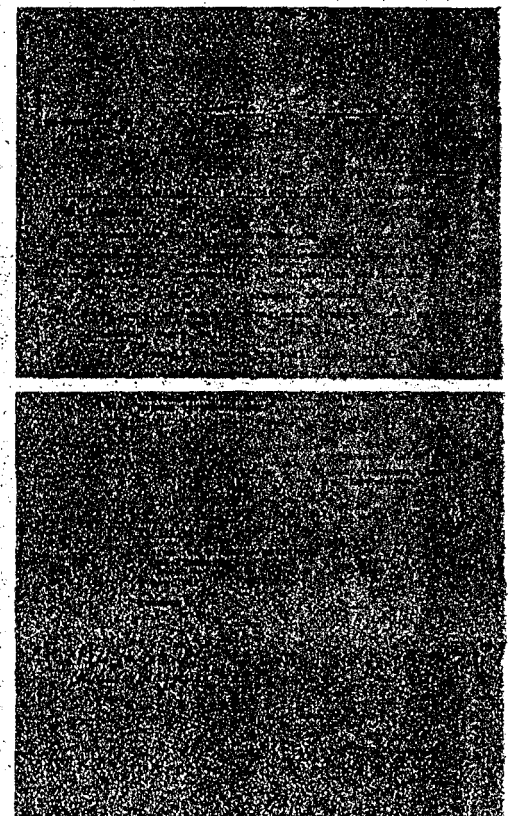
Det annet dokument, en avskrift, signert Gruppe XXI, sjefen for operasjonsavdelingen og bekreftet av ham, oberstløytnant von Buttlar, skriver seg som det foregående dokument fra en mikrofilm opptatt av amerikanerne fra den tyske overkommandos arkiver i Norge. Denne mikrofilmen finnes på Historisk Institutt ved Oslo Universitet.

Dokumentet forteller om en overenskomst inngått i Narvik den 11. juni 1940 mellom de samme personer som inngikk Trondhelmsavtalen. Og dens pa. 1 er i virkeligheten ikke bare et tillegg til, men en endring av pa. 7 i hovedavtalen av 10. juni. Dermed blir Narvikavtalen for dette hovedpunkts vedkommende en del av hovedavtalen og fører kommandomyndigheten over fra fylkesmannen i Finnmark til den tyske overkommandos stedlige myndigheter i Tromsø. Fylkesmannen som mellomledd til troppene i Øst-Finnmark skjuler derfor for soldatene det faktum at de i virkeligheten står under tysk overkommando.



Dokument nr. 144 er en fjernskrivermeddelelse til Gruppe Narvik av 11. juni på formiddagen om den inngåtte kapitulasjonsavtale i Trondheim dagen før. Den er inngått mellom de to overkommandoer, representert henholdsvis av oberst Buschenhagen og oberstløytnant Roscher Nielsen. I følge paragraf 1 forplikter samtlige norske stridskrefter seg til å nedlegge våpnene og til ikke å gripe til våpen igjen for krigens varighet mot det tyske rike eller dets forbundne. I følge paragraf 7, som står på en følgende side, heter det:

Den demobilisering som den norske overkommando allerede har innledet, utstrekkes



Dette dokument, ordre av 7. juli 1940 fra privatarkivet til den tidligere forsvarssjefen i Øst-Finnmark, forteller om hvordan de norske tropper ble demobilisert under tysk ordre. I innledningen henviser da også SS-Obersturmbannführer Deutsch til kapitulasjonsavtalen av 10. juni 1940 i Trondheim, inklusive tilleggene eller tilleggsavtalen av 11. juni 1940 i Narvik. Også her trer Narvikavtalen tydelig fram ved sin bestemmelse om at de norske styrker er stillet under tysk overkomando.

Riktig avskrift av dette dokument er be-
kreftet av daværende kaptein, nå oberst
Audun Magnus.

NYTT LYS PÅ 1940

I denne fjerde artikkel legger statsstipendiat i historie, Sverre Hartmann, fram nytt kildemateriale for å belyse særdeles interessante sider ved utviklingen etter det russiske angrepet på Finland den 30. november 1939 og opprettelsen av den såkalte Kuusinen-regjeringen i Terijoki. Dermed ble også Nord-Skandinavia brakt inn i brennpunktet.

I den historiske forskning har man hittil ikke vært klar over hvor kritisk man — ikke minst på militært hold — vurderte situasjonen med tanke på et mulig kommunistisk kupp-forsøk. Etter de foreliggende kilder synes det ikke å finnes noe som minner om bevis for at man på kommunistisk hold hadde slike hensikter, og slett ikke for at man fra russisk side ville intervensere militært. Likevel er de planlagte antikupp-tiltak av stor interesse for forståelsen av hvordan man vurderte kommunistfaren og faren fra øst. Og dermed utgjør de en del av bakgrunns materialet for begivenhetene sommeren og høsten 1940.

Også opplysningene om hvordan den lokale forsvarssjefen i Øst-Finnmark allerede den 5. desember foreslo å svi av visse deler av bebyggelsen i Øst-Finnmark og tvangsevakuere befolkningen der, forteller i sterke ordelag om en spesiell side ved de mangeartede problemer som oppsto. Det var et preventivt tiltak som her ble foreslått med psykologisk bakgrunn og med sikte på å forebygge et brudd på Norges nøytralitet.



Otto Kuusinen, som sto i spissen for «den demokratiske republikk Finland». Den ble dannet i desember 1939 etter at de russiske tropper hadde rykket over grensen og inn i Finland.

DEN FOR

Henimot midten av februar 1940 hersket det adskillig nervøsitet på grunn av den økende kommunistiske aktivitet i Skandinavia. Den 12. februar brakte «Tidens Tegn» i Oslo et stort oppslag på første side om norske og svenske kommunister i tjeneste hos Kuusinen. De hadde, ifølge avisen, smuglet penger til det ulovlige kommunistpartiet.

Under en politirazzia over hele Sverige den 11. februar, ble det angivelig skaffet bevis kommunistenes landsforræders virksomhet. Hva nå med de norske kommunister, spurte avisen.

To dager senere, den 13. februar, kunne «Tidens Tegn» fortelle om fire norske kommunister i Narvik, som i 1934 hadde fått pass til Moskva. Hvert eneste hadde det reist et stort antall kommunister til Sovjet. Kontrollen med den kommunistiske virksomhet måtte skjerpes. Også den 14. februar kunne avisen fortelle om en «sensasjonell spionasjeaffære i Stockholm. Tre meget kjente menn arrestert» og om «norske kommunisters skandaløse samarbeide med Moskva». Trafikken ville nå bli stanset.

Ryktevis var det fra forskjellige kanter blitt meldt at kommunistene planla et kupp et eller annet sted nordpå. Disse meldinger i pressen, og rykter på folke-munne, korresponderte med en situasjonsanalyse som i andre og i formen mere nokterne ordelag allerede noe tidligere hadde utløst adskillig aktivitet i forsvaret. Den 24. januar hadde 6. divisjon henvendt seg til kommanderende general om overvåkingen i Nord-Norge. Det var, het det i skrevet paraferert av stabssjefen major Lindbäck-Larsen og undertegnet av general Fleischer, i den siste tid fra forskjellig hold kommet meldinger om kommunistiske forberedelser i Nord-Norge for

RØDE FARE FINNMARK

Beredskaps- og antikupp-tiltak før det tyske angrep på Norge

opprettelse av «folkeregjeringer» og fra innkalling av russiske tropper til hjelp... Iallfall to av disse meldinger må stamme fra forskjellig kilde.»

Det var i følge Divisjonens skriv motorisk at det foregikk en livlig virksomhet blant våre kommunister. Og Divisjonen hadde kommet over kommunistiske flygeblad, i et tilfelle i de militære forelegninger i Sør-Varanger. Russisk spionasje mot havneanlegg m.m. var også brakt på det rene. To dager senere, den 26. februar, ekspederte Divisjonen et skriv til Forsvarssjefen i Øst-Finnmark om skjerping av overvåkingen. På side 2 i dette skriv heter det bl.a.:

«Forsvarssjefen anmodes om studere hvilke objekter innen de respektive forsvarssnitt som kan tenkes å være utsatt for kupp, og om disse er tilstrekkelig sikret, om alarmberedskapet er tilfredsstillende ved de oppsatte vakter m.v. Divisjonen vil minne om at kringkastingstasjoner og radiosendere må antas å være særlig sannsynlige objekter og nødvendige forutsetninger for et kupp.

Kort redegjørelse for hvilke objekter som ansees truet og hvorledes de er tenkt sikret skal være ved Divisjonen innen 5. februar.

Divisjonen vil advare alle sjefer mot den illusjon at deres egen avdeling er immun mot kommunistisk smitte. Man understreker betydningen av å sørge for indre observatører.»

Samme dag som Divisjonen i følge ovennevnte skriv skulle ha mottatt en slik kort redegjørelse for skjerpet kuppberedskap fra oberst Faye, forsvarssjefen i Øst-Finnmark, hadde denne ferdig til

avsendelse det skriv som forfatteren elskverdiggst i sin tid blant flere andre dokumenter fikk stillet til disposisjon for gjennomgåelse og avfotografering av den mangeårige sjef for Varanger bataljon og tidvis forsvarssjef i Øst-Finnmark, oberstløytnant Edvard Os (se faksimile på denne side).

Noen uker tidligere var Utrykningssjefen Jonas Lie blitt beordret fra Oslo til Kirkenes som sjef for overvåkingen der. Han sto i intimt samarbeid med de lokale militære myndigheter, ikke minst med stabssjefen hos oberst Faye, kaptein Søvik, og

etterretningsoffiseren ved staben løytnant K. A. Marthinsen, menn som noen måneder senere skulle bli landskjente i annen sammenheng.

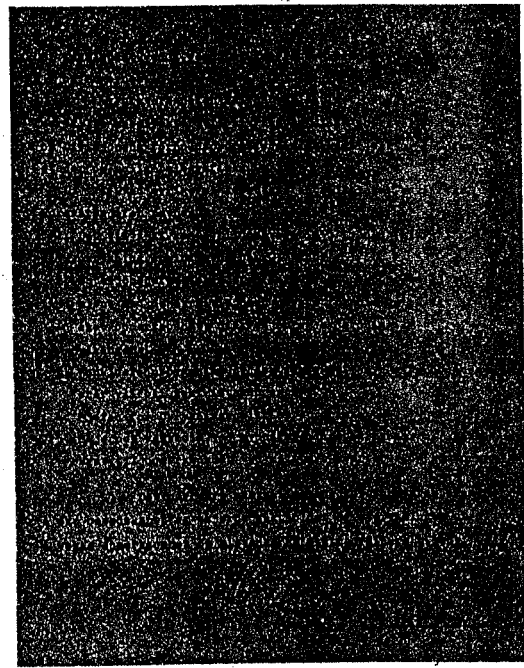
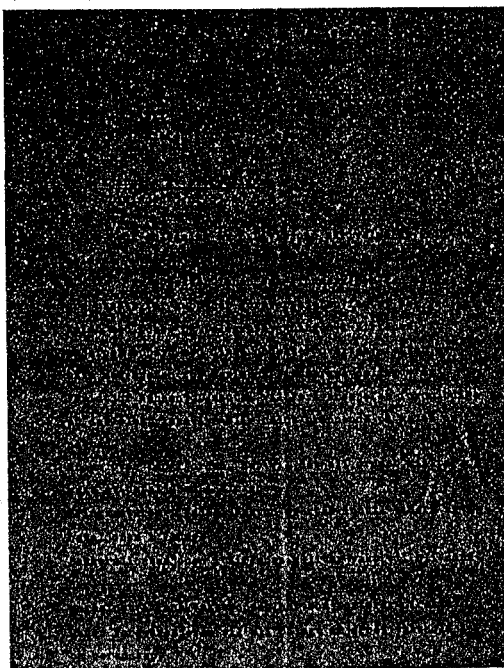
Også Jonas Lie fikk del av Divisjonens direktiver. Og han gikk til løsningen av sin oppgave med ganske særlige kvalifikasjoner og kunnskaper. Som det fremgår av hittil ukjente aktstykker, som det senere kan bli anledning å komme tilbake til, var han på tiden for Hitlers maktovertagelse i januar 1933, til stede som observatør hos sjefen for det prøyssiske politi i Berlin, Rudolf Diels, og fikk der en særlig innsikt i det

materiale man der satt inne med om kommunistiske og andre former for kuppforsek, respektive gjennomførte kupp. De erfaringer utnyttet han ved sin tilretteleggelse av den politimessige beredskap i Finnmark, ganske særlig i februar 1940.

Her gjengis i faksimile det forslag Utrykningssjefen, Jonas Lie, utarbeidet og som han signerte den 14. februar 1940, foruten den skisse han hadde forsynt det firesiders oppsettet med.

Disse primærkilder forteller med all ønskelig tydelighet om

Det hemmelige skrevet fra oberst Faye om «Skjerping av overvåkingen», var stilet til sjefen for 6. div.



NYTT LYS PÅ 1940

den frykt som hersket i februar 1940 også hos Divisjonen i Harstad. Og det hører med til det store bakgrunnsmateriale som fra det russiske angrep på Finland og opprettelsen av Kuusi-nens opprørsregjering instruktivt forteller om hvordan slagskyggen falt tunge og illevarslende inn over Nord-Skandinavia. For forståelsen av de disposisjoner som ble truffet dels av forsvarssjefen, general Ruge, dels av fylkesmann Gabrielsen og major Lindbäck-Larsen etter at Konge og Regjering hadde forlatt landet den

7. juni, er det nødvendig å være oppmerksom på denne side av sammenhengen.

De her offentliggjorte aktstykker er imidlertid bare en begrenset del av et meget større kilde-materiale som går lenger tilbake i tiden og også rekker fram til det tyske angrepet på Norge.

For å illustrere en annen viktig side av bakgrunnsproblematikken før man søker å belyse den sikkerhetspolitiske linje, slik bl.a. den norske regjering opplevet den fra det russiske angrepet på Finland den 30. november, tur-

Frykt for kommunist-kupp i nord – Jonas Lie la fram antikupp-plan

de det ha sin interesse å undersøke hvordan den daværende forsvarssjef i Øst-Finnmark, oberstløytnant Os, vurderte risikoen, ikke for et kupp, men for et russisk brudd på Norges nøytralitet på grunn av den utsatte situasjon som oppsto da de russiske pper nærmet seg den finsk-norske grensen de første dagene av desember.

Da russerne gikk til angrep på Finland, kom krigen fra første stund til å bevege seg også nærheten av den norske grense i Øst-Finnmark. Sovjetiske fly bombet Petsamo og russiske landsstridskrefter drev den finske grensevakten noen mil sørvestover, slik at finnene den 4. desember sto fire mil fra Petsamo.

Etter hvert som finnene trakk seg tilbake, sprengte de broene, ødela mest mulig av landeveien og svidde all eller i hvert fall den vesentlige bebyggelse, slik at det aldri ble ordet husly å få for sovjettroppene. Som ledd i den brente jords taktikk gikk landsbyene Kuivalahati, Koivaraanta, Tøllevi og senest Salmijärvi den 14. desember opp i flammer. Ildhavet langs Ishavsveien kunne sees helt til Kirkenes. Dessuten kom tallrike beretninger over grensen med de 1200 finske flyktninger som etter hvert tok seg over til norsk territorium.

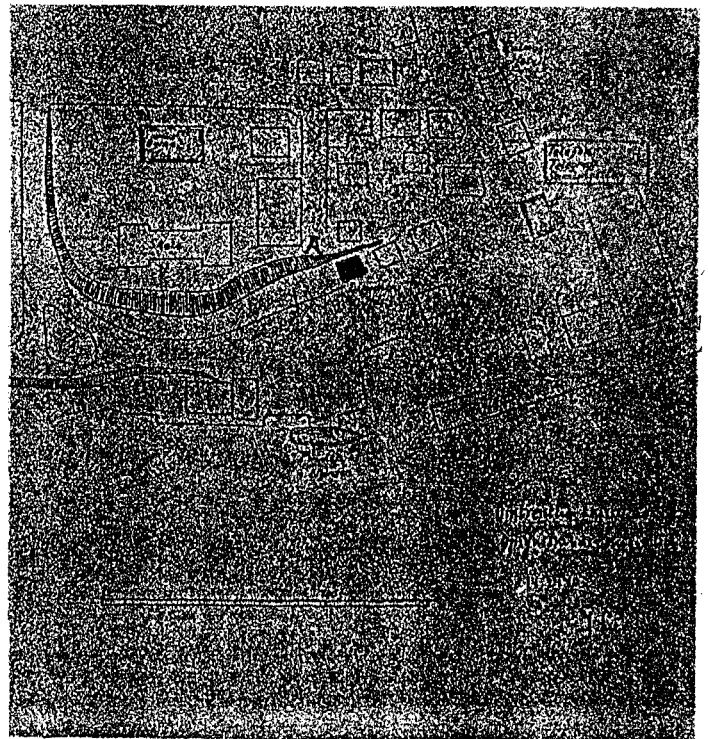
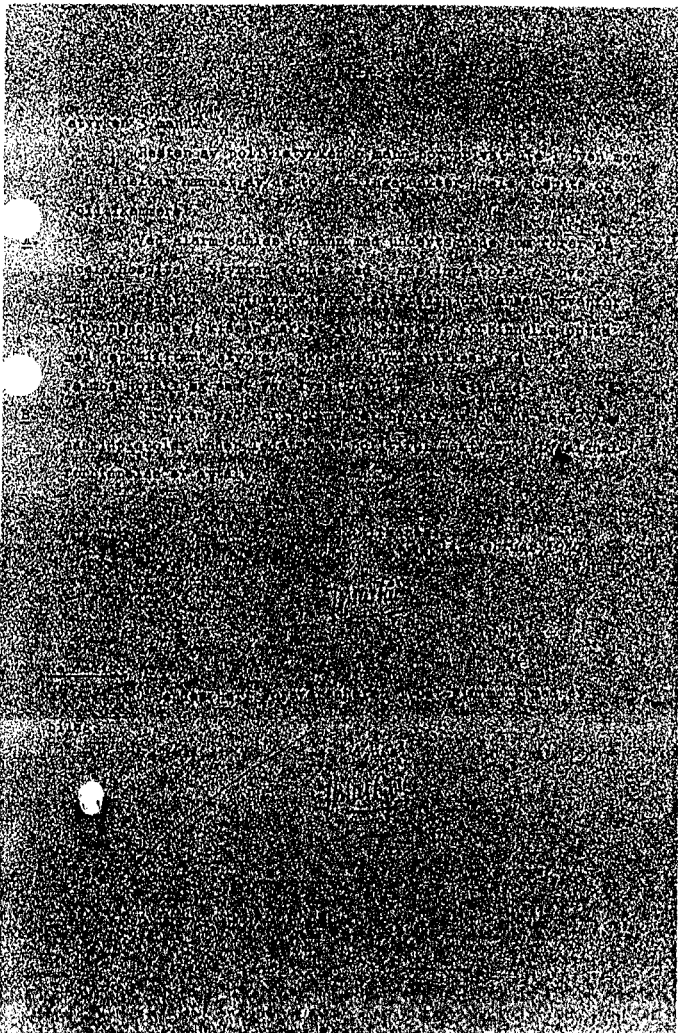
Den lokale forsvarssjefen i Øst-Finnmark, oberstløytnant Edvard Os, mottok allerede de første dagene av desember, i første rekke gjennom løytnant K. A. Marthin-

sen, en serie etterretningsrapporter om hvordan den bebyggelse som finnene svidde av, kom til å ligge nærmere og nærmere den norske grensen. Under disse omstendigheter fryktet forsvarssjefen at de russiske styrker kunne komme til å føle seg for sterkt fristet til å søke en erstatning i den intakte norske bebyggelse like ved grensen. Resultatet var et telegram, sendt i chiffer til forsvarssjefens umiddelbare foresatte, 6. divisjon i Harstad. (Se faksimile neste side.)

Det var ikke til å undres over at den lokale forsvarssjefen både på grunnlag av de spesielle informasjonen han fikk gjennom E-offiseren i sin stab og de opplysninger han mottok gjen-

nom presse og tjenestelige kanaler for øvrig om de forsterkninger man etter ordre av regjering og generalstab sørget for å sende fra Trøndelagområdet til Finnmark, så høyst alvorlig på situasjonen.

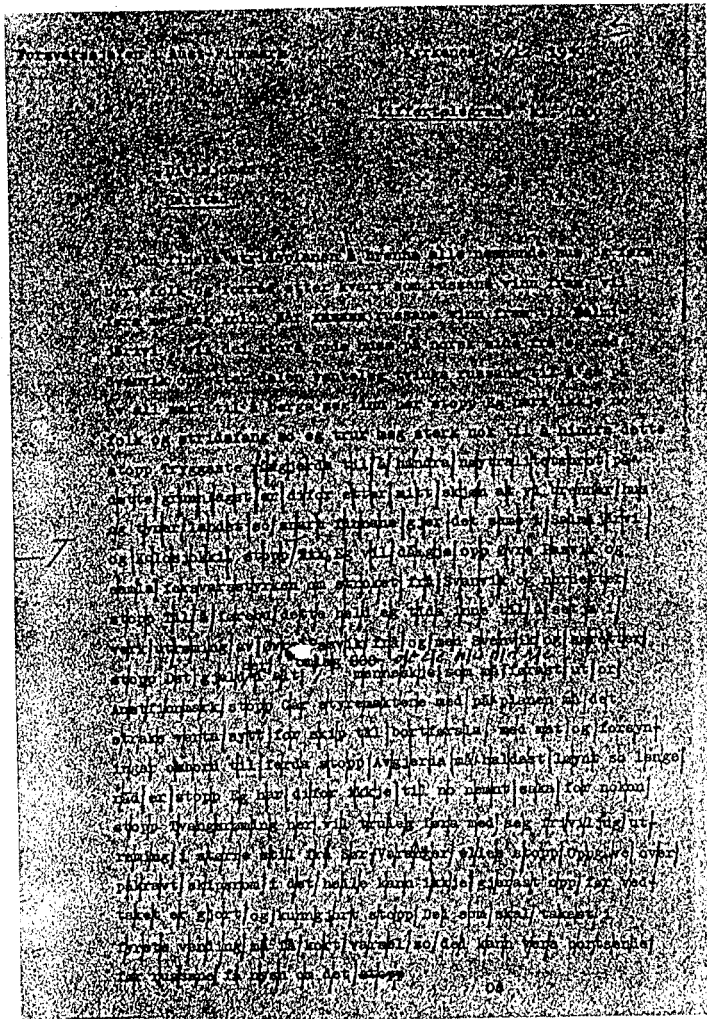
I tillegg til den begrunnelse som var angitt i det gjengitte telegrammet den 5. desember til Divisjonen og som er dekkende for forsvarssjefens motivering, er det all grunn til å minne om hvordan Stalins innsettelse av regjeringen Kuusinen i Terijoki umiddelbart etter åpningen av det militære angrep utløste alvorlig bekymring på framtreddende politisk og militært hold i det øvrige Norden. Det var imidlertid den konkrete militære risiko som



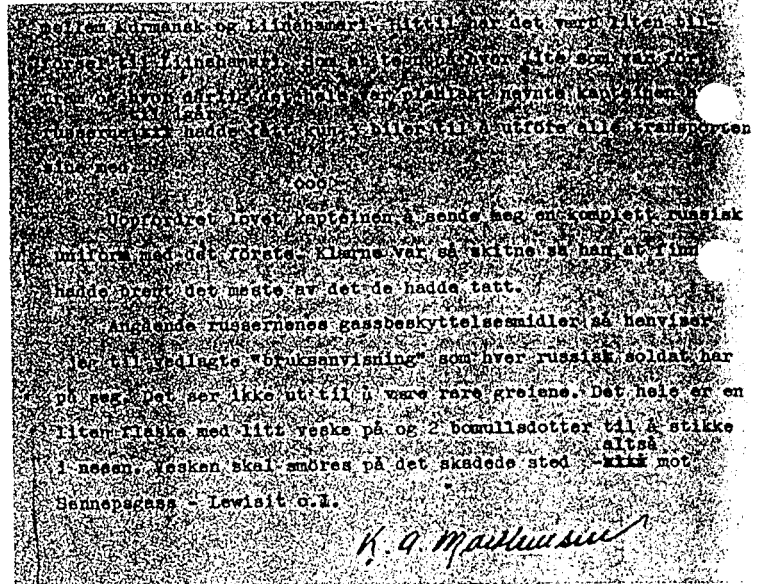
Sjefen for utrykningspolitiet, Jonas Lie, utarbeidet dette PM og laget denne skissen (over). Det ble sendt forsvarssjefen i Øst-Finnmark midt i febr. 1940.

NYTT LYS PÅ 1940

Norsk militært forslag:



Oberstløytnant Edvard Os foreslo i chiffrertelegrammet (over) å svi av mindre deler av bebyggelsen like ved den norsk-finske grense i Øst-Finnmark for å unngå å friste russerne til å etablere seg på norsk side av grensen, og bryte norsk nøytralitet.



Den senere hirdsjefen, K. A. Marth sen tjenestegjorde i 1940 i nord, der han samarbeidet med Jonas Lie. Dette skrevet, fra 1940, roper at sennepsgass var et aktuelt «våpen» alt den gang.

opptok oberstløytnant Edvard Os. Det har han også fremholdt under samtaler med meg for et par år siden. Oberstløytnanten er i mellomtiden dessverre avgått ved døden. Det var den konkrete militære risiko som fikk ham til å frykte at en fortsatt finsk brent jords taktikk kunne gjøre det opplyste, bebygde Øst-Finnmark på den annen side forlokkende. For å hindre at den norske bebyggelsen skulle kunne få en slik provoserende virkning og dermed

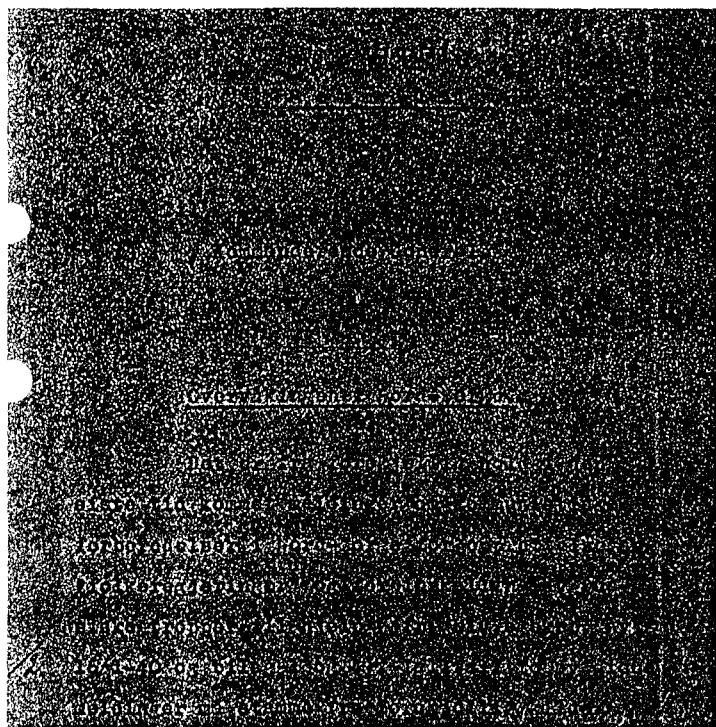
sette Norges nøytralitet på alvorlig prøve, var det oberstløytnant Os i egenskap av lojal forsvarssjef fant seg beføyet til å ta initiativet.

Det kom imidlertid ikke noe omgående svar på hans forslag om en norsk anvendelse av den brente jords taktikk ut fra det ganske spesielle preventive motivgrunnlag. I hvert fall var man på ansvarlig politisk hold innen regjeringen Nygaardsvold, Utenriksdepartementet, Generalsta-

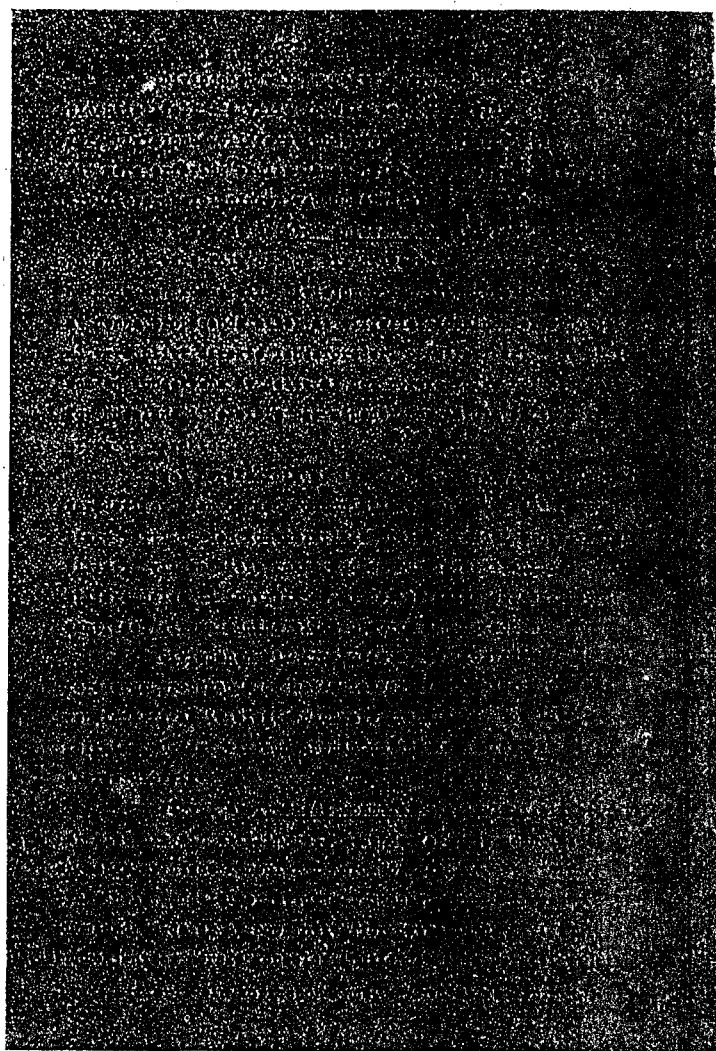
I neste artikkel vil det bli trukket en sammenhengende linje fra utbruddet av vin-

terkrigen fram til begivenhetene sommeren 1940. Dermed vil leseren bli gjort delaktig

Deler av Øst-Finnmark skulle svis av



Aksimile av det hemmelige brevet til kommanderende general fra 6. divisjon om overvåkingen i Nord-Norge. I skrevet hevdes det at det foregår «en livlig virksomhet blant våre kommunister» og at det fra russisk side har vært drevet forsøk på spionasje.



ben i Oslo m.m. ikke villig til å gå så drastisk til verks. Det forteller noe om hvordan vurderingene også varierer alt etter avstand og trykk av visse politiske og militære faktorer.

Uten at enkeltheter om den politiske vurdering er kjent, kan det være grunn til å fremholde som et generelt synspunkt at en slik forholdsregel som foreslått i hvert fall hos en mistenksom krigførende stormakt kan tolkes som noe annet og mer enn even-

tuelt tilsiktet. Det kunne kanskje fortone seg som en forberedelse på å delta i krigen. Og når det samtidig ble sendt, etter norske forhold betydelige forsterkninger nordover til styrkelse av nøytralitetsvakten, kunne disse beredskapstiltak få en annen tone og betoning og selv virke som en stadfestelse på en feilaktig utlegning av tiltak som ville ha vært en lokal anvendelse av den brente jords taktikk innen norsk grenseområde.

Det kan drøyt tretti år etter begivenhetene være grunn til å tenke over hvilke kritiske timer, døgn og uker som den militære lokalsjef gikk igjennom — samtidig som man blir seg bevisst hvor mange aspekter militære tiltak kan ha eller få, hvordan en aksjon som den foreslåtte ut fra det lokale perspektiv skjedde i en sterk følelse og i tro på hva landets interesser sett under ett kunne være tjent med. På rikspolitisk og militært ansvarlig

hold fant man å måtte foreta en annen prioritering av konkurrerende sikkerhetspolitiske overveielser.

Under en permisjonsreise til Oslo ved juletider fikk oberstløytnant Os av kommanderende general Laake vite at hans forslag i telegram av 5. desember hadde vært medvirkende til at man fant å måtte beordre oberst Wilhelm Faye til ny forsvarssjef i Øst-Finnmark to uker senere.

i den større politiske og militære bakgrunn for de vanskeligheter som oppsto for For-

swarets Overkommando i Norge etter at konge og regjering hadde forlatt landet.

25 ÅR

aktuell

Nr. 38

Oslo, 19. september 1970. Pris kr. 2.40 inkl. moms

Danmark: 2.00

Sverige: 1.90 inkl. moms.

MEKANISERT REIN-DRAP

Og så er det høst

Det er ingenting å
sjøle ved: Høsten er
kommet. På den an-
nen side: September-
vind gjennom langt
pillehår kan være
så dekorativt.



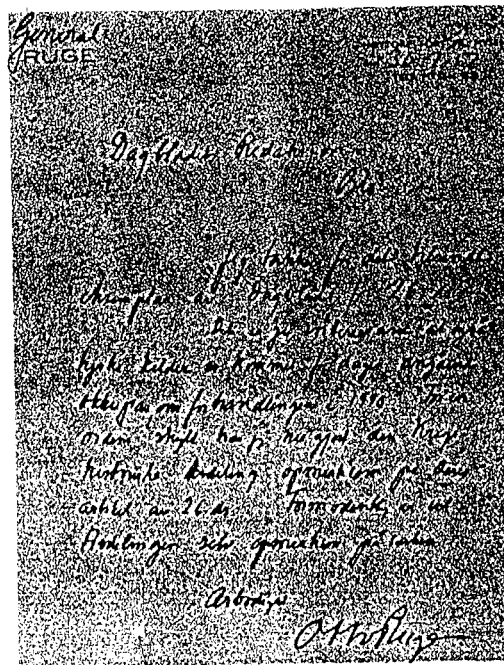
NYTT LYS
PÅ 1940

KAPITULASJONEN

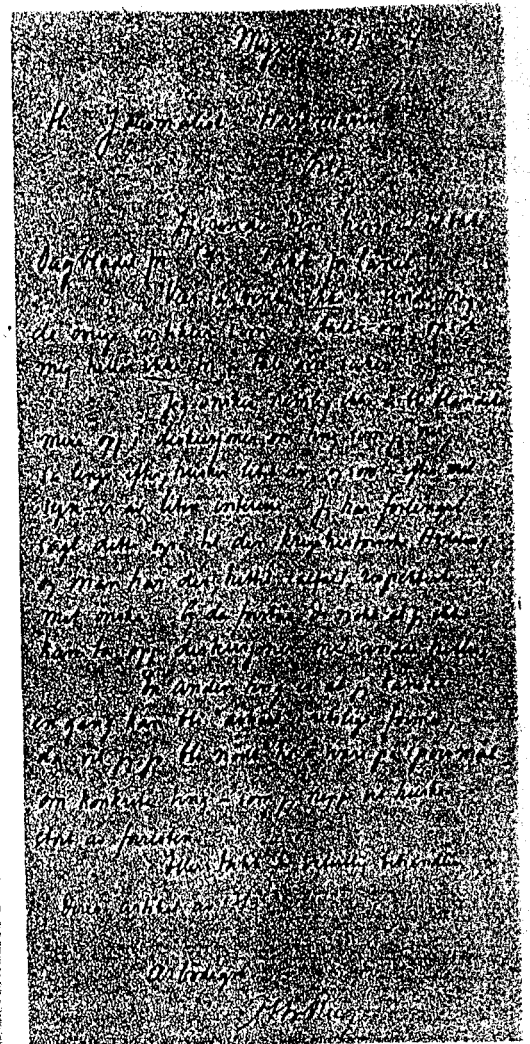
FLY-KAPRINGENE • LANDSKAMPEN

Avstanden mellom den hevdvunne oppfatning og det som egentlig skjedde i 1940 kan gi noen hver en støkk, skriver statsstipendiat **SVERRE HARTMANN** i denne artikkelen, der han blant annet kommer nærmere inn på general Ruges reaksjon på offentliggjørelsen av hovedbestemmelsene i Narvikavtalen først i 1950-årene.

RUGE OG



General Ruge fant kildematerialet i Sverre Hartmanns artikkel i Dagbladet 26. juli 1952 «interessant».



Hartmann redegjorde for hovedbestemmelsene i Narvikavtalen også i Dagbladet i mars 1954. Her er general Ruges reaksjon på redegjørelsen.

NARVIK-AVTALEN

Norges historie mellom 1905 og i dag er dessverre stemoderlig behandlet. Det foreligger større forskningsoppgaver enn almenheten tror. Derfor kan det også hende at det eksisterer felter som overhodet ikke er kartlagt. Men forhåpentlig vil det ikke finnes paralleller til det mørklagte kapittel om det som skjedde i perioden juni—november 1940.

Hvordan det lyktes å få tak i de avgjørende utgangspunkter til kartlegging av disse hendelser, er en historie for seg. Vanskelighetsgraden og avhengigheten av tilfeldighetens gunst åpner skremmende perspektiver. Kildene til denne ikke uvesentlige del av vår nasjonale historie kunne lett ha blitt liggende upåaktet i arkiver fremover. Kanskje noen hadde ansett det for en fordel, en lykkeelig

uvitenhet. Men det er i hvert fall et uverdig standpunkt for en nasjon.

«Ennå er langt fra alle norske forhold i 1905 eller under den første verdenskrig 1914—18 klarlagt. Bør det vare like lenge før hele materialet til Norges historie 1939—45 blir tilgjengelig for historisk forskning og offentlig kritikk?»

Den slekt som har gjennomlevd denne tid, har større rett til å få vite hele sannheten enn ettersekten.

Vi bør kreve OPPGJØR NA, både innad og utad. En «enighet» som bygger på folkets uvitenhet, er innvortes råtten og gir ingen styrke.»

Det var Johan Scharffenberg som innledet sin artikkel «OPPGJØR NA» med disse ord i SAM-

TIDENS første nummer etter krigen, i nr. 1 i 1945. Og han brukte et sitat fra «Peer Gynt» som et memento og som en advarsel: «I anelsens mangel har fyren med hoven sin beste engel.»

I dag har datateknikken økt informasjonsmulighetene enormt. Men samtidig er det blitt enda vanskeligere enn tidligere å orientere seg i en verden der vi får kastet vår klodes totalinformasjon i brokker og bruddstykker inn over fjernsynsskjermer via satellitter, i tillegg til presset via andre former for massemedia. Under disse omstendigheter er behovet for en så vidt mulig sannferdig orientering om vår nære fortid blitt enda større. Vi trenger fast grunn under føttene. Vi trenger ærlige utgangspunkter når vi sikter inn morgendagens problemer og løsninger. Også historie-

forskningen står overfor en velldig utfordring. Det forsøk som gjøres på å levere et bidrag i disse spalter, er meget beskjedent. Men kunne det, sin ufullkommenhet til tross, anspore og inspirere, ville forsøket og resultatene av det ikke ha vært forgjeves.

Det kildemateriale som underbygger artikkelserien i Aktuell om general Ruge og begivenhetene i Norge sommeren og høsten 1940, hadde sitt ene utgangspunkt i den originale krigsdagbok for Gruppe XXI, den tyske overkommando i Norge, for sambandsoffiserens forbindelser med forsvarssjef Ruge og hans stab i tiden 10. til 27. juni 1940. Til selve krigsdagboken knyttet seg en rekke originalbrev undertegnet av bl.a. general Ruge og hans stabssjef oberst Hansson. Som det vil gå fram av det følgende, fikk gene-

NR 197 DAGBLADET ONDAG 26. AUGUST 1952

General Ruge i 1952:

«Vær tilbakeholdne»

Dagbladet

okkratenes presidentkandidat

General Ruge stilte norske styrker under tysk overkommando

Til sikring av Norges østgrense i juni 1940. — De sorterte forrømt under fylkesmann Gabrielsen

Nye opplysninger omkring den norske kapitulasjon og Hitlers beslutning om å angripe Sovjet-Samveldet

AV SVERRE HARTMANN

I denne intervju av 26. juli 1952 ble det utført det første. General Ruge stilte norske styrker under tysk overkommando i juni 1940. De sorterte forrømt under fylkesmann Gabrielsen. Nye opplysninger omkring den norske kapitulasjon og Hitlers beslutning om å angripe Sovjet-Samveldet.

Utsnitt av første side i Dagbladet 26. juli 1952, der advokat Sverre Hartmann i fram sin artikkel på grunnlag av Gruppe XXIs krigsloggbok med notater fra forhandlingene mellom general Ruge og tyske militære myndigheter i juni 1940.

stusjoner og betryggende titler sjalter ut en mere kritisk holdning til de autoriserte versjoner.

Oberst O. Munthe-Kaas sen. offentliggjorde lørdag den 5. september en større artikkel i Morgenbladet under en overskrift som fortæller selv hadde vært. FOR SOKENE PÅ A RAMME GENERAL RUGE.

Obersten innleder med a henvisning til en angivelig overskrift i Dagbladet for 26. august i General Ruge stilte norske styrker under tysk overkommando. Og han siterer i det følgende hva artikkelforfatteren, Sverre Hartmann, skal ha uttalt ved samme anledning.

Disse usømmelige forsøk på a nedsette Norges forsvarssjef, general OTTO RUGES gode omdømme i vårt folk, må det protesteres mot, skriver Munthe-Kaas. Og han understreker hvordan han selv har gitt den korrekte historiske versjon i sin bok «Norges Grensevakt i Nordost fra 1918 til 1963» (Ulydendal 1964) der hendelsesforløpet i dagene umiddelbart etter kapitulasjonen og vedrørende ordningen av den militære grensevakt i Øst-Finnmark, er klartlagt. Denne bok har jeg (Hartmann) skriver obersten, både lest og anmeldt. Og det er riktig. «Dette til tross vil han nå gi inntrykk av at «ordene og tyskere stod side om side» ved Finnmarksgrensen. Offentligheten har krav på en korrekt fremstilling, så ingen nedsettende omtale av Ruges forvaltning av Regjeringsen fullmakt skal festne seg i folks erindring.

GENERAL RUGE I 1952: SVÆR TILBAKEHOLDNE MED OPPLYSNINGER.

I dette intervju var det gjen-gitt en faksimile av Dagbladet for 26. juli 1952 med min artikkel. Ingen som leser noenlunde kritisk, kan imidlertid umgå a oppdage at det er en faksimile av en eldre avis. Det er til og med under faksimilen skrevet følgende: «Utsnitt av første side av Dagbladet 26. juli 1952, der advokat Sverre Hartmann la fram sin artikkel på grunnlag av Gruppe XXIs krigsloggbok med notater fra forhandlingene mellom general Ruge og tyske myndigheter i juni 1940.» Jeg kan bare forklare dette med at den gamle oberst har lest Gudleiv Forrs intervju med lupe, slik at forstørrelsen av overskriften i faksimilen har forstyrrert forholdet til den egentlige overskrift og datering. Likevel står det som noe av en gåte at Morgenbladets sjefredaktør Christensen som med beundringsverdig glød har gitt seg i kast med oppgaven a kritisere meg og mitt arbeid, kan ha glemt a se forbindelsene med det knapt ukegamle helsidesintervju i Dagbladet da han mottok oberstens artikkel av 3. september — bortsett fra opplysninger i Dagbladets intervju to dager senere, den 28. august, opplysninger som burde ha vakt de fornødne motforestillinger.

Den nevnte artikkel av 26. juli 1952 ble av Dagbladet sendt general Ruge under hans adresse Høytorp Port pr. Mysen. Som faksimilen av generalens brev viser, svarte Otto Ruge fire dager senere, og takket for det tilsendte eksemplar av avisen. Det var interessant at tyske kilder vedrørende «okkupasjonsforhandlingene i 1940» var kommet for dagen. Han hadde ingen innvendinger mot artikkelen. Han opplyste at han for ordens skyld hadde gjort Krigshistorisk avdeling oppmerksom på artikkelen og det nye kildemateriale.

Den 13. mars 1954 offentliggjorde jeg en langt grundigere redegjørelse også for det som er hovedbestemmelsen i Narvikavtalen, nemlig avtalen om at de norske styrker skulle stå under tysk overkommando og få sine ordre via fylkesmannen i Finnmark, General Ruge, som trodde jeg hørte til Dagbladets journaliststab, sendte meg et brev den 29. mars. I dette brev, som også gjengis i faksimile, takker general Ruge til slutt for velvillig behandling. Min samtale med ham i september halvannet år tidligere hadde bekreftet det samme inntrykk. Han hadde intet a bemerke til min fremstilling av sammenhengene. Holde opplysninger fra oberst Carl Ruge i august i fjor, der general Ruge hadde lagt sine erindring er for å si.

Nye dokumenter

Dagbladet kan i dag legge fram noen dokumenter som bekrefter de tidligere kildenes opplysninger. Det ligger et langt og nylig arbeid bak innstillingen av de aktuelle kilder. Mange er kommet i Hartmanns hende, gjennom offentliggjorte som i artikkelen på side 1.

Avskrift. P. M. Hjemmelg.
Grensevaktavdelingen i Øst-Finnmark.
Hvis ordningen blir noenlunde permanent, bør vi prøve a utnytte grensevaktavdelingen som befalskole for Hæren, skole for:
1. Som bataljons- og kompani (batterier), adjutanter samt nettkommanderende ved kp. (btl.) brukes de best skikklige fra hele Hæren. 2. Fortrinnsvis slike på a hovedoppgaven er befalskole.

Denne faksimilen — fra 1952 — brakte Dagbladet i forbindelse med et intervju med Sverre Hartmann i august i år. — Oppsettet førte til et selsomt innlegg av oberst O. Munthe-Kaas i Morgenbladet.

General Ruge fa uker etter at denne krigsloggbok kom til Norge, anledning til a stifte bekjentskap med særlig viktige deler av dens innhold, og anledning til a gi uttrykk for sin reaksjon. Den oppfatning at vår tidligere forsvarssjef ikke har fått anledning til a ta til motmæle og eventuelt forsvare seg, holder ikke stikk. De sakene på — ikke a ramme general Ruge — men på a bidra til a avdekke et ikke uvesentlig kapittel av vår historie, har som resultat utløst de mest forskjellige reaksjoner. Det er en ikke liten avstand mellom hevdvunnen oppfatning av begivenhetene i 1940, og konturene av det nye bilde som ble avdekket i enkelte anser er i ferd av a stå fram. At det led gir som hver- og sin, er ikke noe a over, omiskjønt grunn av den som understøtter dem vil de

eiendommelig. Oppmerksomheten er dessuten i en overdreven utstrekning blitt festet ved juni-problematikkens første fase, til fortregning for det som tross alt er hovedsaken, nemlig utviklingen etter at general Ruge den 23. — 24. juni utfordret sin fortrolige instruks til daværende major Lindbäck-Larsen om a utnytte grensevaktavdelingen som en befalskole for hæren, med sikte på a bygget opp kadrene til en kommende norsk forsvarsmakt. Den omstendighet at man har beveget seg ufortrodd i de samme tankebaner i gjennom drøye tjue års tid, gir oss ingen rett til a anse dette som en veletablert og urøkkelig sannhet. Vi har vel ikke av til a plene om a enaringsriksen paradoksal nok kan være skrevet stort et demokrati, nettopp fordi tilhøret til eventuelle an

NYTT LYS PÅ 1940

Vi bebudet i forrige nummer at vi i dag ville bringe en Hartmann-artikkel om den politiske og militære bakgrunn for de vanskeligheter som oppsto for Forsvarets Overkommando i Norge etter at konge og regjering forlot landet. Den kommer i neste nummer. Som følge av den debatt de tidligere artiklene i denne serien har reist, og fordi vi har fått en rekke henvennelser om en mer grundig innføring i hva som egentlig skjedde i forbindelse med kapitulasjonsforhandlingene i 1940, har vi funnet det nødvendig å foreta en omprioritering.

I dagens artikkel legger derfor statsstipendiat i historie, Sverre Hartmann, fram ytterligere dokumentasjon både om den tysk-norske hovedavtalen i Trondheim av 10. juni 1940 og om den såkalte Narvikavtalen dagen etter.

Av stor interesse er det originaltelegram som den tyske øverstkommanderende, general von Falkenhorst, sendte den 10. juni om aftenen til rikskommissær Terboven, bare noen få timer etter at kapitulasjonsavtalen var undertegnet. Det forteller med all ønskelig tydelighet om hvordan von Falkenhorst oppfattet avtalen, nemlig som en full militær kapitulasjon. Den samme oppfatning har den tidligere generalstabssjef Buschenhagen når han ytrer seg utførlig i brev av 6. juni 1969 om Trondheimsforhandlingene. Han bekreftet uten noe som helst forbehold at han sammen med Roscher Nielsen inngikk i skriftlig form også tilleggsavtalen i Narvik.

Endelig viser det seg at generalmajor Roscher Nielsen ved sitt vitneprov i Jacobsen—Løberg-saken, selv intetanende har innrømmet sitt nærvær ved Narvikforhandlingene. Det forhandlingsresultat han mente å kunne knytte til Trondheimsforhandlingene, ble i virkeligheten oppnådd dagen etter i Narvik.

KAPIT

Den avtalen som Forsvarets Overkommando inngikk med Den tyske Overkommando i Trondheim den 10. juni 1940, medførte en opphevelse av den faktiske krigstilstand og forpliktet forsvarssjefen med den norske forsvarsmakt, som han underskrev på vegne av, til ikke å gripe til våpen mot Tyskland eller dets allierte for krigens varighet. Det lar seg gjøre å føre bevis for dette på flere innbyrdes uavhengige grunnlag.

I og med undertegnelsen av Bjørnefjellsavtalen på Spionkop ved Narvik på morgenen den 10. juni, var samtlige norske gjenværende styrker i folkerettslig bindende form brakt til kapitulasjon, foruten at avtalen forpliktet Forsvarets Overkommando til å overholde alle tidligere inngåtte kapitulasjoner (fra 9. april til 9. juni 1940). Når derfor hovedforhandlingene mellom de to overkommandoer ble innledet to timer senere, forelå det ikke bare en rettslig bindende våpenstillstandsavtale mellom overkommandoene, trådt i kraft klokken 24 natten mellom 9. og 10. juni, men også en kapitulasjonsavtale som omfattet alle de norske styrker, alle de deler av den norske forsvarsmakt, som inntil dette tidspunkt klokken 24 hadde stått i kamp med den tyske forsvarsmakt. Den norske forsvarssjefens befullmektigede, oberstløytnant Ragnvald Roscher Nielsen, hadde hverken noen 6. divisjon eller andre enheter, det være seg fra hær, marine eller det mikroskopisk lille flyvåpen som var inkorporert i værdaværende to forsvarsgrener, å nedlegge våpnene for.

En mindre hadde oberstløytnant Roscher Nielsen noen avdelinger eller noen 6. divisjon å inngå våpenstillstandsavtale for, slik han har hevdet i sine vitneprov for retten både i 1947 og 1969. Våpenstillstandsavtalen var allerede inngått mellom overkommandoene, på norsk side av forsvarssjefen, general Ruge personlig på telefonisk vei om ettermiddagen 9. juni, med ikrafttreden fra midnatt, lenge før oberstløytnant Roscher Nielsen forlot det norske hovedkvarteret for å bli hentet til Trondheim av et tysk sjofly. En del av de vidtrekkende misforståelsene om kapitulasjonens innhold og rekkevidde har sin opprinnelse i denne Roscher Nielsens beklagelige feilrindring, helt bortsett fra at vitneprovene ikke ved noen anledning har omfattet hele det avtalekompleks som oberstløytnan-

KAPITULASJONEN

av vegne av forsvarssjefen og sin underskrift til, ikke ble den 10., men også den 11. juni 1940.

Den tyske kapitulatjonsavtalen er ikke valgt ut til å forstå dersom man ber på den språklig riktig, og i hvert fall ikke tolker den mot ordlyden. Dessverre har avtalen blitt vort presentert i korrekt skrift for norske domstoler, eller minst i oversettelse. Det lyder utrolig, men er sant. Selv den påstått i § 9 i den tyske originalutgaven som fastslår at den tyske tekst blir å legge til grunn, er uriktig oversatt og i stedet blitt til at den tyske tekst er avgjørende i tvilstilfelle. Når foreligger tvilstilfelle? Det følgende vil vise at feilaktige oversettelser på andre punkter har tåkelagt mulighetene for å oppdage de tvilstilfelle som har foreligget i rikt mon.

Den første stund ble Trondheimsavtalen uriktig oversatt og uriktig satt opp i de forskjellige avskrifter. Disse feilaktige avskrifter er så blitt gjengangere i våre rettsaker, i domstolenes protokoller og avgjørelser og i vår historiske forskning.

Den grunnleggende feil foreligger ved oversettelsen av ordene «nachstehendes Abkommen» og «nachstehende ehrenvolle Bedingungen». Disse to uttrykk er konsekvent blitt oversatt med «følgende avtale» og «følgende ærefulle betingelser». Dessuten er ordet «avtale» blitt trukket ut av sin naturlige sammenheng, det gjelder også i avskrifter av originalteksten med ordet «Abkommen», og plassert med sperrert trykk for seg. Det er jerngitt med å sette ordet som overskrift i teksten, slik at man innbys til å oppfatte det som følger umiddelbart etter som innledning på selve avtalen. Attpå til har man endret tegnsetningen, og det gjelder også det angivelig autentiske eksemplar i utenriksdepartementets arkiv. Ved at kolon etter «nedenstående ærefulle betingelser» er blitt fjernet, forsterkes feilaktigere den ureflekterte forståelsen om at det som følger er selve avtalen. Dette gjelder også i de avskrifter som er blitt benyttet i de norske domstolene.

Den tyske kapitulatjonsavtalen er ikke valgt ut til å forstå dersom man ber på den språklig riktig, og i hvert fall ikke tolker den mot ordlyden. Dessverre har avtalen blitt vort presentert i korrekt skrift for norske domstoler, eller minst i oversettelse. Det lyder utrolig, men er sant. Selv den påstått i § 9 i den tyske originalutgaven som fastslår at den tyske tekst blir å legge til grunn, er uriktig oversatt og i stedet blitt til at den tyske tekst er avgjørende i tvilstilfelle. Når foreligger tvilstilfelle? Det følgende vil vise at feilaktige oversettelser på andre punkter har tåkelagt mulighetene for å oppdage de tvilstilfelle som har foreligget i rikt mon.

Det angår en plass som står et stykke oppe på siden, er forholdet tilsvarende når retningen er den motsatte. «Nedenstående avtale» refererer seg derfor til § 1 og de følgende paragrafer avtalen ut. Det innskutte ledd mellom «nedenstående avtale» og § 1 inneholder den nesten til kjedsomme-

ghet analyserte og forvrengte setning om de ærefulle betingelser som 6. divisjon ble innrømmet i erkjentlighet for sin tapre innsats og for sin allerede stedfunne nedleggelse (die Niederlegung) av våpnene. En slik honnor er ikke gjenstand for avtale mellom partene. Det er ikke noe man kon-

traktsmessig forplikter seg til å motta. Setningen: «I betraktning av 6. divisjons tapre holdning innrømmes den nedenstående ærefulle betingelser», er derfor logisk isolert fra selve avtalen og refererer seg til § 4 direkte og til denne paragraf alene.

Når det i § 1 heter at samtlige

Øversettelse

av fjernskrivertelegrammet av 10. juni 1940, fra den tyske øverstkommanderende i Norge, general von Falkenhorst (p. t. Trondheim) til rikskommissær Terboven, Oslo:

«For Deres elskverdige lykkønsning og Deres varmhjertede deltagelse ber jeg også på vegne av de tropper som står under meg å få fremføre en hjertelig og oppriktig takk.

Den i dag avsluttede kapitulasjon for den norske forsvarsmakt ender en kamp, som like til slutten ble fort ridderlig av vår motstander, General Dietl's siste kamp vil langt inn i de fjerneste tider utgjøre et æresblad i den tyske militære historie.

De hilsener og ønsker som De har rettet til general Dietl og hans tapre fjelljegere haper jeg snart å kunne overbringe.

Heil Hitler!

(Signert)
v. Falkenhorst»

An HOSKE 8335 Herr Reichskommissar Terboven O. S. 1. 2.		Nr. 6. 10 21.30 Uhr
Für Ihren lebenswürdigen Glückwunsch und Ihre warmherzige Anteilnahme sage ich Ihnen zugleich im Namen der mir unterstellten Truppen herzlichsten und aufrichtigen Dank.		
Die heute abgeschlossene Kapitulation der norwegischen Wehrmacht beendet einen Kampf, der bis zum Schluß vom Gegner in ritterlicher Form geführt wurde. Der letzte Kampf General Dietl's wird bis in fernste Zeiten ein herrliches Ruhmesblatt in der Geschichte deutschen Soldatentums bilden.		
Ihre an General Dietl und seine tapferen Gebirgsjäger gerichteten Grüße und Wünsche hoffe ich bald übermitteln zu können.		
Heil H. I. L. E. R !		
Ihr <i>v. Falkenhorst</i>		

Den len til dette fjernskrivertelegram fra -- og underskrevet av -- den tyske øverstkommanderende i Norge, general von Falkenhorst til rikskommissær Terboven noen timer etter avslutningen av kapitulasjonsforhandlingene i Trondheim den 10. juni klokken 15, forteller med all ønskelig tydelighet hvordan den tyske øverstkommanderende oppfattet avtalen: Det var den norske forsvarsmakts kapitulasjon. Det samme uttrykk benyttes i den avtalen som utøvende oberstløytnant Roscher Nielsen underskrev på dette senere, i det gjaldt fastleggning av visse forhold under gjennomføringen av den norske forsvarsmakts nedleggelse av våpnene.

KAPITULASJONSAVTALE

fuer die Uebergabe der Waffen, des Geräts und der verbleibenden Munition, Brennstoff usw. Gemäss § 3 der Abmachung fuer die Ausrüstungs- und Nachschubversorgung der deutschen Wehrmacht vom 10. Juni 1940.

zwischen dem deutschen Oberkommando in Norwegen, vertreten durch

Majoor R. Roscher

und dem norwegischen Oberkommando, vertreten durch

Oberstleutnant A. O. Roscher

wird folgender festgestellt:

- 1) Das deutsche Oberkommando garantiert, dass die Waffen, das Gerät, die Munition, Brennstoff usw. gemäss § 3 der Abmachung fuer die Ausrüstungs- und Nachschubversorgung der deutschen Wehrmacht vom 10. Juni 1940, an die norwegischen Streitkräfte der 6. Division übergeben werden.
- 2) Das norwegische Oberkommando stellt im Falle der Uebergabe der Waffen, des Geräts, der Munition, Brennstoff usw. gemäss § 3 der Abmachung fuer die Ausrüstungs- und Nachschubversorgung der deutschen Wehrmacht vom 10. Juni 1940, die entsprechenden Unterlagen zur Verfügung.
- 3) Die Uebergabe der Waffen, des Geräts, der Munition, Brennstoff usw. gemäss § 3 der Abmachung fuer die Ausrüstungs- und Nachschubversorgung der deutschen Wehrmacht vom 10. Juni 1940, wird in einfacher Form, d. h. ohne Begleitung durch einen Übersetzer, durch den deutschen Oberkommando in Norwegen, vertreten durch Majoor R. Roscher, an das norwegische Oberkommando, vertreten durch Oberstleutnant A. O. Roscher, übergeben.
- 4) Das deutsche Oberkommando garantiert, dass die Waffen, das Gerät, die Munition, Brennstoff usw. gemäss § 3 der Abmachung fuer die Ausrüstungs- und Nachschubversorgung der deutschen Wehrmacht vom 10. Juni 1940, an die norwegischen Streitkräfte der 6. Division übergeben werden.
- 5) Sofern der norwegische Oberkommando, vertreten durch Oberstleutnant A. O. Roscher, die Uebergabe der Waffen, des Geräts, der Munition, Brennstoff usw. gemäss § 3 der Abmachung fuer die Ausrüstungs- und Nachschubversorgung der deutschen Wehrmacht vom 10. Juni 1940, an das deutsche Oberkommando in Norwegen, vertreten durch Majoor R. Roscher, übergeben wird, so wird das deutsche Oberkommando, vertreten durch Majoor R. Roscher, die Uebergabe der Waffen, des Geräts, der Munition, Brennstoff usw. gemäss § 3 der Abmachung fuer die Ausrüstungs- und Nachschubversorgung der deutschen Wehrmacht vom 10. Juni 1940, an das norwegische Oberkommando, vertreten durch Oberstleutnant A. O. Roscher, übergeben.
- 6) Alle weiteren Bestimmungen der Abmachung fuer die Ausrüstungs- und Nachschubversorgung der deutschen Wehrmacht vom 10. Juni 1940, sind anzuwenden.

19. Juni 1940

deutsches Oberkommando

norwegisches Oberkommando

NYTT LYS
PÅ 1940

Kapitulasjonsavtalens ordlyd:
„Samtlige norske stridskrefter
legger ned våpnene . . .“

norske stridskrefter forplikter seg til å legge ned våpnene og ikke gripe til dem (til våpen) for krigens varighet, er det i høy grad unaturlig å lese dette som innledning på de ærefulle betingelser. De snedestaende ærefulle betingelser» inneholdes i overenskomstens § 4, og gjelder behandlingen av fangene og retten til å bære handvåpen. For å illustrere dette har jeg utarbeidet en tenkt printing på de ærefulle betingelser. De snedestaende ærefulle betingelser» inneholdes i overenskomstens § 4, og gjelder behandlingen av fangene og retten til å bære handvåpen. For å illustrere dette har jeg utarbeidet en tenkt printing på de ærefulle betingelser.

Oversettelse av innledningen:

«GJENNOMFØRINGSBESTEMMELSER i samsvar med § 3 i avtalen av 10. juni om den norske forsvarsmakts våpennedleggelse.»

Dokumentet som er datert 19. juni 1940 er undertegnet av den tyske overkommando, av sambandsoffiseren, major Neef, og for den norske overkommando av oberstløytnant R. Roscher Nielsen. Dette er det eneste kjente kapitulasjonsdokument som foreligger i original. Og det viser at daværende oberstløytnant Roscher Nielsen har knyttet sin underskrift til en formulering som ikke etterlater noen tvil om hva hovedavtalen tok sikte på, ikke en våpenstillstand for 6. divisjon, men en våpennedleggelse eller kapitulasjon for hele den norske forsvarsmakt.

Zwischen dem Deutschen Oberkommando in Norwegen, vertreten durch Major R. Roscher, und dem norwegischen Oberkommando, vertreten durch Oberstleutnant A. O. Roscher, wird folgender festgestellt:

1. Die Uebergabe der Waffen, des Geräts, der Munition, Brennstoff usw. gemäss § 3 der Abmachung fuer die Ausrüstungs- und Nachschubversorgung der deutschen Wehrmacht vom 10. Juni 1940, wird in einfacher Form, d. h. ohne Begleitung durch einen Übersetzer, durch den deutschen Oberkommando in Norwegen, vertreten durch Majoor R. Roscher, an das norwegische Oberkommando, vertreten durch Oberstleutnant A. O. Roscher, übergeben.

2. Das deutsche Oberkommando garantiert, dass die Waffen, das Gerät, die Munition, Brennstoff usw. gemäss § 3 der Abmachung fuer die Ausrüstungs- und Nachschubversorgung der deutschen Wehrmacht vom 10. Juni 1940, an die norwegischen Streitkräfte der 6. Division übergeben werden.

3. Die Uebergabe der Waffen, des Geräts, der Munition, Brennstoff usw. gemäss § 3 der Abmachung fuer die Ausrüstungs- und Nachschubversorgung der deutschen Wehrmacht vom 10. Juni 1940, wird in einfacher Form, d. h. ohne Begleitung durch einen Übersetzer, durch den deutschen Oberkommando in Norwegen, vertreten durch Majoor R. Roscher, an das norwegische Oberkommando, vertreten durch Oberstleutnant A. O. Roscher, übergeben.

4. Das deutsche Oberkommando garantiert, dass die Waffen, das Gerät, die Munition, Brennstoff usw. gemäss § 3 der Abmachung fuer die Ausrüstungs- und Nachschubversorgung der deutschen Wehrmacht vom 10. Juni 1940, an die norwegischen Streitkräfte der 6. Division übergeben werden.

wird die für die Ernährung der Bevölkerung erforderlichen Lebensmittel, welche im wesentlichen aus einer Liste von Getreide, Fleisch, Fett, etc. bestehen.

5. Das Deutsche Oberkommando wird nach erfolgter Ausrüstung der deutschen Kriegsmaschinen sowie der Waffen und Munition die Uebernahme der nicht verwundeten deutschen Offiziere, Unteroffiziere und Mannschaften in ihre Heimat bewilligen. Die Uebernahme wird durch die von beiden Seiten zu ernennenden Kommissare geregelt. Die Uebernahme wird durch die von beiden Seiten zu ernennenden Kommissare geregelt. Die Uebernahme wird durch die von beiden Seiten zu ernennenden Kommissare geregelt.

6. Das Deutsche Oberkommando wird dem Deutschen Oberkommando nach Uebernahme der deutschen Kriegsmaschinen sowie der Waffen und Munition die Uebernahme der nicht verwundeten deutschen Offiziere, Unteroffiziere und Mannschaften in ihre Heimat bewilligen. Die Uebernahme wird durch die von beiden Seiten zu ernennenden Kommissare geregelt. Die Uebernahme wird durch die von beiden Seiten zu ernennenden Kommissare geregelt. Die Uebernahme wird durch die von beiden Seiten zu ernennenden Kommissare geregelt.

000000-000000-000000-000000-000000

[illegible]

56

1759
b. 7.

19

Dette dokument er på sett og vis det mest interessante av samtlige aktstykker vedrørende den norsk-tyske kapitulasjonsavtalen av 10. juni 1940. Hvorfor det er så viktig, fremgår av hovedteksten. Det dreier seg om et utkast til kapitulasjonsavtale som det fremskutte hovedkvarter for den tyske overkommando i Trondheim sendte stabens folkerettsakkyndige, overkrigsrettsdommer dr. Dobinsky som var blitt tilbake med reststaben på KNA-hotellet i Oslo, for handlingene begynte neste dag. Selve teksten til begynnelsen til på 2 lyder i oversettelse: «Hemmelig. Nedenstående betingelser er hva man har tatt sikte på overfor den norske overkommando:

Innledning: I betraktning av den tapre holdning den norske divisjon har vist, innrømmes den for nedleggelsen av våpnene nedenstående ærefulle betingelser:

Pa. 1) De norske stridskrefter til lands, til vanns og i luften legger ned våpnene og forplikter seg til ikke å gripe til dem (våpnene) under den pågående krig, det være seg mot det tyske rike eller dets forbundne.»

De tre sidene utgjør den fulle tyske tekst til kapitulasjonsavtalen den 10. juni 1940 klokken 17 i Trondheim. Det er en avskrift fra det tyske utenrikss ministeriums politiske arkiv i Bonn — med løpende numre 022146- 48 og referanse til Pol I M 8299 g, bilag 1.

De viktigste bestemmelsene er § 1 hvorefter samtlige norske stridskrefter legger ned våpnene og forplikter seg for den pågående krigs varighet til ikke å gripe til våpen igjen mot det tyske rike eller dets forbundne.

§ 4 er den del av avtalen som inneholder de «nedenstående ærefulle betingelser» som er nevnt i honnørtillettet for § 1 i selve avtaleteksten.

§ 7 inneholder bestemmelsene om foreløpig ordning av den militære grensevakten i Øst-Finnmark. De to bataljoner og det ene batteri skal stå under fylkesmannens ordre. Det er denne § 7 som ble endret og supplert gjennom punkt 1 i Narvikavtalen av 11. juni.

§ 9 viser at det utelukkende er den tyske tekst som har gyldighet for forståelsen av avtalen.

Den tyske generalstabssjef i Norge 1940/42, daværende oberst Erich Buschenhagen, fotografert i 1940 og 1947. Det var Buschenhagen som på vegne av von Falkenhorst førte hovedforhandlingene om kapitulasjonen i Trondheim den 10. juni og dagen etter i Narvik. I tillegg til den erfaring Hartmann har høstet om hans pålitelighet som historisk kilde, kan det være av interesse å sitere hva den norskfødte professor, H. P. Krosby uttaler. Krosby, nå chairman for det historiske fakultet ved Albany University, New York, har skrevet et par verdifulle verk om det tysk-finsk-russiske forhold 1940/41 og har herunder kunnet påpege gehalten av Buschenhagens opplysninger mot et enormt primærmateriale i de amerikanske mikrofilmer fra den tyske overkommando m. m. I forordet til hans bok fra desember 1967 heter det at i løpet av en fireårs-periode besvarte han hvert spørsmål han fikk om tenksomt, presist og -- vurdert på bakgrunn av opplysninger fra hans egen stab, opplysninger som var utdøjjengelige for ham -- nøyaktig. Heldigvis for meg var hans hukommelse generelt bevarende, og hans tålmodighet grenseløs.

NYTT LYS PÅ 1940

«Nedenstående»

(Denne privatrettslige avtale turde være egnet til å klargjøre poenget). Mellom firma Antirust A/S og direktør Stålberg er idag innført nedenstående avtale:

1. betraktning av direktør Stålbergs mangeårige virksomhet i firmaets tjeneste, innrømmes direktøren nedenstående overlige fordeler:

2. 1. Direktør Stålberg trekker seg med øyeblikkelig virkning ut av firmaet.

3. 2. ...

4. 3. ...

5. 4. Firmaet overlater direktør Stålberg to gamle skrivemaskiner, en lenestol i mahogni og innrømmer direktøren adgang til å bruke firmaets eim på sitt private brevpapir.

6. 5. ...

7. 6. Kontrakten er satt på dansk og på nynorsk. Ved utgivelsen av avtalen legges minimalteksten til grunn.

8. 7. Firma Antirust A/S

9. 8. Skolebarn Stålberg (sign.)

10. 9. Etter dette turde det ikke være vanskelig å lese avtalen som den var leses den tysk-norske avtale i Trondheim 10. juni 1940 er en generell kapitulasjonsavtale innført etter de strenge juridiske forpliktelser i den tyske hær og luftens forsvarskommando til ikke å gripe våpen for krigens varighet. 11. 10. En slik avtale er «var» og dermed opphevet avtalen og den tyske krigstilstand.

12. 11. Den kan imidlertid komme til å bli et resultat ved å ta for seg innledningen til avtalen mellom major Neef og oberstløytnant Roscher Nielsen av 19. juni 1940 som inneholder gjennomførelsesbestemmelser om den norske forsvarsmakts våpennedleggelse. 13. 12. Den er formuleringen utvetydig klar og foreligger i et dokument som virkelig er undertegnet av general Ruges befullmektigede, oberstløytnant Roscher Nielsen.

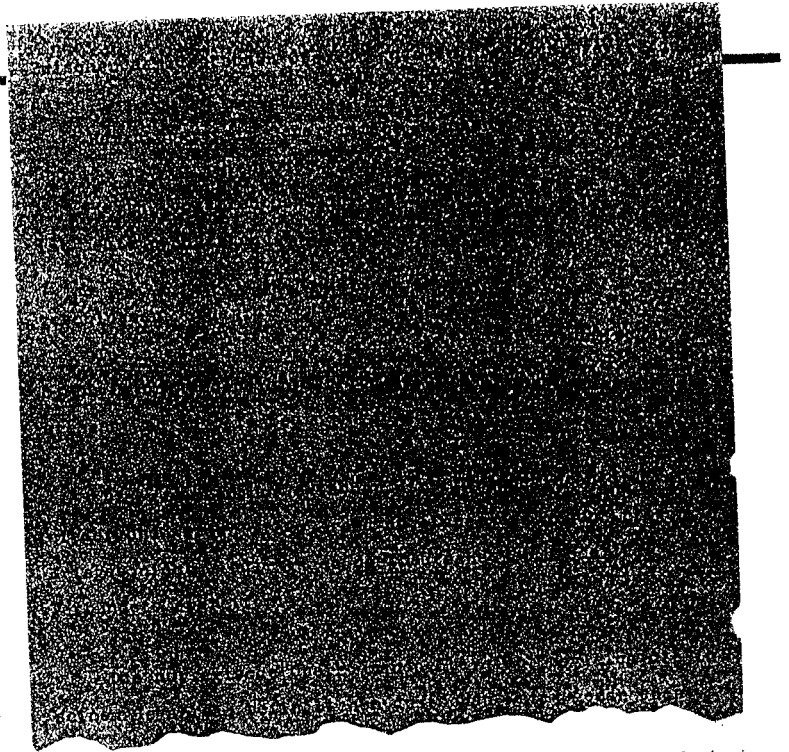
14. 13. Deres kan man også støtte seg til et dokument som heter «Arbeiderbladets referat» til forarbeidene til kapitulasjonsavtalen. Interessant nok dreier det seg om et dokument som tidligere er blitt sitert i utdrag for å underbygge en ganske annen konklusjon, nemlig at Trondheimavtalen var en lokal affære og bare gjaldt 6. divisjon. I redegjørelsen til det norske historikermøtet i Helsingfors i august 1957 om Norsk okkupasjonshistorikk 1939-41, fremførte professor Skodvin på side 10, blant annet, som også er sammenlignet med på sidene 40/41 i boken med tittel «Mellom tysk og norsk» at:

«I det utkastet som er utarbeidd i Trondheim og lagt fram til godkjenning for det tyske hovedkvarteret i Oslo om kvelden den 9. juni, heiter det i § 1: «Die norwegischen Streitkräfte zu Land, zu Wasser und in der Luft legen die Waffen nieder...» Utkastet var sendt tilbake til Trondheim same kveld kl. 22.15 og har på dette punktet same ordlyd. Endringa til «die gesamten norwegischen Streitkräfte» har altså kome inn i Trondheim etter dette tidspunkt, og det ligg nær å tenkja seg at formuleringa er endra då det vart klart at dei norske forhandlarna ikkje hadde fullmakt til å forhandle om alle land-, sjø- og luftstridskrefter, men berre om dei styrkar som på dette tidspunkt var i landet og som uspesifisert vart kalla «die gesamten...»

Etter dette er det i hvert fall på det rene at professor Skodvin anså den opprinnelige formulering som en forpliktelse som omfattet den samlede norske forsvarsmakt. Han har neppe rett i at endringen til «die gesamten norwegischen Streitkräfte» medfører en innsnærring av bestemmelsen. I virkeligheten er ordet «gesamten», «samtlige», et uttrykk som om mulig er enda mer omfattende. Avgjørende er imidlertid en feil ved professor Skodvins presentasjon av dokumentet. Han unnlot å sitere det som sto foran paragraf 1, nemlig homortillegget om 6. divisjon. Og det er nettopp denne henvisning til 6. divisjon som har ført til misforståelsen om den sanne rekkevidde av kapitulasjonsavtalen i Trondheim. Na viser det seg at homortillegget om 6. divisjon har stått uendret fra utkastet til selve avtaleteksten som ble undertegnet klokken 17 den påfølgende dag. Når § 1 ikke var berørt av dette tillegget så lenge den opprinnelige tekst ble opprettholdt, kunne man selvfølgelig ikke mobilisere «6. divisjon» mot § 1, selv om bestemmelsen gjennomgår en redaksjonell endring.

Det betyr med andre ord at kapitulasjonsavtalens § 1 kan og må leses etter sitt fulle pålydende.

I det foregående har det latt seg gjøre å vise på fire forskjellige grunnlag at den tysk-norske avtalen i Trondheim på ingen måte var noen lokal affære. Beviset for at det var den norske forsvarsmakts kapitulasjon har kunnet føres ved en filologisk logisk tolkning av avtaleteksten, ved å sammenholde utkastet til avtalens hovedbestemmelse i § 1 med den enkle redaksjonen av paragrafen som i virkeligheten er enda mer omfattende enn uttrykket «de norske stridskrefter til lands, til vanns og i luften». Videre ved å gjøre



Dette utsnitt av det eksemplar av kapitulasjonsavtalen av 10. juni 1940, som general Ruge sendte med kurér ekspedisjonen av 12. juni 1940, er bemerkelsesverdig. Sammenlignet med faksimilen av den tyske korrekte tekst fra utenriksministeriet i Bonn bemerker man at ordet «Abkommen (avtale)» er satt med sperret trykk, slik at ordet «nedenstående» — nedenstående — som det står logisk bundet sammen med glir i bakgrunnen, mens ordet «Avtale» markerer at selve avtaleteksten begynner. Når så det annet kolon, umiddelbart for paragraf 1, er blitt erstattet med et punktum, forsterkes inntrykket av at selve avtalen begynner umiddelbart etter «Abkommen». Under de omstendigheter er det ikke rart at man tror det er en avtale for 6. divisjon, noe som utvilsomt har ført til at Londonregjeringen ikke har festet seg ved den. Som bekjent husket hverken Nygaardsvold, utenriksminister Koht eller forsvarsminister Ljungberg å ha sett avtalen i august 1940, da de ble eksaminert under forundersøkelsen til Skancke-saken 1947.

Dette eksemplar av kapitulasjonsavtalen fulgte regjeringsarkivene i London tilbake til utenriksdepartementets arkiv i Oslo. Denne uriktige avskrift har funnet veien til våre domstoler. Og det har unektelig satt sine spor på tolkningen.

det klart at tillegget om de ærefulle betingelser til 6. divisjon også var plassert foran § 1, da denne hovedbestemmelse under ingen omstendighet kunne oppfattes som noe annet og mindre enn de norske stridskrefter til lands, til vanns og i luften. Og for det fjerdende ved å henvise til oberstløytnant Roscher Nielsens egen underskrift på det dokumentet som etter sin ordlyd ikke innbyr til noen usikkerhet om hva der står.

I sin vitneforklaring for Oslo byrett i Jacobsen/Løberg-saken 20. mars i år fortalte generalmajor Roscher Nielsen bl. a. om hva han oppnådde under kapitulasjonsforhandlingene i Trondheim. Det heter i Arbeiderbladets referat dagen etter, 21. mars, side 15:

«Det jeg oppnådde under Trondheim-forhandlingene var at æresordet om ikke igjen å gripe til våpen, skulle begrense seg til hva tyskerne kalte yrkesoffiserene, det ville i Norge si yrkesoffiserene. Det ble oppnådd at det ikke skulle gjøres gjeldende for vernepliktige offiserer.»

Hvis Arbeiderbladets referat er nøyaktig, må Roscher Nielsen her ha forvekslet vernepliktige offiserer med distriktoffiserer.

For det var den siste kategori som ble holdt utenfor yrkesoffiserbegrepet og derfor slapp valget mellom å avgi æresord eller å gå i fangeskap. Men det foreligger en annen endringsforskyvning hos general Roscher Nielsen som uenkelig er ganske interessant. For han mener å erindre at denne unntagsordning for «distriktoffiserene» kom i stand under forhandlingene i Trondheim. I virkeligheten ble dette spørsmål først avgjort den 11. juni, under drøftelsene som resulterte i Narvikavtalen. Og det er punkt 2 i Narvikavtalen som fastslår at distriktoffiserene ikke skulle regnes til yrkesoffiserer. Dermed har man, såvidt skjønnes, en klar bekræftelse på det Roscher Nielsen benekter, nemlig at han har vært med på Narvikavtalen, som general Buschenhagen så ettertrykkelig har stadfestet. General Roscher Nielsens rettslige forklaring i Oslo Byrett synes dermed å ha fastslått hans egen medvirkning ved opprettelsen av Narvikavtalen.

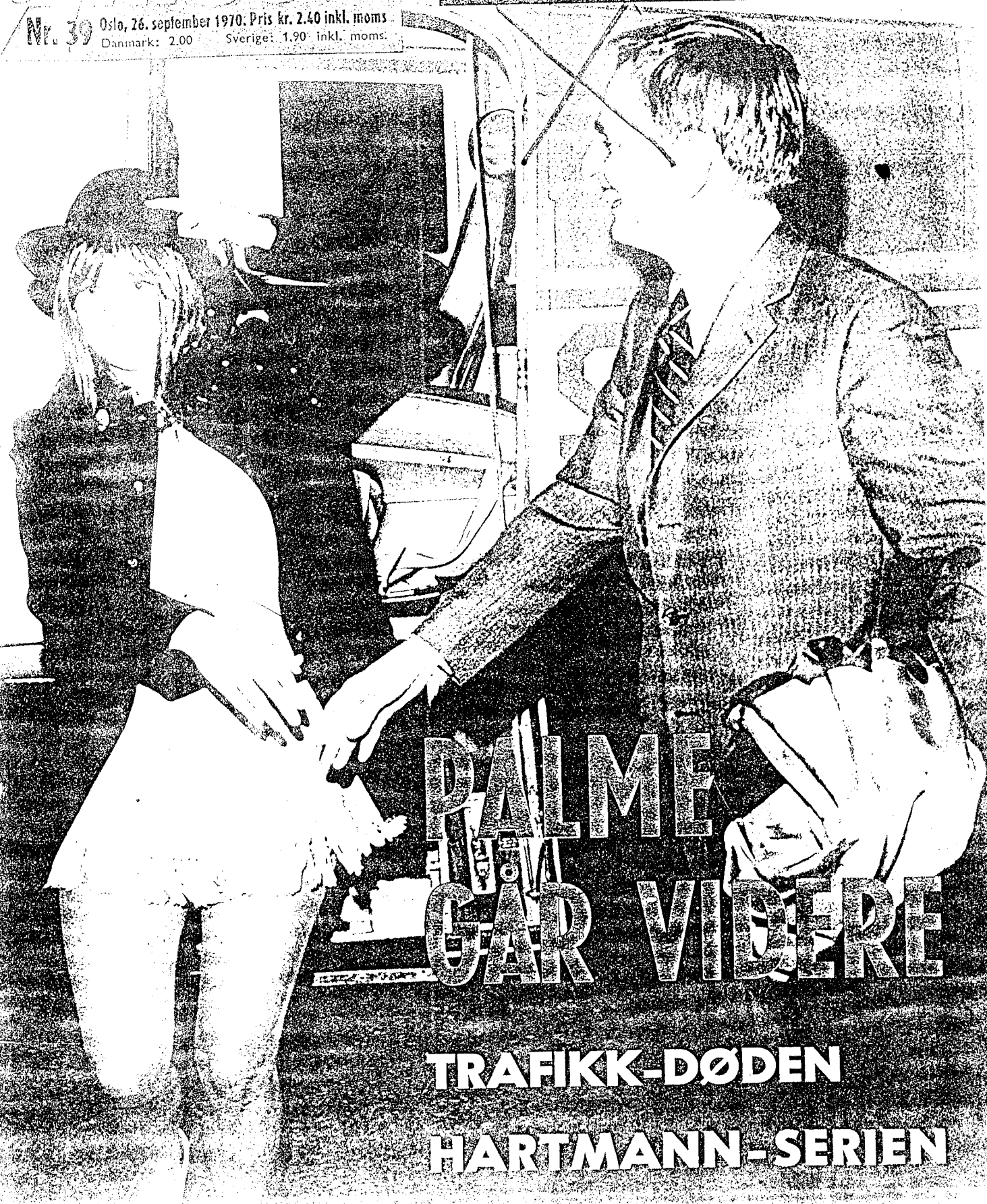
25 ÅR

kvell

Nr. 39

Oslo, 26. september 1970. Pris kr. 2.40 inkl. moms
Danmark: 2.00 Sverige: 1.90 inkl. moms.

**Statsminister Olof Palme og hans
ledsagerske under valgkampen,
sangerinnen Monica Nielsen.**



**PALME
GÅR VIDERE**

TRAFIKK-DØDEN

HARTMANN-SERIEN

HISTORIKEREN OG



Påtalemyndighetens aksjon i forbindelse med «Nytt lys på 1940»-serien i ukebadet Aktuell bør vel føre til at Regjeringen tar opp saken, skriver historikeren Sverre Hartmann i denne kommentaren.

Ingen vil vel tro at det bildet vi tegnet i 1945 og årene like etter, er det rette eller det helt ut nyanserte av begivenhetene i 1940. Hvordan og hvorfor skulle Norge være noe enestående i så henseende? Historien er stadig i støpeskjeen, den eldre historie mindre fordi det dukker opp avgjørende nytt kildemateriale enn fordi nye tider tolker kildene annerledes, i lys av sine egne erfaringer. Likevel er det en solid avstand til historisk beskrivning i enkelte diktaturstater, der de skiftende politiske konjunkturer tolkningsmessig kan lede til de rene saltomortaler, alt ettersom makthaverne ser seg tjent med det. Stalin har sannelig ikke fått lov til å stivne i noe skjema.

For den nye tids historie og den såkalt samtidshistorie melder der seg ekstra store problemer. Kjent kildemateriale tolkes ofte svært forskjellig under innflytelse av fordommer og følelser. Det har lett for å skje rasjonaliseringer. Det som kanskje er faren i et demokrati, henger intimt sammen med det som selvsagt primært er en avgjørende fordel: de mange muligheter for forskning og fri meningsytring. Men vi skal ikke være blinde for at disse tilsynelatende objektive muligheter ofte har snevrere grenser enn vi kunne ønske. På den annen side har vårt idealbilde av forskningen, den kanskje noe ensidige dyrkelse av den, og en overdreven respekt for vitenskapsmenn og imponerende akademiske titler, bidratt til at motforestillingen ikke har vært et så aktivt ferment som den burde. I et diktatur har man tross alt en tendens til å mobilisere forestillinger mot en personifisert motstand. Annerledes i demokratiet. Vi har den såkalte historiske skoletenning for å slå rot på en slik måte at det senere er nesten umulig å rulle ved resultatene. Her ligger en ikke liten fare.

Nå jeg i fjor var fikk tak i det kanskje viktigste primærmateriale vedrørende perioden juni–november 1940, var jeg med en gang klar over at det kunne bli overordnede vanskelig å presentere

forskningsresultatene. Og det sto særlig tydelig for meg hvor nødvendig det var å kartlegge så omhyggelig som mulig den rettslige basis for tidligere forsvarssjef Otto Ruges opptreden i tiden etter at Konge og Regjering var dratt i eksil, og etter at kapitulasjonsavtalen var inngått. Skulle det vise seg at den aksepterte historiske og rettslige oppfatning av kapitulasjonens innhold og rekkevidde holdt stikk, skulle det godt gjøres å forsvare general Ruges disposisjoner overfor de norske folk i dag og overfor historiens domstol. Det er mulig jeg tar feil i så måte. Men jeg fant det ihvertfall nødvendig å sette all kraft inn på å skaffe til veie det best mulige kildemateriale og analysere det samvitthetsfullt under utnyttelse av råd, støtte og motforestillinger fra flere gode menn. Var den faktiske krigstilstand opphørt i og med Trondheimsavtalen av 10. juni 1940, og hadde forsvarssjefen på vegne av samtlige norske stridskrefter forpliktet seg til ikke å gripe til våpen for krigens varighet, kunne man lettere forstå hvordan Otto Ruge under trykket av en tilsynelatende katastrofal utvikling i vest og i øst fant seg befoyet til å opptre på nasjonens vegne som det syntes — utenom konge og regjering.

Hva skjer når en forsvarssjef kapitulerer og legger ned våpnene for sin armé for krigens varighet? Ja, da trer han ut av funksjon. General Ruge hadde regjeringens bemyndigelse til, å tilby tyskerne innstilling av fiendtlighetene, og sørge for å overlate den faktiske makt til dem i et Norge der okkupasjonen var i ferd med å fullbyrdes. I det øyeblikk hans befalinnknyttede hadde salt sin underskrift under kapitulasjonsavtalen, hadde Otto Ruge i forhold til norsk lov og norsk konstitusjon ikke noen rettslig status som militær sjef. Han kunne folkelig heller ikke med rettsvirkning gi noen ordre eller instruks, det være seg til major Lindbäck-Larsen eller til fylkesmann Gabrielsen. En annen sak er hva det likevel kan bli med utgangspunkt i person-

lig autoritet og vilje til personlig lydighet hos tidligere formelt underordnede. Og det besto, med tysk godkjenning og av praktiske årsaker, etter inngåelsen av den norsk-tyske hovedavtalen av 10. juni 1940 fremdeles et norsk hovedkvarter til avvikling av seg selv og sine styrker. I den anledning ble det knyttet en spesiell sambandsmann til det norske hovedkvarteret på Nordmo. General Ruge benyttet imidlertid lenge etter, således i skrivelse av 17. juni 1940, betegnelsen «øverstkommanderende for de norske land- og sjøstridskrefter» til karakteristikk av sin egen status. Overhodet er Ruges formelle bemyndigelse, hans eventuelle stillingsfullmakt og spørsmålet om hvorfor ikke regjeringen berøvet ham hans formelle funksjon som forsvarssjef etter at han nektet å bli med til Storbritannia — og Regjeringen kunne trenge en forsvarssjef — et problem som det blir nødvendig å gå nærmere inn på senere, i forbindelse med behandlingen av Kongens og Regjeringens stilling umiddelbart før avreisen til Storbritannia.

La meg så — før jeg går videre — få ryddet av veien en misforståelse. Dette er ingen HARTMANN-sak. Det er en RUGE-sak, og en fylkesmann GABRIELSEN og major LINDBÄCK-LARSEN-sak, om man vil. Det er ihvertfall ikke noen Hartmann-sak når det gjelder de overordentlig viktige historiske problemer som foreligger. Påtalemyndighetens plumpe inngripen til og med på et tidspunkt da forskningsresultatene bare så vidt var begynt å bli publisert, har heller ikke skapt noen Hartmann-sak. Det er ingen som er siktet. Påtalemyndigheten med herr Riksadvokatens velsignelse har brukt meg som en nesten-siktet til å skaffe seg en prosessuell adgang til å koble inn et politimessig forskningsapparat til forberedelse av eventuelle rettslige avhør.

Til denne dag har jeg hverken fra statsadvokat eller riksadvokat eller politi mottatt det være seg en muntlig eller skriftlig henven-

delse, ennsi orientering. Statsadvokat Håkon Wiker fremtrådte i fjernsynet i Dagsrevyen, uten at jeg visste om det og uten at jeg så eller hørte ham. Jeg har aldri fått en bekreftelse på hva herr Statsadvokaten sa, ennåkjent han i høy grad omtalte meg og mitt vitenskapelige arbeide på en måte som inneholdt en innebygget injurie. Etterpå kom professor Bratholm i 22-nyhetene over radio med en kommentar som satte meg i søkelyset i forhold til injurielovgivningen. Jeg tillater meg å mene at herr Statsadvokaten og herr Riksadvokaten har forsømt sin aktsomhets- og informasjonsplikt overfor meg. Likevel er det blitt en såkalt Hartmann-sak, til takelegging av de nasjonalt viktige problemer som er i ferd med å avdekkes og analyseres, etter et enormt og overordentlig samvitthetsfullt forarbeide. Jeg har aldri gått så dypt ned i et stoff, heller aldri tatt så mange gode menn på råd når det gjelder å vurdere og forstå. Det er 18 år siden jeg fikk det første kildemateriale i hende, og foretok de første offentliggjørelser i samråd med overlege Johan Scharffenberg. Det er 18 år siden Johan Scharffenberg skrev til general Ruge og foreslo at vi tre skulle møtes med sikte på å sanere dette viktige kapittel i vår historie, uten å få svar. Det er halvannet år siden jeg fikk den siste avgjørende del av kildematerialet som dekker perioden også under det nye nazistiske riksstyret av Terbovens nåde og med blant annet Ruges hemmelige instruks av 24. juni 1940 som bilag. Mottageren av instruks, major, nå generalmajor Lindbäck-Larsen som også førte henvendelsen av 24. oktober 1940 til Innenriksdepartementet i penen, borger for dokumentets autentisitet. Jeg skal senere komme tilbake til generalmajor Lindbäck-Larsens rolle, og herunder påvise at generalen har vist vilje til å legge fram sine opplysninger — ihvertfall en meget stor del av dem. Jeg vil gjerne at leserne skal vite at Lindbäck-Larsen, som gjorde en glimrende

RIKSADVOKATEN



Riksadvokat Dørenfeldt ga grønt lys for etterforskningen. Det er et overgrep mot den historiske forskning, mener Hartmann, som selv ikke har fått noen orientering om politiets planlagte bidrag til forskningen.

innsats som stabssjef for 6. divisjon under general Fleischers ledelse, ikke er en mann uten civil-courage, av sivilt mot i fred. Men han kom i et dilemma, på grunn av general Ruges «råd» til fylkesmann Gabrielsen august 1952, og formentlig allerede i 1946–48, på grunn av en uriktig konklusjon i innstilling fra Undersøkelss-kommisjonen av 1945 som gjorde at generalen hadde visse betenkeligheter med å rokke ved til-liten til Kommisjonen. Slik skrev han selv i en intern rapport.

Påtalemyndigheten har satt i gang etterforskning uten at det har meldt seg noen fornærmet eller noen skikning av de omtalte aktører. Det kunne da, tretti år etter begivenhetene, ifølgelig foreligge noen påtrengende behov for å aksjonere når det var helt på det rene at publiserings-prosessen så vidt var begynt. Statsadvokat Wilker har, etter hva pressen har opplyst, bare lest to bre, før han, etter anmodning fra en eller annen ukjent person innen kriminalpolitiet, tok sin be-slutning. Statsadvokaten burde forstått at han meget lett kunne komme til å berøve en forsker hans aktivlegitimasjon vedrørende ikke-offentliggjorte analyser og konklusjoner når påtalemyndighe-ten sjaltet seg inn i saken. Det vil også kunne redusere vekten av sin sluttanalyse av general Ruge, noe jeg anser meg berettiget til å beklage på den avdodes vegne. Jeg tror nemlig ikke det er noe dår-lig forsvar jeg har levert for ham og hans disposisjoner. Heldigvis har jeg lagt fram mitt syn for fremstående menn allerede i fjor høst. For så vidt kan det bidra til å redusere skadevirkningene. Men det er ifølgelig ikke påtale-myndighetens forteneste.

Det burde vel både for Stats-advokaten og Riksadvokaten ha stått som naturlig og nærliggende at en statsstipendiat i historie — en vitenskapsmann som lønnes på langtidsbasis av staten (Stortinget) for å drive forskning og legge fram forskningsresultater

— må forutsettes å sitte inne med en ekspertise som påtalemyndig-heten ikke uten videre kan se bort fra, eller sette seg ut over. Ville det ikke ha vært nærlig-gende å søke kontakt med ved-kommende forsker og sikre seg «inside information» — i stedet for å sette seg til doms eller nes-ten til doms over hans arbeid etter å ha studert to artikler som unek-telig må fremtre som en torso i forhold til det helhetsbilde som det er meningen å tegne, og som også var advisert? Å gripe slik inn i publiseringsprosessen måtte kreve særlig tungtveiende grunner — helt bortsett fra at det prosessuelt kan være mer enn tvilsomt om det foreligger hensyn til et slikt antall større personer som loven krever. Hvordan kom en da faller ut, vil den ha betydelige ska-devirkninger.

Nettopp fordi påtalemyndighe-ten øverste organ har engasjert seg i avgjørelsen på slike premis-ser, er det grunn til å se på sakens mer prinsipielle side i forholdet mellom riksadvokat og regjering, regjering og storting. Det er ganske tydelig at den foreliggende sak på mange måter står i en særstil-ling (personen spiller absolutt in-gen rolle). Og det som har hendt, gjør det uomtvistelig at en klok avgjørelse ikke bare beror på et sunt juridisk judicium, men også i høy grad på et politisk skjønn, på en forståelse av den innbyrdes prioritering bl.a. av forskningens frihet i forhold til det utvilsomt ønskelige og vesentlige at Riks-advokaten skal ha en fri stilling i forhold til de politiske toppmyndigheter, i forhold til Regjering-en.

Jeg har selv hatt et behandlet nokså inngående en side av for-holdet regjering—riksadvokat da jeg i sin tid laget forarbeidene til «Forer uten folk» Quisling som politisk og psykologisk problem», sommeren og høsten 1959. I den anledning hadde jeg konferanser med fhv. riksadvokat, Haakon Sund og tidligere justisminister Asbjørn Lindboe om den såkalte Kullmannsaken angå 1932 på grunnlag av forskjellige primær-

materiale, bl.a. fra fylkesmann Lindboes privatarkiv.

Dengang var det Quisling som sjef for forsvarsdepartementet som var misfornøyd med Riksad-vokaten, og ønsket et pålegg fra Regjeringen for å fremtvinge en tiltalebeslutning mot marinekapi-tein Kullmann, redaktør Martin Tranmæl m.fl. I den maktkamp som pågikk mellom Quisling og statsminister Hundseid i den an-nen bondepartiregjering, falt det i statsministerens lodd allerede av taktiske grunner å avgi prinsipielt vidtrekkende uttalelser til fordel for riksadvokatens helt uavhengi-ge stilling. Justisminister Lindboe var innst på vei med stats-ministeren i de generelle betrakt-ninger. Det var nødvendig at på-talemyndigheten fikk utøve sitt virke uavhengig av politiske svingninger og politiske hensyn i det hele. Men i det foreliggende tilfelle, hvor Regjeringen foreslo påtalemyndighetens innstilling fulgt, var det *uødvendig å drøfte og avgjøre hvorvidt og i tilfelle når Kongen burde bruke den myn-dighet han hadde ifølge loven*. Spørsmålet forelå ikke i Kull-mann-saken. Det var ikke konsti-tusjonelt tilrådelig at Kongen ga avkall på en myndighet han had-de ifølge vår forfatning. «Det var iallfall teoretisk tenkbart at Kon-gen måtte bruke sin myndighet til å holde mulige politiske moti-ver borte fra påtalemyndighetens avgjørelser.»

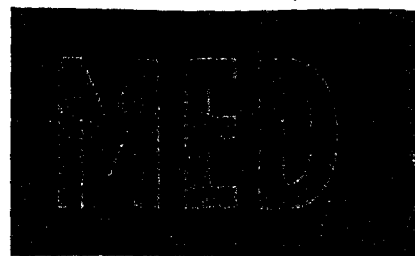
I Danmark er det på ingen måte uvanlig at regjeringen griper inn overfor påtalemyndigheten. Det spørsmål som her foreligger i Ruge-saken, er ifølgelig teore-tisk interessant fordi det åpenbart foreligger to minst likeverdige in-teresser, nemlig hensynet til forsk-nings frihet og til Riksadvoka-tens adgang til å utfolde et uav-hengig skjønn. Skal Riksadvoka-tens frihet prioriteres til foretreng-

sel av forskningens frihet? Hadde det foreligget en anmeldelse fra en fornærmet, ville spørsmålet selvfølgelig ikke ha meldt seg. Men siden Riksadvokaten uten noen ytre tilskynnelse utenfor sin egen etat, har grepet inn overfor en interesse som ikke bør være ringere prioritert enn hans egen handlefrihet, turde det fremstå som et alvorlig spørsmål om ikke den politiske side ved skjønnet, fornemmelsen av andre samfunns-interesser enn de strengt juridis-ke, bør veie tungt. Isafall kan det tenkes at Regjeringen ved Justis-ministeren kan ha en forpliktelse til å se på saken og hindre en eventuell utglidning. Det spørsmål vil til syvende og sist kunne kom-me til bedømmelse i landets na-sjonalforsamling, som selvfølgelig vil ha adgang til å vurdere om Regjeringen har tatt tilberlig hen-syn til de særlige momenter som foreligger i denne sak, der retts-apparatets mer primitive vurde-ringsnormer og kildeanalyse vir-ker som noe av et voldelig over-grep mot en historisk forskning der sannheten som regel ligger i nyansen. En dommer må svært ofte felle en avgjørelse mot sin samvittighet, fordi han ikke kan ta noenlunde midt på treet, men må gi den ene part rett. Hensik-ten er tross alt å skape praktisk handlingsadgang og klare linjer. Historikeren skal ikke skifte sol og vind med så utpreget sort-hvit-tegning i konklusjonen. Han er heller ikke bundet av rettslivets bevisbyrderegler. Enhver fornuft-ig historisk forskning ville ute-lukke seg selv om historikeren skulle spennes på politiets og retts-apparatets Prokrustesseng. Derfor foreligger det i hvert fall i prin-sippet et politisk ansvar hos Re-gjeringen i forhold til Riksadvoka-tens utøvelse av skjønn. Hvor-vidt det kan ha praktiske politiske konsekvenser, vil vise seg.

NYTT LYS PÅ 1940

Det har i vår historiske forskning hittil ikke kommet klart fram hvor alvorlig man vurderte faren fra øst etter det russiske angrep på Finland den 30. november 1939, og opprettelsen av Kuusinenregjeringen. Som referatene fra de hemmelige møtene i den utvidede utenrikskomite viser, var man sterkt alarmert. Statsminister Nygaardsvold, som også var fungerende forsvarsminister, orienterte i et møte den 9. desember om hvordan man hadde truffet militære tiltak bl. a. med sikte på å møte et russisk forsøk på å gå i land i en del av fjordene i Finnmark og falle Finland i ryggen. Blant annet var det meningen å sende «Olav Trygvason» nordover for å bistå mineleggingsfartøyet «Frøya» med å legge ut miner i de fjordene man anså særlig utsatt. Disse tiltak var blitt satt i verk etter at man den 7. desember hadde fått melding fra Berlin om en angivelig tysk-russisk delingsavtale vedrørende Nord-Norge. Selv om det ikke var noe i disse meldinger og forlydender, var de i høy grad egnet til å skape uro og engstelse.

Sverre Hartmann har, ved å utnytte noe av det veldige kildemateriale som foreligger, villet vise hvordan faren fra øst dominerte som sikkerhetspolitisk problem, hvordan det tyske angrep på Norge i april kanaliserte militære tiltak, politiske synsmåter og følelser mot Tyskland, og hvordan vårt sikkerhetspolitiske hovedproblem på en måte ble kamuflert så lenge det tyske felttog varte, og inntil Konge og regjering dro i eksil. Først henimot midten av juni meldte det seg på ny med full tyngde og stilte general Ruge på en avgjørende personlig prøve. For det norske folk i sin alminnelighet var oppgjøret med tyskerne, og etter hvert også med NS, det sentrale. Derfor skulle det senere bli så vanskelig å forstå at våre problemer i 1940 har vært mer sammensatte og kompliserte enn man skulle tro etter den tilsvarende enkle kampsituasjon overfor den stat og de tropper som hadde gjort invasjon og okkupert oss.



a russerne rykket inn i Finland, rykket Skandinavia inn i faresonen. Og da Kuusinenregjeringen i Terijoki ble proklamert noen timer senere, trengte

truselen om kommunistinfiltrasjon eller kupp etter på den innenrikspolitiske arena i Norge og Sverige. Samtidig bidro Kuusineneksperimentet til å tåkelegge Sovjets mulig begrensede strategiske mål og styrket istedet mistanken om at russerne tok sikte på å legge under seg hele Finland, ja mer enn det.

Det var kanskje et av Stalins største psykologiske feilgrep at han trodde det lot seg gjøre å løse sine i og for seg begrensede strategiske mål ved å operere i det store politiske plan. Både i Finland og de øvrige nordiske land vakte Kuusinen-affæren forferdelse, vemmelse og forakt i mange leire. Og det fylte politikere, statsmenn og militære med frykt. Etter Finland kom kanskje turen til Norge og Sverige. Dette syn dominerte både nasjonalforsamlinger, regjeringer og statsoverhoder. Det synes av forskjellige rapporter å fremgå at utenriksminister Koht i løpet av februar 1940 var blitt klar over sammenhengen, at Sovjet søkte å skaffe seg en partiell løsning i Finland med tyngden lagt på defensive hensyn. Ut fra denne overbevisning forsøkte Koht også å få i stand en fredsslutning.

Men i desember 1939 og januar 1940 var det usikkerhet og frykt som preget Norges forsvarsberedskap. Etter våre forhold ikke ubetydelige styrker ble stasjonert i Nord-Norge for å stanse en eventuell russisk fremtreden.

Dette bidro i sin tur i høy grad til å trekke oppmerksomheten bort fra faren fra vest og fra syd. Konsentrasjonen om forsvaret overfor Sovjet bidro til å lamme den politiske og militære aktpågivenhet ellers.

Det er ikke mulig gjennom et kort referat å formidle et riktig bilde av stemningen i den utvidede utenrikskomité i de to hektiske langvarige møtene den 9. desember. Men noen få sitater og kommentarer vil forhåpentlig gi en fornemmelse av hvor kritisk

BLIKKET MOT ØST

man anså situasjonen. Statsminister Nygaardsvold hadde vært fungerende forsvarsminister noen dager under statsråd Monsens sykdom og spurte: hvordan skal vi stille oss hvis vi blir angrepet og det i tilfelle av at Russland retter et angrep på Finland gjennom Finnmark?

Fungerende forsvarsminister var ikke lokalkjent der oppe, sa han. Og han ville ikke gi seg ut for å kunne bedømme situasjonen kommandomessig og strategisk. «Men så pass vet jeg at det kan være fare for, det kan tenkes at Russland nå når vinteren setter inn og myrene fryser til, kunne finne det opportunt å gå inn i en av fjordene der oppe og på den måten falle Finland i ryggen.»

Nygaardsvold fortalte også — han visste ikke om komiteén allerede var oppmerksom på det — at mineutleggeren «Frøya» var gått fra Melsonvik den 7. desember, men ville ikke være i Kirkenes før søndag den 11. Det kunne bli spørsmål om å legge ut miner i de fjordene som man kunne frykte russerne ville gå inn i. Regjeringen ville ta stilling til spørsmålet neste dag.

I løpet av dagen hadde fungerende forsvarsminister latt seg orientere av de militære autoriteter: «En slik mineutlegging ville neppe få noen avgjørende betydning. Men noen hindring ville det da bety for at Russland — Sovjet-Samveldet som det heter nå — uten videre kan sende sine transportskip inn Bugøfjorden og Jarfjorden og hva de nå heter disse fjordene der oppe,» sa Nygaardsvold.

Man var også innstillet på å sende «Olav Trygvason» nordover med miner. Man var i ferd med å klargjøre skipet slik at det kunne gå nordover i løpet av første eller neste døgn: «Det må handles. Man kan mange ganger ikke sitte og vente på diskusjoner og komiteinnstillinger og foredrag.»

Nygaardsvold var beskjeden og nærmer seg ba om unnskyldning for sin manglende militære sakkyndighet. «Men jeg forsøker å snakke med dem som skal rettlede oss militært nå i denne tid og mens jeg snakker om disse båtene, kan jeg nevne at det kan tenkes vi må sende flere undervannsbåter



Statsminister Johan Nygaardsvold var fungerende forsvarsminister under statsråd Monsens sykdom før utnevnelsen av oberst Ljungberg. Johan Nygaardsvold fikk føle hele forsvarsproblemet i Øst-Finnmark på pulsen og reagerte raskt.

nordover, som kan gjøre sitt til å hindre eventuelle transporter.»

Det er ikke mulig å gå nærmere inn på de dramatiske møtene og de mange uttalelsene som alle var preget av situasjonens alvor. Ryktene fra Berlin to dager tidligere om en tysk-russisk delingsavtale vedrørende Nord-Norge, — etter den polske modell av september måned — skapte atskillig uro, selv om nok enkelte møtte ryktene med skepsis. Utenriksminister Koht hadde hatt en samtale med den tyske charge d'affaires og hadde også konferert med sendemannen dr. Bräuer da denne nettopp var kommet til

bake med flyet fra Berlin. Sendemannen kjente intet til sådanne forlydender, hadde han sagt. Han trodde for sin del at Tyskland ikke ville holde seg passiv om det skulle komme slike russiske krav eller et fremstøt mot Norge. — Formentlig er det denne Kohts sondering som har skapt den seig-livede legenden om at utenriksministeren hadde henvendt seg til dr. Bräuer like før 9. april og spurt om det var noe i ryktene om et forestående tysk angrep på Norge og at han da hadde fått det svar man kunne vente, et klart og tydelig nei.

Når man leser referatet fra det

fortsatte møte i den utvidede utenrikskomité hin lørdag ettermiddag synes man å fornemme noe av ettervirkningene i Oslo av det chiffrertelegram som oberstløytnant Edvard Os, den lokale forsvarssjef i Øst-Finnmark, hadde sendt til divisjonen i Harstad den 5. s. m. med forslag om å svi av visse mindre deler av bebyggelsen i grenseområdet i forbindelse med en forutgående tvangsevakuering av befolkningen med sikte på å unngå en russisk fristelse til å søke ly på norsk side av grensen når alle hus gikk opp i flammer på finsk side som ledd i den brente jords taktikk.

Høyrepresentanten, major Sven Nielsen, hadde ordet. Han etterlyste praktiske militære tiltak i Finnmark der «hvor et russisk angrep kan forventes å komme frem». Vi hadde ikke anti-tankskjold der oppe, ikke luftvernsskjold. Riktignok hadde man utdelt gassmasker, det var bare den hake ved dem at de ikke passet.

Det ville sikkert ikke være mulig for Norge i lengden å stå seg mot en stormakt som Russland, sa majoren. Men han mente ikke å bruke et galt uttrykk når han sa at vi i hvert fall «kunne gjøre dem helvede hett — for krig er helvede — slik at det kan ta dem lang tid å få bukt med oss, og forhåpentlig så lang tid at situasjonen i Europa forandrer seg, så forholdene kan bli ordnet».

Sven Nielsen mente at det i forbindelse med den fare som truet oss øverst i nord var særdeles viktig å se på kommandoforholdene. Han nevnte hvordan det var kommet mange forskjellige avdelinger dit, bataljoner, batteri, mitraljøsetropper m. m. fra andre avdelinger. Alt dette måtte ha en felles sjef, mente Sven Nielsen som i middagspausen mellom møtene hadde foretatt visse undersøkelser: Eldste offiser i Kirkenes, Edvard Os, var en flink mann. Men det var en både viktig og vanskelig stilling å være sjef i Finnmark i disse dager. Og majoren var ikke så sikker på at Os var den rette mannen. Han var nok dyktig, men han hadde ofte vist seg vanskelig å samarbeide med. Og Sven Nielsen var ikke sikker på at han var i besittelse av den balanse som skulle til akkurat nå.

Oberst Ruge ville være en glim-

NYTT LYS PÅ 1940

HVA VILLE DET NESTE RUSSISKE TREKK BLI?



Utenriksminister Koht forsto tidlig at Sovjet hadde defensive hensikter med sin aksjon i Finland.



Høyres mann i den utvidede utenrikskomité, Sven Nielsen, anbefalte Ruge som lokal forsvarssjef.



Trygve Lie var kanskje den mann i regjeringen som var mest opp-tatt av faren fra øst i maidagene.



— Tropper og batterier i Øst-Finnmark var tapt fra første dag, sa kommand. general Laake.

rende sjef i Finnmark i den foreliggende situasjon, mente Sven Nielsen og tilføyet: «Jeg har så ofte vært i opposisjon til oberst Ruge, fordi han etter min mening i de stillinger hvor han tidligere har vært, har hatt anledning til å eksperimentere altfor meget, særlig med nye reglementer og instruksjoner. Han er i det hele tatt en mann med initiativ, etter min mening altfor stort initiativ, og han har, uten selv å ville det, gjort adskillig skade. Men ingen er uenig om hans fremragende dyktighet nettopp til en sådan spesiell oppgave som dette. Jeg tror jeg kan si at han er villig til å ta en slik stilling, om han blir tilbudt den. Han måtte da få adskillig myndighet til sammen med fylkesmannen å ordne det som kan gjøres. For den mann må være tilstede der oppe som kan treffe beslutningene.»

Denne uttalelse fra den senere formann i militærkomiteen treffer utvilsomt noe karakteristisk ved daværende oberst Ruge, generalinspektør for Hæren. Og en del tyder på at denne Ruges legning også har slått igjennom under de disposisjoner han traff etter kapitulasjonen den 10. juni 1940. Selv om man ikke vil legge noen hovedvekt på denne Ruges kjepphest i den spesielle situasjon i annen halvpart av juni 1940, bidrar nok denne tendens hos vår forsvarssjef til å utfylle helhetsbilde av hans motiver.

Det som imidlertid påkaller den store interesse i referatene fra møtene i den utvidede utenrikskomité i desember 1939, er hvor sterk frykten var for faren fra øst. Følger man utviklingen

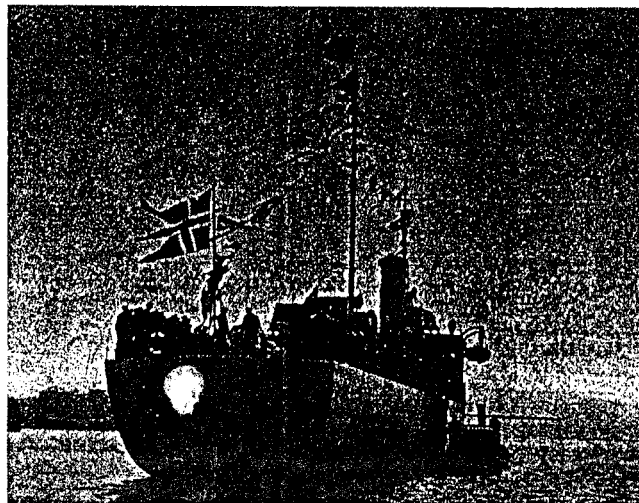
fremover, støter man på den samme frykt både i januar og februar, slik som påvist i en tidligere artikkel om bl. a. de anti-kupplaner som ble forberedt, utvilsomt med regjeringens viten og velvilje.

Inntil Altmark-affæren dominerte forholdet til Finlands motstander Sovjet vår sikkerhetspolitikk. Presset fra Storbritannia og Frankrike fra slutten av 1939 gjorde seg etter hvert sterkere gjeldende. Og man ble også på regjeringshold engstelig for, at vestmaktene skulle utnytte påskuddet til angivelig å intervernere til fordel for Finland til å

sette seg fast i Skandinavia. For utenriksminister Koht sto det klart at dermed ville tyskerne slå til. Å bremse på vestmaktene iver ble derfor en hovedsak for Koht, noe som forståelig nok lett kunne sløve aktpågivenheten for faren fra syd. Når dertil kom at forholdet øverst i nord hele tiden var overordentlig usikkert, var det ikke før Moskva-freden den 13. mars at det ble noen avspenning. Men selv etter Moskva-freden kunne man ikke føle seg trygg på hva det neste russiske trekk ville bli.

Det tyske angrep på Norge kom som en gigantisk forstyrrelse av

«Olav Trygvason» skulle ilsendes til Finnmark for å bistå med minering av fjorder som man anså utsatt for russisk interesse.



den bestående sikkerhetspolitiske og psykologiske konstellasjon. Vår oppmerksomhet ble kanalisert mot fienden Tyskland, hva vi hadde av partipolitiske og ideologiske forestillinger fra slutten av tyveårene ut gjennom trettiårene skapte assosiasjoner som forsterket denne nye prosess og tåkela samtidig det problem våre myndigheter hadde vært sterkest opptatt av.

Først da Konge og Regjering var reist, ble situasjonen igjen en annen. Ganske visst hadde medlemmer av regjeringen og kommanderende general, senere forsvarssjef, Otto Ruge, vært opptatt av tanken på hvorvidt det nordlige Norge kunne risikere å bli delt etter den polske modell, etter en avtale mellom Sovjet og Tyskland. Også nøytralisering planen med svensk militær besettelse av en linje mot Narvik, hadde delvis sin opprinnelse i slike overveielser. Det var først da regjeringen var reist og utenriksminister Koht forgjeves hadde ventet ytterligere en dag på en positiv tysk reaksjon, at østproblemet meldte seg påny. Samtidig foregikk i aksellererende tempo den tyske nedkjemping av motstanden i vest. Man kunne tidlig ane konturene av det franske nederlag. Likevel kom meldingen om Paris' fall som et voldsomt sjokk.

Norges tidligere forsvarssjef ble stående tilbake med et sikkerhetspolitisk problem som regjeringen så å si måtte reise fra da den søkte å sikre sin eksistens og sin mulighet for å representere Norge i Storbritannia med Tyskland som sin og landets motstander.

I neste nummer av Aktuell tar Sverre Hartmann opp til behandling regjeringens stilling

for avreisen til Storbritannia og også kong Haakons kanskje vanskeligste valg.

25 ÅR
AKTUELL
Nr. 40 Oslo, 3. oktober 1970. Pris kr. 2.40 inkl. moms
Danmark: 2.00 Sverige: 1.90 inkl. moms.

**THON OG
CHAT NOIR**

**HARTMANN
I DAG:
KONG
HAAKONS
VANSKELIGE
VALG**

**ROSENBORG
PÅ TOPP**

JORDAN

VERDENSMESTEREN



Norske orienteringsløpere vant tre VM i Øst-Tyskland. Ingrid Hadler tok ett av dem. S. 8-9

FOTO: ODDVAR HEGGE

NYTT LYS PÅ 1940

denne 7. artikkel i serien legger SVERRE HARTMANN fram et syn på hvorfor konge og regjering dro i eksil. Denne betingelsen må ses i nøye sammenheng med de forutgående forhold på å bli i et fritt Nord-Norge i våpenstillstand med det tysk-okkuperte Norge, og der svenskene skulle sikre en demarshasjonslinje til Narvik.

Stortingspresident C. J. Hambro hadde allerede før midten av mai måned foreslått at konge og regjering som ytterste utvei skulle ta sete på JAN MAYEN. «Der er de i sikkerhet og på norsk jord». Men valget sto mellom tre realistiske alternativer: enten å slutte fred med tyskerne, forhandle seg fram til en våpenstillstand med adgang til å beholde Nord-Norge, eller en regjering i eksil med kapitulasjon i Norge.

Det kildemateriale som her presenteres, viser at også kong Haakon, på samme måte som 6. divisjon, var sterkt inne på fredslinjen. Kongen hadde til og med skrevet et personlig brev til den britiske sendemann, Sir Cecil Dormer, et brev som han lot sin venn ingeniør Johan Anker motta ugjenklebet for at han kunne lese det før han overlot det til adressaten. Om dette forteller Odd Nansens dagboknedtegnelser, som i hovedsak korresponderer med det som opplyses i et offisielt britisk verk utgitt i august i år.

Det inntrykk man sitter igjen med, er at det dilemma som konge og regjering befant seg i før avreisen, har vært atskillig større og vanskeligere enn man hittil har visst.



Her ser vi Kongen idet han går ombord i krysseren «Devonshire» i Tromsø 7. juni 1940.

I forhenværende statsråd Nils Hjeltnes' bok «VEKSTAR OG VARGTID» forteller forfatteren også om situasjonen dagene umiddelbart før Konge og Regjering forlot landet, den 7. juni 1940.

Det siste statsråd før avreisen ble holdt ved middagstider den 7. juni på Bispegården i Tromsø. Utkastet til statsministerens foredrag var blitt utarbeidet av Hjeltnes, kirke- og undervisningsminister i regjeringen, og deretter gjennomgått av statsminister Nygaardsvold og stortingspresident Hambro.

I dette foredrag er det tre punkter av ganske særlig interesse. Stillingen for de allierte i Frankrike og Belgia hadde utviklet seg slik at de ikke lenger kunne yte Norge noen militær hjelp. Deres styrker til lands, til sjøs og i luften ville bli trukket tilbake. «Under disse forhold, og fordi det har vist seg umulig å skaffe hæren den nødvendige ammunisjon og annet krigsmateriell, vil det være håpløst for Norge å fortsette krigen.»

Det som her står, er da ikke bare at det er håpløst å fortsette krigen i Norge, men det mer omfattende at det er håpløst for Norge (som stat) å fortsette krigen.

I foredraget fortelles ganske kort om de forgjeves forsøk som er blitt gjort for å bevare en del av territoriet på norske hender, som et sete for regjeringen. Forhandlingene om en demarkasjonslinje under svensk medvirkning slo feil. Forsvarssjefen, kommanderende general Ruge, hadde anbefalt at Kongen, Kronprinsen og Regjeringen nå forlater landet.

Siste avsnitt av foredraget henviser til stortingspresident Hambros uttalelse i Elverum og uttalelsen fra kommanderende general Ruge. I følge foredraget fant Regjeringen å måtte tilrå at Kongen, Kronprinsen og regjeringen og stortingets president, og så mange av de embetsmenn som har fulgt med Regjeringen, og av arméens og marinens og luftvernets offiserer som mulig, flytter over til et alliert land for derfra å opprettholde den lovlige regjeringsmakt for Norge.

Hensikten med å forlate landet angis ikke å være ønsket om å fortsette krigen. Det er i et foregående avsnitt av foredraget betegnet som håpløst. Det står uttrykkelig «for derfra å opprettholde den lovlige regjeringsmakt for Norge». Og det blir enda tydeligere ved de avsluttende setninger: «Vi mener at en slikt flytning vil være av den største betydning for fremtiden, for så lenge som Kongen og Regjeringen fortsetter sin virksomhet i et fritt land, så lenge vil det være vanskelig for fienden å kunne etablere en lovlige regjering i Norge.»

Dette er statsministerens hovedinnstilling, som ble bifølt av Kongen. Det er de siterte formuleringer som inneholder de grunnleggende forutsetninger og motiver for regjeringens beslutning om å forlate landet.

Statsråd Hjeltnes hadde ord på seg for å kunne formulere tanker og vedtak på en særlig klar

KONGENS VALG

og konsis måte. Det var i hvert fall medvirkende til at han ble betredd å føre dette overordentlig viktige dokument i penren. Selv opplyser han at utenriksminister Koht antakelig var i Sverige akkurat da man tok fatt på utøringen, slik at forklaringen at han fikk oppgaven må søkes her.

Det har vært alminnelig å legge avgjørende vekt på den proklamasjon som noe senere ble forelagt i statsråd og sendt ut etter at Kongen og Regjeringen var blitt utvalgt. Men skal man forstå bakgrunnen for denne proklamasjon, må man se den i nøye sammenheng med hva konspiratoren, utenriksminister Koht selv, har anført om dens tilblivelse.

Ved månedsskiftet mai/juni var han, bl. a. i følge sin fremstilling «Fra skanse til skanse», 1947 s. 158/159, sterkt opptatt av hvordan man skulle forklare for det norske folk at man dro i eksil.

«Dette ordskiftet med meg selv er ikke berre noko eg har tenkt ut no etterpå. Eg feste det på papiert alt den kvelden og neste morgonen. Eg tenkte på den verdanden det ville gjera på det norske folket om regjeringa rømte landet, og eg tok alt til å laga i hovudet ei kunngjering om avferda slik at ho ikkje skulle gjera altfor stor skade for framtida for landet».

Det var altså en kunngjøring arbeidet med et psykologisk aspekt. Statsråd Hjeltnet uttaler (24/9—70) at kunngjøringen ikke var noe statsrettslig dokument, den var ikke inntatt i statsrådsprotokollen, den lå m.a.o. prinsipielt ikke på linje med det foredrag han selv hadde ført i statsråd den 7. juni — og ble vedtatt.

Noe av det mest bemerkelsesverdige i Hjeltnets bok, er vel for øvrig hva han opplyser på sidene 158—161. Under diskusjonen om hvorvidt det lot seg gjøre å få et par av statsrådfamiliene som var i Sverige, over til Tromsø i tide, før avreisen, hadde statsminister Nygaardsvold til og med sagt at han ikke ville reise til England, men til Finland, hvis det ikke ble tid til å få familien med. Ved andre anledninger var stemningen så amper at det så stygt ut for regjeringens fortsatte eksistens. Og hadde ikke britene og franskmennene utsatt evakueringen av de siste tropper pluss den norske konge og regjering til 7. juni — med tanke på svaret fra Tyskland på forslaget om demarkasjonslinje, «ville resultatet antagelig blitt enten at hele Regjeringen var blitt igjen og senere reist enten til Finland eller Sverige, eller også at Regjeringen var revnet, og at en del var reist hit og en del dit. Jeg tror ikke at det hadde vært mulig å holde re-

gjerings samlet om å reise til England».

Og til slutt opplyser Hjeltnet (s. 161) at «Kongen var samlet i at en nå gikk til forhandling med tyskerne om en demarkasjonslinje. Under en senere konferanse med den samlede regjering, fremholdt Kongen at dersom tyskerne ikke ville gå med på en demarkasjonslinje, så fikk en forhøre seg om tyskerne ville gå med på en alminnelig forhandling. Regjeringen var samlet i også å søke å holde denne utveien åpen».

Såvidt vites er det første gang det så tydelig er blitt gitt til kjenne at Kongen og Regjeringen på et så sent stadium var innstilt på direkte og alminnelige forhandlinger med fienden.

I denne forbindelse er det grunn til å komme nærmere inn på kong Haakons stilling og standpunkt. Under det nordiske historikermøte i Helsingfors i 1967 tok jeg for første gang opp dette spørsmål under diskusjonen på plenums-møtet den 9. august om De nordiske lands utenrikspolitikk 1939—1941. Det heter i det offisielle referat 1968 s. 221:

Atmosfæren omkring kongens avreise fra Tromsø var nok ikke så friksjonsfri som den norske rapporten synes å tyde på. Kong Haakon var utsatt for et hårdt press, bl. a. fra JOHAN ANKER om å bli tilbake og bryte med regjeringen. På bakgrunn av sin lojalitet mot norske interesser ba han dog Kongen seg for regjeringens beslutning, og reiste...

I august i år utkom som et ledd i det offisielle verk om britisk utenrikspolitikk under den annen verdenskrig Oxford-professoren Sir Llewellyn Woodwards framstilling i bind I om Storbritannia og Norge 1940. Det fortelles her hvordan det var britene som ved månedsskiftet mai/juni, da de alliertes evakuering var besluttet, foreslo for nordmennene å ta opp igjen planen med tyskerne om en demarkasjonslinje. Da dette mislyktes, bestemte Kongen og Kronprinsen seg likevel til å bli i Norge. Kongen trodde at de allierte ville vinne krigen til slutt, men at Norge måtte gi opp kampen og forhandle med tyskerne etter at de allierte hadde trukket seg ut og nordmennene ikke hadde noen ammunisjon igjen.

Imidlertid samtykket Kongen og Kronprinsen senere, den 5. juni, under sterkt britisk press, i å komme til England. De forlot Norge den 7. juni.

Den britiske framstilling har overrasket enkelte her hjemme. Men den synes å stå i fullt samsvar med norske kilder. Og for å dokumentere dette, gjengis nedenfor det referat som Johan Anker ga noen dager etter kongens og regjeringens avreise og som Odd Nansen har vært så elskverdig å la meg få lov til å gjengi fra sine

dagboknotegnelser. Den framstilling som dagboken inneholder, korresponderer med hva overlege Johan Scharffenberg fortalte meg for mange år siden, og ligger også på linje med hva oberstløytnant Gerhard Landmark fortalte i fjor på grunnlag av sin samtale med Johan Anker i Tromsø i juni-dagene 1940.

Men først er det nødvendig å introdusere Johan Anker noe nærmere. Han var ingeniør, en fremstående industrimann som bl. a. var formann i styret for Store Norske Spitsbergen Kulkompani. Et verdenskjent navn hadde han vunnet som seilbåtkonstruktør og som seiler. Som rormann på kronprins Olavs «Norna» vant han den olympiske gullmedalje i Nederland i 1928. Siden fulgte en serie med fremragende internasjonale seilaser og seire. Ikke minst som sportsmann var han kommet til å stå kongefamilien nær og var en gammel venn av kong Haakon. Det må man kjenne til skal man forstå hans noe frimodige ytringer overfor Norges konge.

Odd Nansen skriver:

«Var igår (25. juni) ute hos Johan Anker i Asker — sammen med Scharffenberg og Worm-Müller. Jeg hadde arrangert dette møte — da Scharffenberg gjerne ville treffe Johan Anker og høre hans beretning om hans tur til Nord-Norge. Da det ikke passet J. A. å komme innover og spise middag på Polhøgda ba han oss om å komme dit ut til ham.

Johan Ankers beretning var meget interessant, og ga et godt bilde av situasjonen i Nord-Norge før kongen, kronprinsen og regjeringen reiste. Han hadde brukt all sin overtalelses-evne til å få kongen til å kvitte seg med regjeringen — som, som han framholdt for kongen, ikke lenger hadde noen tillit hos det norske folk. Kongen hadde innvendt at dette vilde være å gjøre opprør — og Johan Anker hadde da oppfordret ham til å gjøre opprør. Kongen hadde da vært meget i tvil om hvad han skulde gjøre — og var nærmest av den opfatning at han skulde følge Johan Ankers råd og bli i landet.

Han hadde skrevet et brev til den engelske minister Dormer som J. A. overbragte og som han fikk lese før han overbragte det. I brevet stod det at England måtte regne med den mulighet at kongen bestemte seg til å bli i landet. Han bestemte seg altså ikke til det, regjeringen — og muligens Dormer — fikk overbevist ham om at det var rett å dra ut av landet. J. A. fortalte at han ga opp videre overtalelse. Kongen fikk reise. Men han gjorde enda flere forsøk på å få kronprinsen til å bli. Disse forsøkene ble altså forgjeves — men kronprinsen hadde vaklet sterkt. Han hadde vært helt forvilet. J. A. hadde frem-

holdt for ham hvilken verdi det etter hans mening var for Norge at Olav blev. Selv om han ble fengslet — ja selv om han måtte være forberedt på det værste.

Olav hadde forstått dette — han var villig til å bli — og til å løpe hvilken som helst risiko. Han var forvilet over — hadde han sagt — at han ikke hadde fått anledning til å yde noen innsats i det hele tatt. Han hadde blitt nektet å slåss...

Imidlertid, kronprins Olav reiste med sin far og regjeringen. — Johan Ankers overtalelser hjalp ikke. Avskjeden med dem hadde vært gripende. Kongen hadde holdt en liten kort tale ved en enkel middag som ble holdt. Han hadde takket alle dem som hadde stått ham bi — gjennom alle de 35 år han hadde levet i Norge — og han hadde vært sterkt beveget da han forklarte grunnene til at han nå forlot landet... Johan Anker hadde også sagt noen ord til takk til kongen — og hadde forsikret ham om at intet kunde endre på det som var hendt i årene som gikk. Kongens stilling i det norske folk ble uforandret. Deres Majestet har vært en god konge for Norge — og slik vil De gå inn i historien — hva som enn måtte skje nu og i fremtiden...

Johan Anker hadde fulgt kongen ned til kaien i Tromsø da han dro. En liten båt hadde tatt ham og kronprinsen og adjutantene deres ut til den engelske krysser som lå lenger ute på havnen. Johan Anker hadde ikke orket å bli stående til krysseren forlot havnen. Han hadde gått hjem. Såvidt Odd Nansens dagbok.

Johan Ankers beretning gjennom Odd Nansens dagboknotegnelser gir selvfølgelig ikke noe autentisk bilde av hva som foregikk i kretsen omkring Kongen dagene før avreisen til Storbritannia. Johan Anker selv var ingen politiker. Han var en personlig venn av kong Haakon, han kunne tale åpenhertig med Hans Majestet og gjorde det åpenbart også. Men derav kan man slett ikke slutte at Johan Ankers anførsler og argumenter virket motiverende på kong Haakon. Kongen var en mann som tok selvstendige avgjørelser, og som i all sin ferd var preget av ønsket om å være en lojal monark.

Det er ingen grunn til å tvile på at Johan Anker har uttalt seg som han har gjort. Det finnes mange vitnesbyrd om hvor lite formelt han kunne ytre seg, selv overfor landets konge. Det som har interesse i referatet, er det totalbilde man tross alt sitter tilbake med av en konges dilemma, hvordan han i sin person opplevet hele folket kvalfule situasjon som i løpet av ukene som fulgte kom til uttrykk i de politisk sterkt avvikende tendenser i London-Norge og Oslo-Norge.

NYTT LYS
PÅ 1940



Johan Anker, en personlig venn av kong Haakon.

Stortingspresident Carl Joachim Hambro.

J. L. Mowinckel, konsultativt statsråd i 1940.

Chr. Günther, svensk utenriksminister i 1940.

«Men sporer hos vår konge og vår kronprins en overordentlig sterk vilje til å solidariser seg med sitt folk. Vi vet fra andre kilder at både kongen og kronprinsen var villig til å bli tilbake, og hvordan kong Haakon da han først var klar over at hans konstitusjonelle plikter forutsatte landflyktighet sammen med regjeringen, ikke nølte med å forfekte det standpunkt konsekvent og ubøyelig også overfor sin sønn, kronprins Olav.

Det er tydeligvis den 4. juni som har vært den kritiske dag. Det var den samme 4. juni at sjefen for 6. divisjon, general Fleischer, la fram for medlemmer av regjeringen det brev som var forfattet av stabssjefen, major Lindbäck-Larsen, og som gikk ut på at konge og regjering burde bli og slutte fred med tyskerne.

«Vi har gjort vår folkerettslige plikt. Det gjelder å skaffe vårt folk freden tilbake. Det er hittil ikke inntruffet noe som tyder på at vi må kjøpe freden med kapitulasjon, iallfall er det en plikt mot dem som ofret sitt liv for landet først å søke å redde det.

Da det er fastslått at kampen i Norge ikke skal fortsettes, anbefaler Divisjonen at Den Kongelige Regjering innleder forhandlinger om våpenstillstand og fred. Det er en verdig løsning.»

Hvorvidt brevet fra 6. divisjon har vært lest av kong Haakon og har påvirket hans vurderinger, vet man visstnok ikke. Man kan bare konstatere at stabssjefen for 6. divisjon, som tenkte politisk, beveget seg i noenlunde samme tankebaner som kong Haakon. Ifølge brevet fra 6. divisjon kunne man, om landets lovlige myndigheter unnlot å få istand våpenstillstand og fred, risikere at det ble dannet et nytt regime med tysk godkjennelse eller under tysk tvang, og at det ble godkjent av de øvrige nordiske land.

Da regjeringen fikk visshet for at de allierte ville trekke seg definitivt ut av Norge, fikk den også fra britisk side det råd å gjenoppta den såkalte Mowinckelplan. Det førte til at utenriksminister Koht tok kontakt med sin svenske kollega Günther og deretter fløy til Luleå 3. juni for å få svensk støtte til å legge planen om en demarkasjonslinje fram for Berlin. Denne plan tok sikte på at den norske konge og

regjering fortsatt skulle kunne ha sete på norsk jord. Svenskene skulle sørge for å holde en demarkasjonslinje mellom et tysk-besatt Norge og et fritt Norge i våpenstillstand med fienden. En slik ordning måtte selvfølgelig forutsette at Norge ikke førte krig mot Tyskland utenfor territoriet Norge heller. «Det synes åpenbart, selv om det aldri kom så langt som til forhandlinger. For tyskerne hadde ikke vanskelig for å gjennomskue at det var ugler i mosen, at det norske utspill ikke skjedde av styrke, men av en regjering i ytterste nød. Utenriksminister Koht ble som bekjent tilbake etter at konge og den øvrige regjering var reist. Han ville vente nesten 24 timer til for at ingen sjanse skulle forspilles.

Hva Halvdan Koht skriver i sin bok «For fred og fridom i krigstid 1939/40» (Tiden Norsk Forlag 1957) er ikke uten interesse for synet på regjeringens motivgrunnlag. Det heter i kapittelet «Regjering på roming»:

«Det var mangt og mykje å greie med i det jamdøgeret, mangt og måtte gje ordre om på vegnene av Regjeringa. Bl a. samrødd general Ruge seg med meg om formene for kapitulasjonen. Det gjaldt å gjera det klart at om hæren la ned våpna og kapitulerte, så hadde ikkje dermed den norske regjeringa gjevi opp striden for sjølvstendet — vi gjorde ingen fred.»

Det framgår her for det første at Koht har orientert, respektive instruert general Ruge på vegne av regjeringen. Det er åpenbart foregått muntlig. Når Koht taler om hæren, så er det i betydningen arméen eller forsvarsmakten. Når den belgiske konge kapitulerte, så var det også den belgiske arméen som la ned våpnene. Det var ingen som trodde at flyvåpen og marine var holdt utenfor. I virkeligheten dreier det seg om en innarbeidet internasjonal betegnelse. Man taler også om at et land blir hørt ut uten at man spesielt nevner flyvåpen og marine.

Når tidligere utenriksminister Koht taler og skriver om hæren, er det åpenbart heller ikke tale om noen begrensning til 6. divisjon. Det er hæren, den forsvarsmakten i sin helhet. I motsetning til den øverste politiske myndighet, regjeringen, som gjorde ingen fred, men forsvarsmakten la ned våpnene og kapitulerte.

Dette er viktig å fastholde av hensyn til forholdet og ansvarsforholdet mellom forsvarssjefen, general Ruge, og regjeringen. At Ruge selv benyttet ordet hær på samme måte som Koht finnes det en masse eksempler på. I «Krigens dagbok» skriver han i bind I s. 488:

«27. mai kapitulerte kong Leopold med resten av den belgiske hær og la dermed nordgruppens motstand åpen. Hans regjering ville hatt ham med seg til Frankrike eller England, men han ville ikke, han ville dele sin hærs og sitt folks skjebne.»

Når Ruge heller ikke ville bli med regjeringen, men ba om å få bli tilbake hos hæren, så var det også forsvarsmakten han sikket til. Hans solidaritet gjaldt begge forsvarsgrener med flyvåpnet. Men folk som ikke har vært klar over språkbruken, har trodd å kunne tolke kapitulasjonen i juni 1940 i lys av ordet hæren som uttrykk for de landmilitære enheter, tropene. Og Kohts og andres bruk av ordet fred er blitt satt på linje med uttrykket full militær kapitulasjon, forsvarsmaktens kapitulasjon. Fredsslutning er imidlertid noe ganske annet enn kapitulasjon. At regjeringen ikke tenkte på å slutte fred, var ikke ensbetydende med at regjeringen reiste til London for å drive aktiv krigføring, eller at regjeringen forutsatte at forsvarssjefen skulle være avskåret fra å slutte en full militær kapitulasjonsavtale med regjeringens bemyndigelse, på dens ordre, på vegne av Forsvarets Overkommando.

Dersom regjeringen hadde hatt militære planer da den reiste 7. juni, er det egnet til å forbaure at den ikke utnevnte en ny forsvarssjef etter først å ha berøvet general Ruge hans funksjon etter oppnevningen i statsråd den 18. mai. Nå ble Ruge igjen som forsvarssjef, med en tilsvarende stillingsfullmakt og legitimasjon til å forplikte Norge i denne egenkap.

Det vil her føre for langt å gå inn på det ikke helt ubetydelige kildemateriale som foreligger på dette område, og som synes å vise at regjeringen hadde tre hovedmotive for å reise — og de var sannelig gode nok:

1. Å hindre konge og regjering i å komme under tysk kontroll og dermed gjøre det lettere for Hitler å inkorporere i Stor-Tysk-

land — etter et folkerettslig debellatio.

2. Å sørge for å holde handel. flåten på norske hender, m. a. o. hindre at britene tok den som kollektiv prise

3. Å sørge for at Norge hadde en suveren regjering som kunne sette seg ved forhandlingsbordet etter en alliert seier.

Stortingspresident Hambro som selv hadde formulert den såkalte Elverumsfullmakt, var meget engstelig for at regjeringen skulle gå i eksil. Oberstløytnant Wrede Holm, sjef for etterretningsavdelingen hos forsvarssjef Ruge, forteller i sine personlige nedtegnelser om hvordan han hadde vært sendt til militærattasjén (Hanssteen) i Helsingfors i begynnelsen av mai:

«Først den 10. mai ved 10-tiden om formiddagen kom jeg til Stockholm. Den siste store begivenhet var at tyskerne hadde brutt inn i Holland og Belgia.

Jeg kjørte straks til legasjonen hvor jeg talte med Hambro som hadde etablert en legasjon så vidt jeg skjønner ved siden av den egentlige legasjon. Men det var ham jeg hadde ordre til å oppsøke og levere bl. a. gjennpart av general Ruges redegjøring for situasjonen etter at kampene i Sør-Norge var oppgitt. Ruge konkluderte med at kampen i Nord-Norge burde fortsette sålenge det var mulig. Denne redegjøring hadde regjeringen fått straks vi kom sørfra og regjeringen var enig.

Etter å ha lest redegjøringen erklærte Hambro seg enig. Og han tilføyet at som siste utvei måtte kongen og regjeringen forlegge seg å sette seg i Jan Mayen. «Der er den i sikkerhet og på norsk jord.» Dette gjentok han flere ganger og ba meg si det til general Ruge — hvad jeg ikke gjorde. Men jeg fikk med et brev til generalen og der hadde hann også nevnt det.»

I en kommentar til sine nedtegnelser opplyser oberstløytnant Wrede Holm at han fant det pinlig å overbringe et så urealistisk forslag som Hambros til general Ruge. Etter et par dager neynte han saken for generalstabssjefen, oberst Halvor Hansson. Men Hansson beroliget ham. Ruge hadde allerede fått forslaget skriftlig i brev fra Hambro.

I neste nummer tar Sverre Harlmann bl.a. for seg general Ruges stilling etter kapitulasjonen og forholdet til Riksrådsforhandlingene

25 ÅR
74 aktuell
Nr. 41
Oslo: 10. oktober 1970. Pris kr. 2.40 inkl. moms
Danmark: 2.00 Sverige: 1.90 inkl. moms.

FOTO: IVAR AASERUD



Rolv Wesenlund om norsk revy og Chat Noir

TORGENSEN-SAKEN: USKYLDIG DØMT FOR MORD?

**HARTMANN-
SERIEN**

**LYS PÅ
DE BLINDE**

Strømsgodset mot NM og seriemesterskap

NYTT LYS PÅ 1940

I denne 8. artikkel i Aktuells serie forteller Sverre Hartmann om hvordan forsvarssjefen, general Ruge, foretok sin henvendelse til den tyske overkommando med tilbud om kapitulasjon på diplomatisk vei via det svenske utenriksdepartement. Utspillet skjedde den 8. juni 1940. Som det også uttrykkelig fremgår av selve telegrammet til Norges legasjon i Stockholm, handlet general Ruge etter oppdrag av konge og regjering, som hadde gitt ham ordre om å innstille fiendtlighetene. Allerede denne henvendelse gjennom diplomatiske kanaler og med den tyske overkommando i Oslo som adressat, taler sitt tydelige språk om rekkevidden av den ensidige norske erklæring om innstilling av fiendtlighetene.

Av ikke liten interesse er det forslag som general Ruge fremla gjennom sin befullmektigede under forhandlingene med general Dietl på Bjørnefjell. Han foreslo i en tilleggsinstruks å bevare Finnmark under norsk kontroll med demarkasjonslinje til Troms fylke, og med anledning til å holde mulighetene for import og eksport åpne. Men dette alternativ hadde like liten sjanse til å bli godkjent av tyskerne som regjeringens forslag av 3. juni om et selvstendig Nord-Norge med demarkasjonslinje under svensk kontroll.

En sammenligning med riksrådsforhandlingene i Oslo er egnet til å skape et dypere perspektiv på hendelsesutviklingen i Nord-Norge etter kapitulasjonen. Sverre Hartmann tar til slutt opp den tyske transitten gjennom Sverige i lys av det nye kildemateriale. Vi skal ikke lenger ha så lett for å kritisere den svenske holdning når vårt eget forsvars øverste ledelse anså det nødvendig å få tyskerne til å overta det militære vakthold av hensyn til en mulig fare fra øst, ja til og med innstilte seg på i hvert fall et begrenset militært samarbeid for å vareta våre militære og sikkerhetspolitiske interesser, i første rekke i Finnmark.

RUGE

Konge og regjering har forlatt landet og har gitt meg ordre om å innstille fiendtlighetene. De kan i dag klokken 20 ut derrette den tyske legasjon, Stockholm, om at jeg har fått ordre om å innstille fiendtlighetene og ønsker å komme i forbindelse med den tyske overkommando, Oslo, med sikte på forhandling.

Dette telegram sendte forsvarssjefen, general Ruge, den 8. juni 1940 til den norske sendemann i Stockholm, etter at fristen for tysk svar på det norske forslag om en løsning med demarkasjonslinje var utløpt. Ifølge de offisielle svenske dokumenter hadde den norske sendemann, minister Wollebæk, oppsøkt det svenske utenriksdepartement som kl. 20.35 overbrakte Ruges meddelelse om innstilling av fiendtlighetene til den tyske chargé d'affaires, prinsen av Wied.

Hvordan man på tysk militært hold kom til å oppfatte general Ruges henvendelse gjennom diplomatiske kanaler, fremgår på en interessant måte av oberst Munthe-Kaas' bok om Narvikavsnittet 1940 s. 214: I sin krigsrapport på vegne av II/IR 16 skriver Munthe-Kaas: «— — — Mens de to bataljoner av Troms infanteriregiment traff sine forberedelser for tilbaketrekkingen, kom det 9. juni kl. 0800 to parlamentærer fra en av den nevnte gruppes (Gruppe Windisch) bataljoner til II/IR 16's Kom med den underretning at Kong Haakon og Den norske Regjering hadde kapitulert og befalt at all kamp mot de tyske tropper straks skulle opphøre...

Dette er det grunn til å registrere fordi det korresponderer med general Ruges telegrafiske henvendelse via Stockholmlegasjonen den 8. juni, der han meddelte at Konge og regjering hadde forlatt landet og hadde gitt ham befaling om å innstille fiendtlighetene. Det var slik tyskerne måtte oppfatte dette. Og det er selvfølgelig folkerettslig sett — av hensyn til bedømmelsen av hvilket forhold som ble etablert til okkupasjonsmakten — av interesse å måtte konstatere at det skjedde en ensidig norsk henvendelse på diplomatisk vei fra den norske forsvarssjef etter regjeringens ordre. Det er vanskelig å se at general Ruge har ment noe annet enn det han faktisk sa gjennom sin utvetydige formulering. Og det er for tolkingen av dette norske budskap om innstilling av fiendtlighetene av betydning at utspillet ikke skjedde overfor den umiddelbare militære tyske sjef og motstander i Nord-Norge, general Dietl, eller noen av hans underordnede, men

OG SVENSKETRANSITTEN

på diplomatisk vei via tredje makt til selve overkommandoen. Man behøver i og for seg ikke å legge avgjørende vekt på at meddelelsen skjedde på diplomatisk vei, det er tilstrekkelig å peke på hvordan henvendelsen skjedde til den tyske militære toppinstans i Norge. Allerede dette viser hvordan kapitulasjonen i juni også i utgangspunktet atskiller seg fra tidligere lokale kapitulasjoner. Selv om man skulle ville holde åpent et visst spillerom for tvil vedrørende motivet for å benytte diplomatiske kanaler, f. eks. ønsket om å nå sikkert frem eller å vinne tid, må man fremdeles fastholde at en lokal kapitulasjon forholdsvis enkelt hadde kunnet la seg formidle gjennom de lokale tyske ledd. Dessuten er selve formuleringen av henvendelsen fra Ruge utvetydig. Dermed bør man kunne fastslå at den faktiske krigstilstand ble opphevet i og med den ensidige norske meddelelse til fienden via nøytral tredje makt, og at denne opphevelse av den faktiske krigstilstand i forpliktende former ble låst fast for den annen verdenskrigs varighet gjennom Trondheimsavtalens hovedbestemmelse, dens § 1.

Dermed har man en overordentlig viktig bakgrunn for bedømmelsen av general Ruges initiativ og handlemåte etter at selve kapitulasjonsforhandlingene var avsluttet.

Utgangspunktet for det som synes å være general Ruges personlige sikkerhetspolitiske og militærlinje kan det være naturlig å sette til to forhold, dels hans oppfatning av regjeringens intensjoner da den ba ham bli med til Storbritannia, dels hans forslag om å bevare Finnmark på norske hender med demarkasjonslinje mellom Finnmark og Troms fylke.

I sine nedtegnelser skriver den tidligere sjef for etterretningsavdelingen ved Forsvarets Overkommando, oberstløytnant Harald Wrede Holm:

«Den 6. juni sent på kvelden fikk vi beskjed om å vente på generalen som var i Tromsø. Han kom litt før midnatt sammen med oberst Strugstad som var kommet gjennom Sverige. Generalen meldte oss foreløpig hemmelig at de allierte hadde sett seg nødt til å trekke alle sine stridskrefter bort fra Norge... General Ruge skulle bli med og være sjef for de norske tropper som ville bli organisert i England, vesentlig ved hjelp av de hvalfangere — et par tusen mann — som var der. En av grunnelsene for dette var at Kongen etter grunnloven ikke måtte

oppholde seg mer enn 6 måneder av gangen utenfor landet uten når han var i felten. Ved at general Ruge ble med og organiserte disse tropper ville Kongen kunne si es å være i felt. Et begrenset tall offiserer kunne bli med, og generalen ønsket at en del av overkommandoens offiserer skulle bli med ham, men helt frivillig. Vi skulle tenke over saken til neste morgen.

Vi syntes det var uheldig om Kommanderende General forlot landet. Det kunne gjøre et uheldig inntrykk i store deler av folket om hærens og forsvarsets øverstkommanderende reiste fra

troppene. Jeg for min del følte det også som det ville være en flukt. Og den del av begrunnelsen at Kongen derved kunne regnes å være i felten, syntes jeg var svak. Vi hadde jo allerede en general i England — Steffens — og det måtte være tilstrekkelig for den styrke det kunne bli tale om å sette opp. Senere kom vi nok til å få en annen oppfatning.

Men alle var enig om at general Ruge burde bli i landet. Neste morgen, 7. juni, spiste vi frokost klokken 1/7 og etter frokosten ble alle offiserene samlet på generalens kontor. Oberst Hansson frem-

holdt vårt syn på saken og generalen var enig i vårt resonnement. Resultatet ble at generalen sammen med oberst Hansson og Strugstad og redaktør Gotås reiste til Tromsø for å få regjeringens samtykke til å bli i landets.

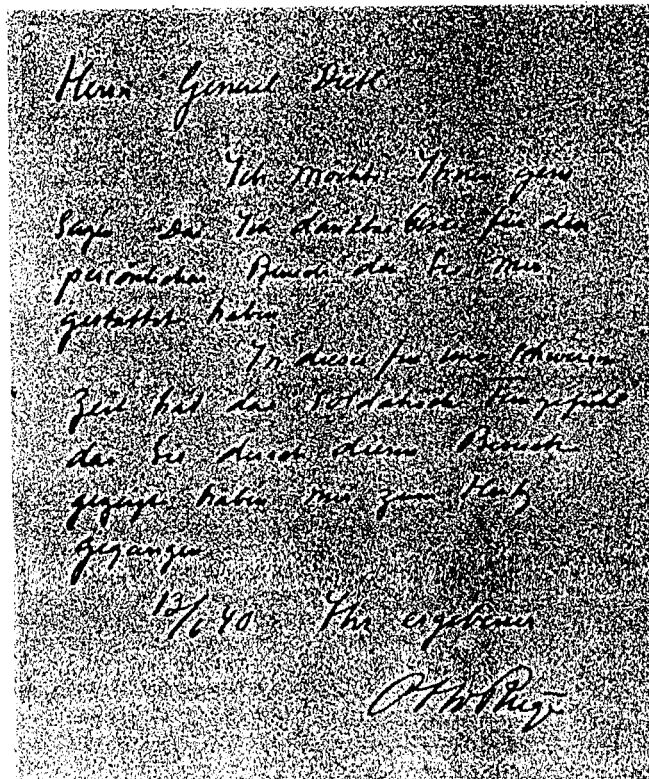
Denne redegjørelsen fra vedkommende avdelingssjef i Ruges stab er meget interessant, og forteller kanskje noe mindre inngående og detaljert enn ønskelig kunne være, om hvordan general Ruge kom til å endre standpunkt. En korreksjon må gjøres. I Wrede Holms erindringer er hendelsesforløpet forlagt til natten mellom 6. og 7. juni. Det har åpenbart vært et døgns tidligere. For det var i regjeringskonferanse den 6. juni general Ruge fikk endret avgjørelsen og fikk lov til å bli tilbake og lede kapitulasjonen.

Det siterte avsnitt fra Wrede Holms erindringer bør sammenholdes med hva general Ruge uttalte som vitne under bevisopptagelse i anledning begjæring om gjenopptagelse i straffesak mot Ragnar Skancke den 25. november 1947:

«Vi hadde den norske regjeringens ordre til kapitulasjon. Det var på det rene at man skulle kapitulere når Kongen og Regjeringen var ute av landet, og når de militære styrker hadde dekket de alliertes innlaster. Regjeringen var en del plaget av Grunnlovens bestemmelse om at Kongen ikke kan forlate landet utover en viss tid uten å være i felten. I den anledning skulle han så vidt mulig ha væpnede styrker med seg. Det som da lettest kunne følge ham var den del av Sjøforsvaret som var for hånden og det flypersoneell som kunne skaffes til veie. Regjeringen ønsket dessuten at det skulle sendes med en bataljon av hæren, men v. forklarte at dette var umulig, hvis det skulle la seg gjøre å dekke de allierte styrkers innlaster».

Sett på bakgrunn av at det tidligere var bestemt at Forsvarssjefen skulle bli med til Storbritannia, at han selv hadde vært enig og at det til og med hadde vært på tale å utnevne ham til medlem av regjeringen, som forsvarsminister, vil det alltid knytte seg noen uklarehet til hvorfor general Ruge allikevel valgte å bli tilbake. Det er grunn til å tro at han følte seg mindre foranlediget

Den 12. juni, to dager etter at Forsvarets Overkommando hadde kapitulert på vegne av den samlede norske stridsmakt, avla general Dietl et besøk i hovedkvarteret for Forsvarets Overkommando på Nordmo. Dagen etter sendte general Ruge ham dette brevet, gjengitt i faksimile.



HERR GENERAL DIETL

Jeg vil gjerne få si Dem at jeg er takknemlig for det personlige besøk De avla hos meg.

I denne for oss så vanskelige tid gikk den soldatiske finfølelse som De viste gjennom dette Deres besøk meg til hjertet. Deres hengivne

Otto Ruge.

General Ruges

**NYTT LYS
PÅ 1940**

holdning b

Ref.: LR. v. d. Helden-Rynsch
A.R. Steinmeyer.

Berlin, den 15. Juni 1940.

O.K.W. Ausland III, Major Krummacher, teilt 20.45 Uhr folgendes mit:

Gruppe General von Falkenhorst drahtet an O.K.W.:

Der deutsche Beauftragte für die Durchführung der Kapitulation der norwegischen Armee teilt im Auftrag des norwegischen Oberkommandierenden Generals R u g e mit:

1.) Zwei russische Kriegsflugzeuge mit 4 Motoren haben am 14.

Juni 10.52 Uhr Vardø von Süden kommend überflogen.

2.) Bevölkerung der Finnmarken beunruhigt durch Mitteilung Moskauer Sender, das Nordnorge zurzeit herrenlos und ein Pufferstaat gegründet werden müsse.

Gruppe XXI. I A Nr. 1287/40 geh. vom 15.6. 15 Uhr.

zu 2.) Die angestellten Ermittlungen haben noch nicht zu einem Ergebnis geführt.

254

Verteiler:

St. S.
Büro BAM
U. St. & Pol.
Dg. Pol.
Pol. VI
Pol. V.

148933

Ref.: leg.råd. v. d. Helden Rynsch,
A. R. Steinmeyer.

Berlin den 15. juni
1940.

O.K.W. Utland III, major Krummacher, meddeler kl. 20.45 følgende:

Gruppe general von Falkenhorst telegraferer til O.K.W.: Den tyske befuldmægtigede for gennemføringen av den norske armets kapitulasjon meddeler på oppdrag av den norske øverstkommanderende general Ruge:

1) To russiske firemotors krigsfly fløy 14. juni kl. 10.52 over Vardø fra syd.

2) Befolkningen i Finnmark foruroliget på grunn av melding over Moskvaskenderen om at Nord-Norge for tiden er herreløst og at det må opprettes en pufferstat.

Gruppe XXI. I A Nr. 1287/40 hem. av 15.6. kl. 15.

Til 2) De iverksatte undersøkelser har (ennå ikke) ført til noe resultat.

til å bli med i eksil når det synes som om det mere formelle spørsmål om å skape den tilstrekkelige konstitusjonelle ramme om Kongen i forholdet til kravene i Grunnlovens § 41, spilte en fremtredende rolle i regjeringens overveielser. Dette har nok også vært med på å motivere generalstabens råd til sin sjef om å bli hos sine styrker i Norge. Dermed blir det større sammenheng og konsekvens i general Ruges opptreden de nærmeste dagene. Og man forstår bedre den formuleringen han valgte da han via Stockholmlegasjonen gjorde sitt fremstøt overfor den tyske overkommando i Oslo.

Dermed skal man også seke en

linje og en sans for konsekvens hos general Ruge i nok en sammenheng. Det gjelder hans forsøk på å bevare Finnmark under norsk kontroll, som et selvstendig stykke Norge.

Som bekjent hadde regjeringen på britisk råd søkt å få i stand en forhandlingsløsning med svensk-kontrollert demarkasjonslinje mellom Nord-Norge og den større tyskokkuperte del av Norge. Så sterkt var dette ønske at man lot utenriksminister Koht bli tilbake et døgn for om mulig å oppfange en positiv tysk reaksjon. For det tilfelle hadde man utarbeidet chiffermelding til Konge og Regjering som eventuelt ville gjøre venderreis. Både bevisstheten om

dette og det kjennskap man må gå ut fra at general Ruge har fått om Kongens ønske om å stå solidarisk med det norske folk, på samme måte som kronprins Olav, kunne bidra til å utkrystallisere et ønske hos generalen om å forsøke å sette ut i livet det forsøk på løsning som inntil avreise og kapitulasjonsbeslutning hadde slått feil. Da forsvarssjefen sent på ettermiddagen den 9. juni sendte oberstløytnant Wrede Holm og kaptein Jean Michelet av gårde for å møte general Dietl i samsvær med den tyske overkommandos forutsetning under den forutgående telegramutveksling, presiserte han sitt ønske slik: enten måtte tyskerne straks besette Finnmark, eller de måtte gi ham anledning til å ha norske tropper stående under norsk kommando inntil de kunne bli avløst av tyske tropper. Vi måtte for enhver pris unngå at det rykket en tredje makt inn under påskudd av at området lå herreløst, slik at landet på den måten ble delt mellom to makter. Da Wrede Holm under oppholdet i general Dietls hovedkvarter hadde underrettet telegrafisk om vanskelighetene, sendte Ruge (F.O.K.) den 10. juni klokken 1608 følgende tilleggsskrus:

«Ad Finnmark stopp. Jeg ønsker prinsipielt norsk militær styrke i Finnmark under norsk kommando uten tysk kontroll og med demarkasjonslinje mot tyskerne stopp. Subsidiært tyskerne besetter Finnmark på samme måte som øvrige Norge stopp. Første alternativ best for Finnmark som da kan opprettholde fri handel, fiske og innførsel stopp».

Hva som senere fulgte, er det gjort rede for tidligere i serien. Det som her interesserer, er hvordan general Ruge søkte å oppnå en miniatyrløsning av forslaget til den ordning som utenriksminister Koht fremla gjennom utenriksminister Günther i Luleå den 3. juni. Hvordan denne idé prinsipielt og praktisk kan passes inn i det totalbilde man må søke bygget opp av general Ruge og hans konsepsjon for tiden fra 10. juni inntil oppløsningen av det norske hovedkvarteret den 27. juni, vil best kunne behandles under sluttanalysen, i seriens artikkel nr. 10.

For en dypere forståelse av utviklingen i Nord-Norge etter kapitulasjonen vil det være nyttig å foreta en sammenligning med de holdninger man har kunnet registrere i ledende politiske kretser i



Major Otto H. Munthe-Kaasen, sjef for feltbataljon IR 16.



Oberstløytnant Harald Wrede Holm, sjef for etterretningsavdelingen i FOK mai-juni 1940.



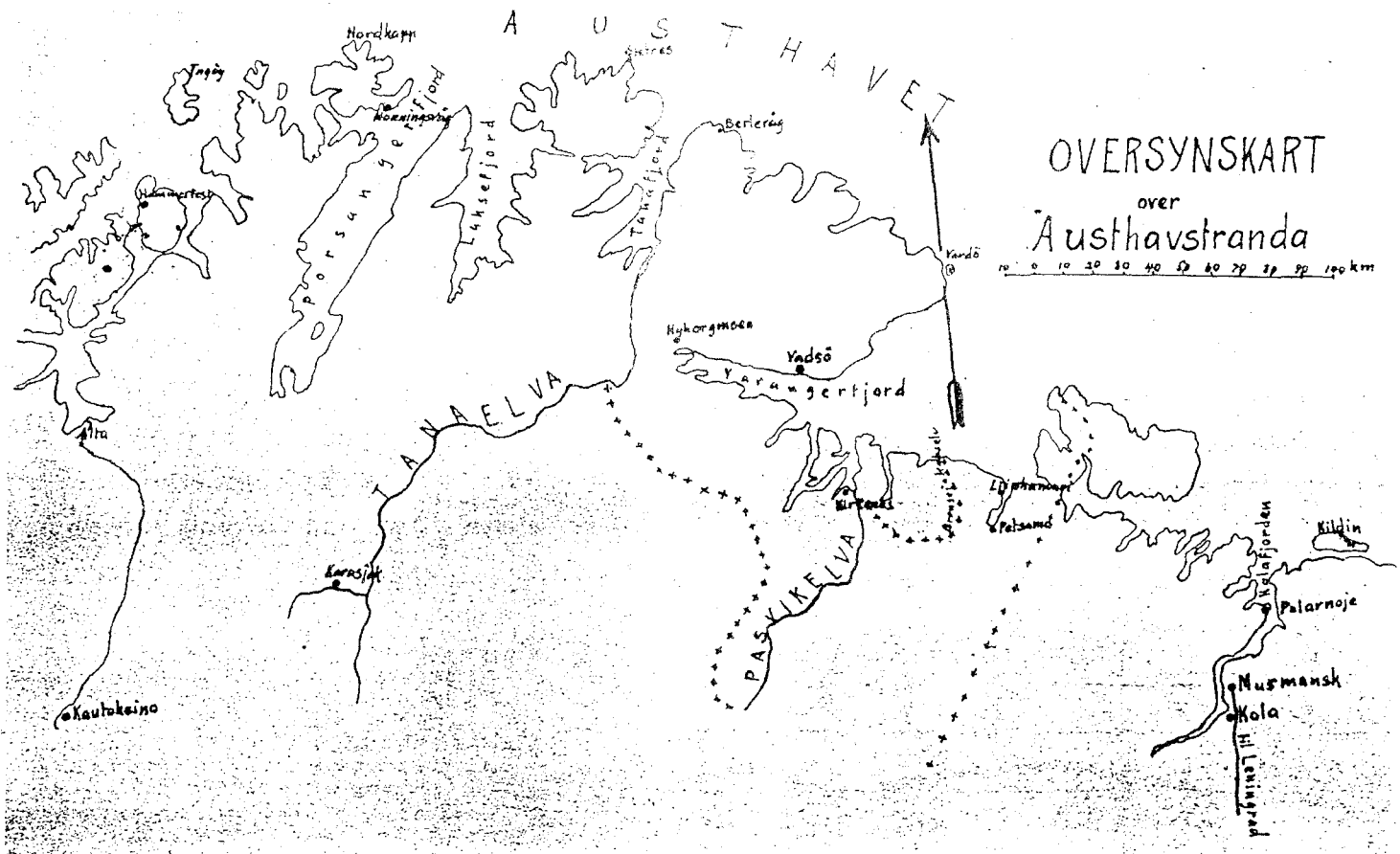
General Steffens, Norges militærattasje i London i juni 1940.



Oberst Hansson, generalstabssjef hos Ruge i mai-juni 1940.

I neste artikkel blir remilitarisering

De påvirket av del franske sammenbrudde



Oslo-Norge. Ikke minst interessant er opptakten til riksrådsforhandlingene under inntrykket av det franske sammenbrudd. Det er åpenbart at general Ruges holdning i høy grad ble påvirket av de samme nyheter, av det samme bilde av en kontinentalmakt i oppløsning. Men i tillegg kom den problematikk som ihvertfall bare i ytterst beskjeden målestokk kan ha influert på vurderinger og standpunkter i hovedstaden, nemlig forholdet til Sovjet, den noe labile situasjon i Finnmark etter Moskvafreden den 13. mars og den forsterkede russiske aktivitet ikke bare overfor Finland, men særlig overfor Randstatene og Bessarabia henimot midten av juni.

På ledende hold innen okkupasjonsmakten var det selvfølgelig mulig å sammenligne reaksjonene i det norske hovedkvarteret på Nordmo og i de dominerende politiske kretser i Osloområdet. Rikskommissær Terhovns politiske opplegg fra den 11. juni må også sees i lys av dette. Og det er på

det rene at hans reise til Kirkenes den 16. juni — med Jonas Lie som guide og politisk bølgebryster overfor de stedlige norske sivile og militære myndigheter — ikke bare hadde et militært sikte, å markere tysk interesse overfor Sovjet ved å heise det rikstyske flagg, men også det formål å fastslå at Norge' okkupasjonsrettslig var en enhet. Det hadde avgjørende betydning for opprettelsen av et riksråd, en motregjering til eksilregjeringen, regjeringen Nygaardsvold.

De politiske kretser i hovedstaden hadde neppe noen forståelse for den svenske holdning i transitteringsspørsmålet. Sverige var utsatt for en ytterst kraftig kritikk for det materiell og de troppe som ble sloppet gjennom både til Trondheim og til Narvik. I dag vet man at tyskerne forsøkte å oppnå en ganske omfattende transitte av militære spesialister ved å presentere dem som sanitetspersonell, under Røde Kors' merke. I betydelig utstrekning hadde tyskerne heil med seg. Og de opp-

nådde en ikke liten styrkelse av slagkraften hos general Dietrichs tropper. Men når vi ikke lyktes i å sette dem på dør i tide, jager dem over svenskegrensen, skyldes det også forhold som ligger på vår side av grensen. Og da er det ikke den norske 6. divisjon man har i tankene. Den militære innsatsen lå overordentlig høyt. Og det var ingen mangel på tapperhet og innsatsvilje. Vi har bare ikke lov til å glemme hvordan vi selv i høy grad bidro til å lette operasjonene for fienden ved å bygge flyplasser i et tempo som rikskommissær Terboven i sin hovedrapport til Hitler den 17. oktober 1940 karakteriserte i særdeles rosende ordelag. Det var et tempo man selv i Tyskland ikke hadde lett å hamle opp med. At Terbovens karakteristikk er korrekt, gir dessuten de samtidige kilder det nødvendige belegg for, ikke minst daværende generaloberst og statssekretær Milchs særdeles nøyaktige dagboknotegnelser.

Derfor må vår kritikk mot svenskene fremføres med behers-

kelse. Og etter at vi i dag vet hvilken kurs vår forsvarssjef i 1940 valgte å slå inn på etter at konge og regjering hadde forlatt landet, ja etter en frykt man også tidligere, fra begynnelsen av mai, hadde på ledende norsk politisk og militært hold for en «polsk» deling av Finnmark, bør også kritikken mot svenskene for den såkalte hestekotrafikk forstumme. Når vårt forsvars øverste ledelse fant faren for Finnmark så betydelig at den overskygget betenkelighetene ved iverktall et begrenset militært samarbeide med den fiende som nettopp hadde tvunget forsvarsmakten innen territoriet Norge til full våpennedleggelse, er vi nødt til å vise tilbakeholdenhet i vår kritiske vurdering av den svenske situasjonsanalyse. Etter kilder som nå er tilgjengelige, var den svenske utenriksminister Günther sterkt opptatt av behovet for en militær styrkelse i nord. Sverige hadde på en ganske annen realistisk måte enn Norge en forståelse av Finlands eksponerte stilling.

ingsplanene fra august og oktober 1940 lagt fram i sin fulle bredde

25 ÅR

Aktuell

9/ Nr. 42

Oslo, 17. oktober 1970. Pris kr. 2.40 inkl. moms
Danmark: 2.00 Sverige: 1.90 inkl. moms.

HARTMANN I DAG: DEN HEMME- LIGE PLAN

SIDE 16.

**UKEBLAD-
DØDEN**

NYTT LYS PÅ 1940

I denne artikkel 9 i Aktuells serie dokumenterer Sver-Hartmann mer utførlig hvilke militære forslag fylkesmann Gabrielsen og major Lindbäck-Larsen gjorde seg til talsmenn for både overfor Administrasjonsrådet den 20. august og overfor det nazistiske riksstyret i annen halvpart av oktober 1940. Og på grunnlag av bl. a. den til i fjor høst båndlagte rapport av november 1955 til forsvarsminister Handal får man et inntrykk av hvorfor tilbakeholdelsen av opplysninger har funnet sted. Av særlig interesse for leserne vil det være å sammenligne den fulle tekst av general Ruges hemmelige instruks til major Lindbäck-Larsen av 23./24. juni 1940 og majorens eget PM av 3. september 1940.

«Det er ikke mulig planmessig å bringe Befalskolen i normal gjenge for et «befalskull 1941». Det måtte da være tatt ut aspiranter i sommer for utdanning som alminnelige soldater... Men det er ønskelig at den i alle fall er i full gang for et befalskull 1942, d. v. s. den bør kunne virke som befalskole fra neste sommer...

Det er ønskelig at befalskolens forskole kommer i gang senest til våren (1941), og befalskolen fra neste sommer på et sted som fastsettes etter konferanse med de tyske myndigheter.»

Et viktig punkt var å gi tyskerne sikkerhet for at Divisjonen ikke mobiliserte avdelinger mot tyskernes vilje, eller at en gjenopprettet grensevakt kunne bli en trusel mot den tyske okkupasjon. «Selv om en bortser fra at bataljonenes viktigste befal ville være bundet av sitt æresord, vil bataljonene for sin eksistens være avhengig av tilførsler og transportmidler som tyskerne helt vil kunne kontrollere.»

Henvisningen til befalets æresord var et viktig argument. De samme kilder, også aktorenes egne dokumenter, viser at fremstøtene skjedde på en tid da det ikke var tegn i sol og måne på at tyskerne hadde noen tanke på å trekke seg ut av Nord-Norge. Tvertimot: Fra midten av august foregikk det en full militær oppladning, ifølge Lindbäck-Larsens egen kalkyle med inntil 50 000 mann.

Det var i enda høyere grad tilfelle i løpet av oktober, da majoren oppsøkte den tyske Wehrmachtsbefehlshaber for Nord-Norge, general Dietl, i tilslutning til et tidligere PM med forslag om å opprette en stående norsk såkalt svak brigade og en tilsvarende brigade i reserve til forsterkning eller avløsning — forutsetningsvis ialt ca. 12 000 mann.

Mens general Ruges initiativ omkring kapitulasjonen i juni tok sikte på å fylle et militært vakuum med norske tropper, var situasjonen i august og i enda høyere grad i oktober snarere den motsatte. Ost-Finnmark var blitt

Det som mer enn noe annet har bidratt til å vanskeliggjøre arbeidet med en avklaring av hva som hendte på høyt militært hold i Nord-Norge sommeren og høsten 1940, er den fortsettelse som har funnet sted.

I den innledende artikkel til serien ble det lagt vekt på å gi et første innblikk i hvorfor et helt hendelsesforløp har kunnet bli borte. Det har ikke vært behandlet i noen av de offisielle verker fra Forsvarets Krigshistoriske Avdeling, hverken i generalmajor Sandviks tobinds verk om kampene i Nord-Norge eller i oberst Munthe-Kaas' bøker. Riktignok har man vært inne på den grensevaktordning som hadde sitt første utgangspunkt i § 7 i den norsk-tyske Trondheimavtalen av 10. juni 1940. Men fremstillingen har ikke vært korrekt. For man har ikke i noe tilfelle lagt frem det kildemateriale som viser hvordan den opprinnelige bestemmelse ble endret og et militært underordningsforhold etablert, slik bl. a. general Ruge selv har beskrevet det i sitt brev av 23. juni 1940 til Administrasjonsrådet (et brev som beror i original i Riksarkivet). I samtlige framstillinger bestrides det at en slik ordning har foreligget. Og det er egnet til å forundre ettersom relevant kildemateriale ble offentliggjort så tidlig som våren og sommeren 1952, og det gjennom en rekke år har befunnet seg mikrofilmer i Krigshistorisk Avdeling som i hvert fall burde ha vært tilstrekkelige til å underbygge et annet syn på junihendelsene, om man hadde studert filmene.

Men det er ikke bare spørsmål om en grensevaktordning i juni — på en tid da behovet for norske styrker hang sammen med at den tyske militære okkupasjon ikke hadde kunnet utstrekkes så langt mot nord, slik at det lett kunne oppstå et vakuum. Grensevaktordningen ble for øvrig avvirket i og med oppløsningen av Forsvarets Overkommando på Nordmo i slutten av juni — da Hitler hadde bestemt seg for å trykke grensen mot øst med SS-tropper. I midten av juli var den norske demobiliseringen gjennomført — under tysk ordre.

General Ruges hemmelige instruks av 23./24. juni 1940 har heller ikke vært omtalt offentlig før den ble nevnt i denne artikkelserien. Den gjengis her i faksimile, og taler for seg selv. Fordi den nye kurs hos Hitler kom i kryss med Ruges utspill overfor major Lindbäck-Larsen og henvendelsen den 26. juni til den tyske forbindelsesoffiseren fra

DEN



Forhenværende forsvarssjef, general Ruge. Hans hemmelige juni-instruks ble fulgt opp av major Lindbäck-Larsen i august-oktober 1940.



Daværende major, nå generalmajor Odd Lindbäck-Larsen, anså seg å ha Ruges instruks i ryggen da han utarbeidet sine militære forslag høsten og senhøsten 1940.



Forsvarsminister Nils Handal som fikk seg forelagt generalmajor Lindbäck-Larsens redegjørelse av november 1955 for båndlegelsen.



Kommissarisk statsråd, sjef for Innenriksdepartementet, Albert Viljam Hagelin, mottok ekspedisjonen av 24. oktober 1940.

HEMMELIGE PLANEN

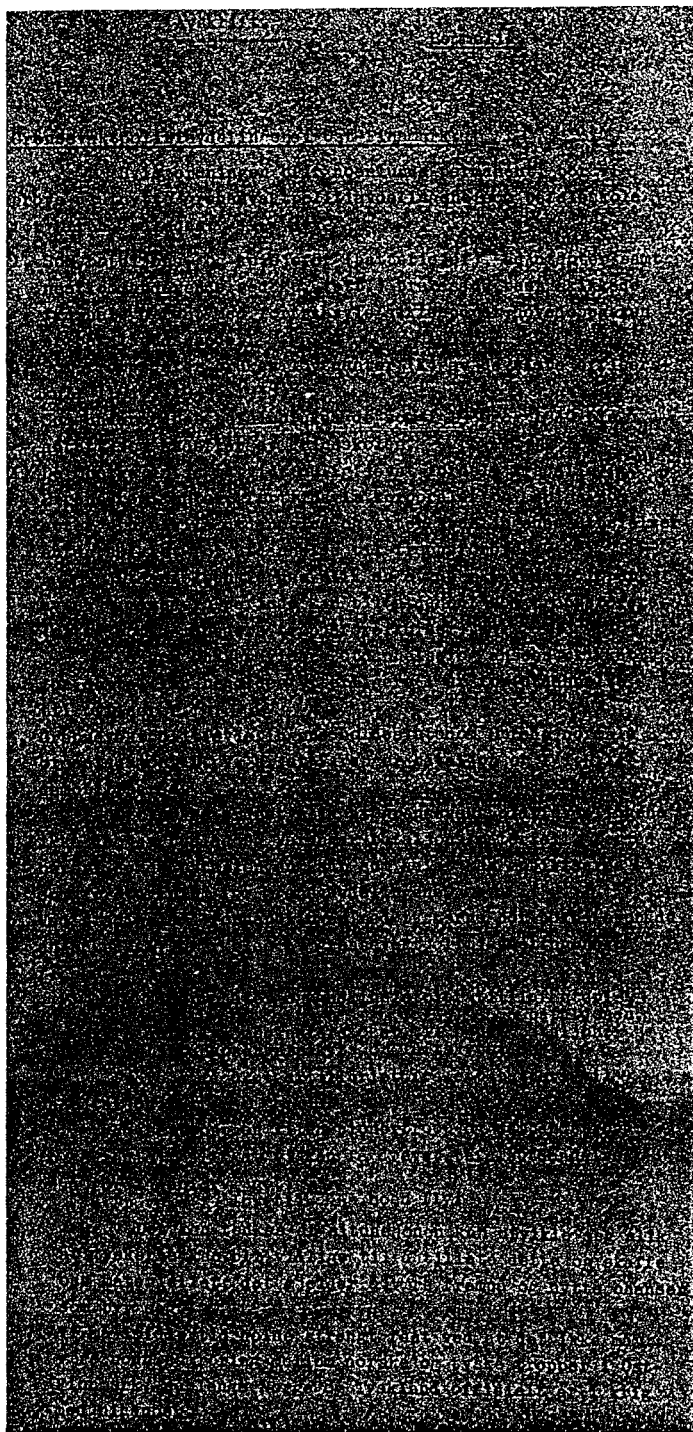
overkommandoen i Oslo, kom Ruges planer ikke til å bli realisert i løpet av juni—juli. Det hele begrenset seg til en muntlig ordre fra major Lindbäck-Larsen, en ordre som måtte annulleres nesten med det samme. Hadde Hitlers nye standpunkt blitt tatt mindre enn en uke tidligere, ville Ruge ikke ha rukket å føre sine instruksjer i pennen.

Som det nå var, satte utviklingen i slutten av juni en strek over instruksjen. Men den skulle få nytt liv noen uker senere, etter at Ruge og hans stab i mellomtiden var blitt ført til Oslo der offiserene fikk beholde sin borgerlige frihet mot å være fange av sitt æresord, mens Ruge selv ble plassert på Grini i ærefullt krigsfangenskap.

Det skjedde da Nord-Norges administrasjon henvendte seg til Administrasjonsrådet den 20. august med forslag om å hindre oppløsningen av forsvarets organisasjon i Nord-Norge, og stille norske styrker på bena. Dessverre fikk denne henvendelse og det som foregikk i Rådet ikke noen tilfredsstillende eller fyllestgjørende behandling av Undersøkelleskommisjonen av 1945. Da tidligere stortingsmann Friis gjorde et forsøk på å få ventilert og eksponert saken og sammenhengen ved å publisere møtereferatet fra Administrasjonsrådets protokoll i Orientering i oktober 1955, mislyktes han. Det ble av aktørene bestridt at møteprotokollen ga et autentisk referat. Ifølge avisintervjuer dreiet det seg utelukkende om forslag med sikte på å tenkt situasjon, nemlig det tilfelle at Nord-Norge, eller i hvert fall Finnmark, skulle bli oppgitt av okkupasjonsmakten og ligge utlevert stormakten i øst. For å forebygge en slik utvikling, ønsket man på forhånd å sørge for norske militære beredskapsstyrker som kunne mobiliseres og overta, om tyskerne trakk seg ut.

Som det allerede er påvist ved et omfattende og entydig kilde-materiale, var det intet ved den militære situasjon i det okkuperte Norge på tiden for fremstøtet overfor Administrasjonsrådet som tydet på en slik utvikling. Tvertimot skjedde det en massiv tysk militær oppladning fra midten av august, noe både fylkesmann Gabrielsen og major Lindbäck-Larsen hadde fått vite av de tyske militære myndigheter. I en artikkel som generalmajor Lindbäck-Larsen offentliggjorde i pressen i slutten av august 1940, om Finnmarkspørsmålet i 1940 og bakgrunnen, skriver han da også følgende:

«Men i midten av august be-



Ovenstående er en faksimile av general Ruges hemmelige instruks av 23./24. juni 1940 til major Lindbäck-Larsen, slik den i avskrift medfulgte majorens og fylkesmannens ekspedisjon av 24. oktober 1940 til Innenriksdepartementet.

stemte tyskerne seg for å overføre store styrker — jeg tror å erindre 50 000 mann — til Finnmark. Det var jo egnet til å gi en førstt følelse av lettelse. Faren for deling av Finnmark med Russland var åpenbart over, faren for angrep fra Russland med En stormakt hadde etablert seg i Finnmark.»

På samme linje ligger opplysningene i Lindbäck-Larsens i sin tid båndlagte rapport av november 1955. Ifølge denne framstilling mottok Nord-Norges Administrasjon i midten av august meddelelse «fra den tyske garnisonssjef om at tyskerne aktet å overføre meget betydelige styrker til Øst-Finnmark og krevet en konferanse med de nord-norske tekniske sjefer i veivesen, elektrisitetsforsyning, telegrafverk m.v. Jeg varslet fylkesmann Gabrielsen som da var i Finnmark og vedkommende myndigheter. Fylkesmannen anmodet meg om å ta en tur til Øst-Finnmark for å orientere meg om den øyeblikkelige situasjon og komme til konferansen som fant sted en mandag i midten av august (19. august).

Fylkesmannen og jeg var begge til stede. Konferansen ble ledet på vegne av general Dietl av en tysk oberst som jeg ikke hadde sett før og ikke husker navnet på. (Det var oberst Ringels.) Det ble krevet omfattende tekniske arbeider. Under oppholdet i Tromsø meddelte fylkesmannen meg at han nå ville reise til Oslo for å snakke med fylkesmann Christensen om den militære situasjon og ta opp mitt forslag av 4. august (skal være 13. eller 16. august vedrørende 6. divisjon). Han mente dessuten at vi burde ta opp spørsmålet også om de norske politiavdelinger våpenstillstanden hadde fastsatt.

Vi diskuterte hvor de kunne legges for ikke å risikere sammenblanding med tyskerne. Jeg tror jeg anbefalte Skogenværre og muligens Alta eller Nord-Varanger. Da vi ikke visste noe om tyskernes planer, kunne denne diskusjon ikke gå ut over rent generelle punkter. Men det er dette spørsmål det siktes til når det i Administrasjonsrådets møteprotokoll i referatet av fylkesmann Gabrielsen tales om de norske avdelingens «operasjonsområder.»

Under disse omstendigheter er det grunn til å spørre om hvorfor man akkurat i denne fortrøstningsfulle situasjon fulgte seg foranlediget til å ta et initiativ — selv om det er forståelig at en offiser har liten svømme for tan-

P.M.

6. Divisjon stilling under okkupasjonsregime

De premisser som må ligge til grunn for opprettholdelse av mobiliseringsberedskap for 6. Divisjon er - så lenge det ikke er sluttet fred mellom Norge og Tyskland:

- 1) Det må ikke bli noen samarbeid mellom norske og tyske militære kommandoforhold.
- 2) Det må kunne gis tyskerne sikkerhet for at Divisjonen ikke mobiliserer avdelinger mot tyskernes vilje.

Ad 1. Ordningen hittil har tilgodesett det første hensyn. Stabene har vært i virksomhet på basis av vellykkende norske myndigheters autoritet.

De oppsatte avdelinger på østgrensen stod under fylkesmann Gabrielsen i form av grensepolitivdelinger og var kommandoenesig frigjort fra divisjonsforbundet ("distriktskommandoen").

Ad 2. I virkeligheten har tyskerne full sikkerhet mot misbruk av Divisjonens organisasjoner ved at alle dens aktive funksjonærer har avgitt æresord.

En videre materiell sikring vil tyskerne kunne gis ved at de fortsatt beholder forvaltningen av Divisjonens materiell.

Teoretisk kan det tenkes at Divisjonens mobiliserte personell vil kunne sette seg i besittelse av materiellet ved kupp. Men den teoretiske risiko vil kunne reduseres til et minimum ved å legge materiellet på slike steder at ubemerket smaling av folk er u mulig og hver lagrings er effektivt sikret ved tysk forlegning.

Det bør - av flere grunner - innføres full regimentsadministrasjon for grensepolitivdelinger. Dermed vil også stabforholdene - sett fra tysk stand-

punkt - bli fullt tilstrekkelig effektivitet kunne overvåkes og kontroll av post, telegraf og telefon.

Det vil være enkelt å påby et militært stapedisjoner bare må gå ut i konvolutter som har trykk på avdelingsavdelingens navn. En omgjørelse av en slik bestemmelse vil ikke kunne bortforklares - og vil neppe bli foretatt.

Det forbyr seg av seg selv i de mest små nord-norske byer a.v. å sende ut et større antall militære brev og uten at det straks vil virke påfallende. Forsøk på å overtre en bestemmelse som den nevnte i forbindelse med innkalling av noe omfang kan en derfor helt bortse fra.

Formålet med bibehold av 6. Divisjon må være at Divisjonens avdelinger - skal kunne mobiliseres for forsvaret av Finnmark og Troms fylke - eventuelt med samme frist som før.

Dertil kreves opprettholdelse av alle nåværende staber. Til nå kunne en tenke seg å sløyfe I.R.14. Det tør nemlig hende at tyskerne vil betrakte Vestfjorden som det geografiske skille mellom Nord-Norge og Sør-Norge.

Konklusjon nr. 1.

6. Divisjons-staber opprettholdes - eventuelt med unntakelse av I.R.14 og benyttes til å utarbeide nye mobiliseringsplaner og oppgjør.

Vi kan antagelig ikke regne med å få overført materiell til forvaltning.

Det vil da måtte treffes avtale om hvor og hvor-

Dette P. M. av 3/9 1940, forfattet av major Lindbäck-Larsen, gir en instruktiv orientering

**NYTT LYS
PÅ 1940**

**De militære
planene
og deres
forutsetninger**

ken på en oppløsning av forsvaret som fredsorganisasjon. Det forelå ikke noe presserende behov. Det var tid til å innhente de lovlige myndigheters standpunkt, hos regjeringen i London. Var det derimot den akutte fare som motiverte fremstøtet og ønsket om å hjelpe til ved et eventuelt tysk forsvar av norsk territorium, kunne man bedre forstå et sådant forslag. Men fremdeles vil man måtte stille et stort spørsmålstegn ved det politisk betimelige i å blande seg opp i forholdet mellom stormaktene. Risikerte vi ikke å komme inn mellom gigantenes møllestener - la vi ikke veien åpen for ulike farlige muligheter og konsekvenser?

At det var den akutte situasjons problematik som spilte hovedrollen, synes for øvrig å fremgå av et PM som vedrører den tredje fase i forsøkene på remilitarisering. I det P. M. som Lindbäck-Larsen utarbeidet om

Forsvaret av Finnmark, den 24. oktober 1940, som bilag til hovedskrevet av samme dato til Innenriksdepartementet, heter det:

«I løpet av august kom det rykter som tydet på en tilspissing av forholdene ved Russlands nordøstre grense. De militære forberedelser var av en slik natur at fylkesmann Gabrielsen fant det riktig å gjøre Administrasjonsrådet oppmerksom på saken og føy sammen med major Lindbäck-Larsen til Oslo.

Administrasjonsrådet bestemte etter forhandlinger 20-22/8 1940 at det skulle gjøres et forsøk på å få anledning til å opprettholde et visst mobiliseringsberedskap for 6. Divisjon, om mulig også få overta grensevakten i Øst-Finnmark etter samme prinsipp som i juni. Videre ble det bestemt at det skulle søkes opprettet et norsk tråleroppsyn. Men det ble bestemt at denne sak skulle tas opp av

Nord-Norges administrasjon overfor de lokale tyske myndigheter.

Major Lindbäck-Larsen utarbeidet et P.M. om de retningslinjer som tenktes fulgt i arbeidet. Eksemplarer av dette P.M. ble levert Hærens sivile administrasjon og til Justisdepartementet. Et eksemplar følger (bilag 4). →

Nevnte P.M. gjengis i dette nummer av Aktuell i faksimile på grunnlag nettopp av bilag 4. Det viser hvordan Administrasjonsrådets beslutning ble satt ut i livet, en beslutning man forges søker etter i Rådets vedtaksprotokoll. Rådet var klar over at det bare var London-regjeringen som hadde den politiske kompetanse til å uttale seg i dette spørsmål. Derfor ble saken behandlet underhånden, og derfor har Undersøkelleskommissjonen av 1945 sitt på det tørre så lenge den bygger sin vurdering av Administrasjonsrådet utelukkende på den beslutningsprosess som lar seg

-3-

ledes det skal overtas av våre avdelinger ved krigsoppretning.

Det beste ville være at det ble dannet ferlig kompanier, klar til utrusting. Dette kunne skje uten risiko - det ble trolig oppnådd - kunne skaffes av våre egne folk. Det ville jo i tilfelle bli en under tysk oppsyn på de steder hvor tyskerne oppbeholder materiellet.

Konklusjon nr. 2.

Det nødvendige materielle for oppretting av 6. divisjons avdelinger kunne være - det ble trolig oppnådd - skaffes av våre egne folk. Det ville jo i tilfelle bli en under tysk oppsyn på de steder hvor tyskerne oppbeholder materiellet.

Det som er nevnt foran dreier seg utelukkende om konstruksjon og rent forplanningarbeid. Det vil derfor neppe være synderlig opprøst.

Vanskeligere blir det med opprette avdelinger. Likevel bør det ikke opprettes tilstøtelse også til å sette opp slike.

Det bør da treffes en ordning så de ikke er i samme område som tyske tropper.

Det er først og fremst behov for å få gjennomført "Garnisonskompaniet i Sør-Varanger". Dette kompani var nemlig forutsatt å skulle gå over til panserværskompani, og det er derfor viktig å komme igang med utdannelse av disse tropper så det er ordnet når det blir behov for krigsoppretning.

Men det kan ikke være at tyskerne vil tillate det opprettes i Håkonsdal da de selv har maktet-

-4-

det i Sør-Finnmark. Dermed er det tenkelig at det kunne opprettes i Varanger, Pannarfest eller Skogsvorre.

Konklusjon nr. 3.

Garnisonskompaniet bør gjennomsettes på et sted som fastslås etter konferanse med de tyske myndigheter.

Det er ikke uaktuelt å bringe Befalskoler i gang i Håkonsdal og i "Befalskolen 1941". Det måtte da vært tatt ut utvalg av personer for utdannelse som almindelige soldater.

Det ligger derfor nærmest utenfor tanken av den sak som her skal behandles at de befalskoler igang.

Men det er ønskelig at det i fullt fall er i fullt gang for et befalskole 1942, dvs. den bør kunne virke som befalskole fra neste sommer.

Forskolene har stor sosial betydning. Det ønskelige er:

at fors skolens 1. klasse fra i fjor, snarest mulig kommer i gang og

at fors skolens 2. klasse, som kan tas inn som vanlig i mars.

Skolen kan neppe ligge i Karstad. Men det er sannsynlig at den kan brukes brukbare lokaler i Rensundet.

Konklusjon nr. 4.

Det er ønskelig at befals skolens forscole kommer i gang senest til våren, og befalsklassen fra neste sommer på et sted som fastslås etter konferanse med de tyske myndigheter.

om hva de militære planene gikk ut på både når det gjaldt vaktstyrker og nyrekruttering.

kartlegge i de offisielle referater og protokoller.

Lindbäck-Larsen har både i de samtidige skrivelser og i sin senere kommentar til begivenhetene i august 1940 fremholdt at forslagene om remilitarisering tok sikte på å møte den situasjon som ville foreligge om tyskerne trakk seg ut av Finnmark. Hadde han ikke understreket dette så sterkt, ville man ha vært tilbøyelig til å se anførselene under en taktisk synsvinkel. Det var på tysk anmodning. Administrasjonsrådet traff sin beslutning av 6. august om å oppløse det norske forsvar i alle dele. Det nytted da ikke å komme med et forslag som hadde direkte spiss og front mot en så fersk og gjennomgripende beslutning. Men en henvisning til situasjonen og behovet for det tilfelle tyskerne selv trakk seg ut av området, kunne lettere la seg høre.

For tyskerne var dette over-

hodet ikke aktuelt. Man befant seg i en utpreget oppladningsprosess. Og med de opplysninger som fylkesmann Gabrielsen og Helge Ingstad hadde gitt i Administrasjonsrådet allerede flere uker tidligere, hersket det ingen tvil om at man i Nord-Norges administrasjon var fullt på det rene med at en slik styrkelse av den tyske beredskap i Finnmark var under utvikling.

Det ville for øvrig ha vært liten grunn for nordmenn til å engasjere seg utenom konge og regjering i forhandlinger med okkuperanten i så vidtrekkende uterikspolitiske og militære spørsmål. Man har uenkelig større forståelse - ut fra nødrettsbetraktninger - for et slikt initiativ, dersom det virkelig forelå en aktuell fare for russisk pågang og etterfølgende annekasjon. Uten hensyn til hvilke planer eller mangel på planer russerne måtte ha, var det tydelig å merke hvor-

dan tyskerne vurderte sine motstandere, selv om det givetvis er vanskelig å trekke ut klart skille mellom offensive og defensive overveielser.

Det massive fremstøtet overfor Innenriksdepartementet i annen halvpart av oktober 1940 i tilslutning til det forutgående forsøk på å vinne general Dietl for de norske remilitariseringsplaner har i enda høyere grad blitt liggende i mørke.

Når slike planer gjennom så lang tid har vært forholdt forskningen og almenheten, er det ikke annet å vente enn at fremleggelsen av stoffet må skape røre og gjøre det vanskelig å bygge opp et akseptabelt bilde. Aktørene må selv bære et hovedansvar her. Hvordan så ansvaret skal fordeles mellom dem innbyrdes, er det ikke så lett å felle en endelig dom over.

Ettersom tilbakeholdelsen av opplysningene og eventuelt dokumentene også er en del av vår

historie, og det uenkelig har sin betydning for vurderingen av det kildemateriale som nå har kunnet legges frem og blir lagt frem, er det nødvendig å foreta en viss dokumentasjon for at leseren kan få et innblikk i hvordan det har kunnet foregå.

I den utstrekning sammenhengen er innrømmet, er versjonen likevel noe uklar. Det kan utvilsomt foreligge en hukommelses-svikt, skjønt det er vanskelig å forstå at man har kunnet glemme det på sett og vis viktigste, den vel underbygde ekspedisjonen til Innenriksdepartementet så sent som i annen halvpart av oktober, der hovedskrevet med de fleste bilag var ført i pennen av major Lindbäck-Larsen. Ukjent er imidlertid ikke psykologiske fortrengninger i såne situasjoner. Major Lindbäck-Larsen kom til Oslo i november. I stedet for å få noe som kunne minne om en positiv reaksjon på forslaget som ville ha

-5-

ordningen med norske grensevaktbataljoner i Øst-Finnmark strandet på visse øyeblikkelige vanskeligheter i de daværende avdelinger. Men selve ordningen var den for Norge og Norden fordelaktigste og beste.

Den bør søkes gjennomført.

Med hensyn til de tyske behov for sikkerhet er å merke at slike bataljoner ikke kan bety noen som helst trussel mot den tyske okkupasjon. Selv om en bortsett fra at bataljonenes viktigste befal vil være bundet av sine marsord, vil bataljonene for sin eksistens være avhengig av tilførsel og transportmidler som tyskerne helt vil kunne kontrollere.

Styrken bør mobiliseres som normale fornasjoner av 6. Divisjon. Men styrken av korporaler og menige bør skaffes i form av frivillige, og for verving av disse bør det kunne tas folk også fra andre divisjonsdistrikter.

Som passende styrke for "grensepolitiet" i Øst-Finnmark kan uttas 2 infanteribataljoner, en bergartilleribataljon og 1 panserbataljon - alle med motorisert mot og pakkiren.

Konklusjon nr. 5.

Vaktholdet i Øst-Finnmark bør igjen overtas av norske tropper.

Okt 3. 9. 1940
O. Lindbäck-Larsen

P. M.- et gjaldt også garantier overfor okkupasjonsmakten.

**NYTT LYS
PÅ 1940**

**Både general-
majoren og
fylkesmannen
husket feil**

gjort ham til stabssjef for et betydelig militært opplegg, ble majoren forelagt en arrestordre og tilbragte resten av krigen i fangenskap hos tyskerne.

Fremtidige historikere vil nok stå adskillig friere enn den som nå har hatt den ikke udelte behagelige oppgave å presentere kildematerialet. Etter så mange års tilbakeholdelse av opplysningene er det uunngåelig at kommentarer og referater i pressen kan virke misvisende, noe sterke. Men den omstendighet at man ikke tidligere har funnet å kunne legge kortene på bordet, er ihvertfall et overordentlig meningsfylt indium på at det ikke kan være tale om noen ren bagatellaffære.

Etter at jeg hadde tatt opp kontakt med generalmajor Lindbäck-Larsen om det nye kildemateriale, nemlig hovedskrevet av 24. oktober 1940 til Innenriksdepartementet med diverse bilag, skrev generalen i tilslutning til sin bånd-

lagte redegjørelse av november 1955 et Forord på nærmere 5 sider den 10. juli 1969 og deponerte det i Krigshistorisk Avdeling. Bortsett fra en «detalj» skulle det bilde som var gitt i selve rapporten være helt og holdent korrekt. Denne detalj gjaldt punkt 4 i rapporten, nemlig situasjonen etter at han i midten av oktober hadde bilt opp til Alta og avlagt besøk hos general Dietl den 21. oktober 1940: «Jeg underrettet fylkesmann Gabrielsen om utfallet, men tror ikke jeg sendte melding til noen myndighet i Oslo, idet de opprinnelige oppdragsgivere var satt ut av spillet.»

De opprinnelige oppdragsgivere som det her siktes til er Administrasjonsrådet. Og det var blitt avlest av et nytt riksstyre av Terbovens nåde. Til dette riksstyre skjedde så henvendelsen: «Det foreligger faktisk et skriv undertegnet av oss i Tromsø den 24. oktober med redegjørelse for-

sakens forløp, stilet til Innenriksdepartementet. Jeg kan idag ikke erindre grunnen til at det ble satt opp, men en foranledning har det vel vært.»

Det er unektelig overraskende at fremstøtet overfor Innenriksdepartementet er gått i glemmeboken. For det nye initiativet som ble tatt, og det bærer hele ekspedisjonen preg av, gjaldt å få det nye riksstyrets bistand til å oppnå det ønskede samtykke til en remilitarisering hos rikskommissæren og dermed også hos general von Falkenhorst. Lindbäck-Larsen har selv gitt begrunelsen tydelig nok i sitt PM av 24. oktober som medfulgte hovedskrevet til Innenriksdepartementet:

«Den 21. 10. 1940 hadde major Lindbäck-Larsen en konferanse i Kafjord i Alta med general Dietl. Generalen anså seg ikke berettiget til å drøfte et spørsmål av den art det her dreiet seg om, da

Forord til min redegjørelse av november 1955 til Krigshistorisk Avdeling. Bortsett fra en «detalj» skulle det bilde som var gitt i selve rapporten være helt og holdent korrekt. Denne detalj gjaldt punkt 4 i rapporten, nemlig situasjonen etter at han i midten av oktober hadde bilt opp til Alta og avlagt besøk hos general Dietl den 21. oktober 1940: «Jeg underrettet fylkesmann Gabrielsen om utfallet, men tror ikke jeg sendte melding til noen myndighet i Oslo, idet de opprinnelige oppdragsgivere var satt ut av spillet.»

De opprinnelige oppdragsgivere som det her siktes til er Administrasjonsrådet. Og det var blitt avlest av et nytt riksstyre av Terbovens nåde. Til dette riksstyre skjedde så henvendelsen: «Det foreligger faktisk et skriv undertegnet av oss i Tromsø den 24. oktober med redegjørelse for-

Etter at Hartmann hadde tatt opp spørsmålet om det nye kildemateriale med generalmajor Lindbäck-Larsen, skrev generalen et «forord» til den båndlagte redegjørelse i Krigshistorisk Avdeling. Dokumentene vedrørende fremstøtet av oktober 1940 er intet falsum.

mann Gabrielsen som tilrådet tilbakeholdenhet. Han hadde nemlig munnligst sagt at han hadde fått et generelt beslag.

I høst (1955) var mitt navn i avisene nevnt i forbindelse med beretning av stillingen som sjef for Forsvarsstaben. Et par uker senere bragte enkelte aviser med en ganske usædvanlig kort foranledning referat fra Administrasjonsrådets møteprotokoll, med opplyktvekkende overskrifter om at jeg hadde foreslått forvarssamarbeide med tyskerne, men var blitt avvist av Administrasjonsrådet.

Jeg ble foreslått utdrag av artikkelen av en Hæstadsavis. Jeg mente meg fortsatt forpliktet til ikke å opplyse at Administrasjonsrådet hadde gitt sin tilslutning. Jeg mente — etter begivenhetene i 1952 — ikke kunne opplyse noe om vårt forslags sammenheng med våpenstillstandsavtalen uten konferanse med fylkesmann Gabrielsen. Jeg søkte å få ham i telefonen. Det lykkedes ikke. Jeg ga derfor bare avisene et kort svar om formålet med vårt forslag. Den følgende dag fikk jeg forbindelse med fylkesmann Gabrielsen og ble enige om at han skulle sende en redegjørelse for forbindelsen mellom våpenstillstandsavtalen og vårt forslag, men holde tilbake det som videre hendte.

Saken var fortsatt uløst. Jeg mente at for meg, forsvarsministeren skulle komme til Nord-Norge et par uker senere. Jeg bestemte meg for å forelegge mitt problem for ham, også fordi det var åpenbart at det var en eller annen som er på jakt etter meg.

Forsvarsministeren syntes ikke å tillægge saken i seg selv særlig vekt, men mente at vi skyldte den historiske sannhet

at det ble fastslått hva som virkelig var hendt. Men det kunne jo sikres ved at redegjørelsen ble forelagt for Administrasjonsrådet på et tidspunkt da en ikke lenger skulle være underlagt tysk kontroll. Det skulle altså være en slik redegjørelse som jeg kom til å bære og da ville jeg ha den for meg deponert i den krigshistoriske avdeling.

Det er i år igjen en begivenhet som er kommet ovenfor samt også har ingen notater. Jeg er imidlertid sikker på fremstillingen av begivenhetene. For at det skal være klart for hvem jeg ikke lenger kan stå ansvarlig, må jeg si at det er en del dokumenter som har gått tapt. Det er det muligheter for dokumentasjon som jeg ikke kan si om dokumentene er blitt ødelagt eller de er.

Det er imidlertid en del dokumenter som er bevart. De fleste ligger i arkiv i Forsvarsstaben som kontrollavdelingen. Det er også på norsk side, samt at det er en del dokumenter som har gått tapt. Det er det muligheter for dokumentasjon som jeg ikke kan si om dokumentene er blitt ødelagt eller de er.

Med hensyn til de dokumentene som er bevart, er det imidlertid en del dokumenter som har gått tapt.

Ovenfor er gjengitt i faksimile to sider fra generalmajor Lindbäck-Larsens interne redegjørelse av november 1955, båndlagt først for 10 år med senere fristforlengelse. Redegjørelsen ble forelagt daværende forsvarsminister Nils Handal etter først å ha vært godkjent av fylkesmann Gabrielsen og derpå deponert i Forsvarets Krigshistoriske Avdeling.

det var av overveldende politisk natur.»

Følgelig skjedde utspillet til de politiske sentralinstanser i Oslo.

I den redegjørelse som generalmajor Lindbäck-Larsen skrev til forsvarsminister Handal i november 1955 blir det riktignok nevnt hvordan han ifølge general Ruges instruks skulle sørge for å gjøre styrken i Finnmark til et utdannelsessentrum for norske offiserer og at han burde søke utvirket at styrkene ble organisert slik at de omfattet alle grenar av hæren. Men det står ikke med ett ord nevnt hvordan det ifølge instruks skulle skje med tyske våpen av moderne slag, inklusive om mulig en egen norsk flyavdeling. For å gi et bilde av hva som

virkelig hadde hendt, ville det såvidt skjønnes vært nødvendig å ha gitt forsvarsminister Handal en usminket beskrivelse av bl. a. general Ruges direktiv av 23./24. juni. Det hadde videre vært nødvendig å fortelle om det politisk viktige skritt overfor Innenriksdepartementet i oktober 1940, som foregikk på en ganske annen omhyggelig og utførlig måte enn overfor Administrasjonsrådet to måneder tidligere. Og det lå vel i Administrasjonsrådets underhåndsavtale med tillatelse til å forhandle med de lokale tyske militære myndig-

heter nordpå en uuttalt forutsetning om at saken ikke burde tas opp på rikspolitisk plan. Mens henvendelsen i august skjedde i umiddelbar tilknytning til den tyske beslutning om å forelegge et militært tyngdepunkt mot nord, var situasjonen i oktober langt på vei konsolidert. — I mellomtiden hadde Lindbäck-Larsen i september 1940 reist fra Oslo til Helsingfors under dekke av et handelspolitisk oppdrag fra Administrasjonsrådet.

«Jeg reiste til Helsingfors. Jeg fikk kontakt med endel kjente fra min militærattasjetid og fikk der

klar beskjed om at Finland hadde sett seg nødt til å kaste seg i tyskernes armer, som det rett ut ble sagt.»

Det skulle ha vært av interesse å få en nærmere utredning av hvordan dette finsk-tyske militære samarbeide ble analysert — og hvordan man fant det opportunt og berettiget — uten samtykke fra våre lovlige myndigheter i London, å ta opp et så klart utenrikspolitisk og militært spørsmål som å gå til opprettelse av styrker på brigades størrelse i forståelse med okkupasjonsmakten.

Siste artikkel i Hartmann-serien tar sikte på å tegne et totalbilde av general Ruge.

25 ÅR

aktuell
Nr. 43 Oslo, 24. oktober 1970. Pris kr. 2.40 inkl. moms
Danmark: 2.00 Sverige: 1.90 inkl. moms.

SKI-ELITEN LADER OPP

SIDE 10

HART- MANN- SERIEN

Odd Martinsen på rulle-
ski, et nytt trenings-
middel er tatt i bruk av
våre langrennsgutter.



Steinar Pettersen,
topp-scorer i serien

**STRØMSGODSETS
TRIUMF
— SKEIDS
TRAGEDIE**

ATTENTAT- TRUSLENES UKE



FOTO:
IVAR
AASERUD

NYTT LYS PÅ 1940

I denne tiende og avsluttende artikkel i Ak-
tuells serie søker Sverre Hartmann å tegne opp
sju sider av general Ruge som generalstabs-
sjef og forsvarssjef.

Opplysningene om hvordan et foredrag
generalstabssjef oberst Ruge holdt i Oslo Mi-
litære Samfund den fjerde oktober 1937,
kom til å utløse et temmelig vidtrek-
kende tysk etterretnings-initiativ på grunnlag
av Aftenpostens referat ville virke overrask-
ende, nesten utrolige, om man ikke hadde de
samtidige dokumenter å støtte seg til.
Fordi foredraget via Aftenposten ble ganske
spesielt registrert av tyskerne i oktober 1937,
kom det til å spille en ikke ubetydelig rolle for
den tyske generalstabs analyse i midten av feb-
ruar, da von Falkenhorst skulle ha en general-
rapport og en vurdering av den kommende mot-
stander Norge, de strategiske forutsetninger
og det militære potensial. Det var konsekven-
ser som ingen den gang kunne ane eller tenke
seg på, men er likefullt et interessant eksempel på
at et foredrag i Oslo Militære Samfund kan
rekke lenger enn man vanligvis kan regne med
hos sitt eget norske auditorium.

Hvordan man skal vurdere general Ruges
initiativ og instruksjoner etter at konge og regje-
ring hadde forlatt landet den 7. juni 1940 og
forsvarets styrker hadde kapitulert, ønsker
Sverre Hartmann ikke å ha sagt noe bestemt
om. Han har sett det som sin oppgave å legge
fram de opplysninger som har vært fortiet, det
kildemateriale som enten har vært holdt tilbake
eller er kommet på avveier. Men enkelte av
Otto Ruges egne uttalelser og resonnementer i
Krigens dagbok gir grunn til ettertanke, for de
av leserne som ønsker å lodde noe dypere i mo-
tivene. Hans nasjonale sinnelag er hevet over
tvil og debatt.

Det går en skjebnening linje
gjennom Otto Ruges liv. På
en paradoksal måte kom han både
til å tjene sitt land og til å ut-
fordre dets interesser. En mann
som gjør det kan ikke bli like-
gyldig. Og det ble da Otto Ruge
aldri.

Hvordan man enn snur og ven-
der på vurderinger og verdidom-
mer, vil han fortsette å stå i vår
bevissthet og vår historie som en
av vårt lands store sønner.

Men det betyr ikke at hans
karriere var uten lyte, at han kun-
ne si seg fri fra personlige svak-
heter, at hans judicium alltid var
på høyden. Man gjør i virkelighe-
ten en fremragende mann som vår
tidligere generalstabssjef og for-
svarssjef urett om man idealiserer
ham for sterkt og stiller ham på
en piedestall. Det har man hittil
gjort. Og det er kanskje en med-
virkende årsak til at han selv er
blitt stående som et stengsel mel-
lom oss selv og viktige sider av
vår erkjennelse, av vår historiske
virkelighet. For så vidt er vi kan-
ske noen hver av oss medskyldige
i at Ruge ikke fikk revet seg løs
fra legenden i levende live og lagt
kortene på bordet. På sett og vis
kommer det til å bli noe av hans
tragedie. Men tro om han ikke
hadde en temmelig sterk forut-
anelse av det selv? Det synes som
om de første årene etter frigjørin-
gen har martret ham ganske
sterkt. Det var ikke ganske til-
feldig at han ved bisettelsen av
general Fleischers urne grep or-
det, og kom til å tale om de hem-
meligheter det kunne være nød-
vendig å ta med seg i graven.
Men aller sterkest fornemmer man
nok dette enkelte steder i det store
verk som han ofret to—tre år
av sitt liv på, trebindsverket om
Krigens dagbok 1946—1948.

Men la oss først nærme oss
Otto Ruge fra den formelle side
og studere hans data. Han var
unekkelig en mann med sine aner
i orden. Oberst Johannes Schiøtz
innleder i Norsk Biografisk lek-
sikon omtalen med disse ord:

RUGE, OTTO, 1882 —, offiser
foregåendes sønnesønns sønne-
sønn, sønn av protokollsekretær,
kammerherre CARL CHRISTIAN
CONRAD R. og HILDA ELLEN
AF SILLÉN, f. i Kristiania 9/1
1882. Gift den 3/5 1906 med Inge-
borg Sommerfelt,

R. ble student 1899, offiser (pre-
mierløytnant) 1902, tok militær
høyskoleeksamen 1905 og gene-
ralstabseksamen 1915. Han ble
kaptein 1911, major 1930, oberst
1933, generalmajor 1940 og gene-
ralløytnant 1945. Han tjeneste-
gjorde i generalstaben i alle gra-
der, som aspirant 1906—10, ad-
joint 1911—15 (stabschef ved 3.
Brigade i Kristiansand 1911—13),
kaptein 1917—22 (stabschef ved 1.
Divisjon på Fredrikshald 1917—
20), avdelingssjef 1930—33 og
sjef for generalstaben 1933—38.
Han ble generalinspektør for in-
fanteriet 1938 og sto i denne stil-
ling til krigsutbruddet 1940, da
han ble generalmajor og komman-
derende general fra 11. april. Den
18. mai s. å. ble han utnevnt til
forsvarssjef.

Schiøtz nevner så hvordan Ru-
ge satt i tysk krigsfangenskap fra
1940 (på Koningstein i sak-
sisk Sveits, i Thorn og Schildberg
i Polen og i Luckenwalde s. 4.

Berlin.) Etter frigjøringen 1945 ble
han generalløytnant og på ny for-
svarssjef. Han tok avskjed sam-
me høst som følge av uoverens-
stemmelser med forsvarsministe-
ren, statsråd J. Chr. Hauge.

Ruge var taktisk lærer ved In-
fanteriets skyteskole 1922—29 og
lærer i krigshistorie og strategi på
Den militære Høyskole 1929—33,
formann i den norske avdeling
av Den internasjonale Skytteruni-
on 1926/27.

Schiøtz fremholder hvordan Ru-
ge tidlig henledet oppmerksomhe-
ten på seg som en fremragende
offiser. Han øvet en meget stor
innflytelse på den norske hærs
offiserstand, han hadde usedvan-
lige pedagogiske evner som kom
til rik utfoldelse på mange felter.
Som avdelingssjef i og sjef for
generalstaben satte han i høy grad
sitt preg på våre generalstabsof-
fiserer, og la alle øvelser opp til
drøftelse og utførelse på et allsi-
dig plan. Som lærer i Infanteriets
skyteskole og som generalinspek-
tør for dette våpen og samtidig
sjef for skyteskolen øvde han en
tilsvarende innflytelse på våpnets
offiserer ved utarbeidelsen av nye
reglementer og ved de talrike
kurser han fikk satt i gang ved
skyteskolen de siste år før krigs-
utbruddet i 1940. Også her la han
hovedvekten på den feltmessige
og praktiske utdannelse.

Ruge var tidlig blitt oppmerk-
som på den totale krigs krav, og
på hvor nødvendig det var å opp-
nå et samspill mellom forsvars-
grenene og i forhold til de sivile
etater. Han trakk derfor admiral-
stabens og flyvåpnets offiserer
inn i generalstabens teoretiske
øvelser, og arbeidet for utviklin-
gen av et selvstendig flyvåpen si-
deordnet de to gamle forsvarsgre-
ner.

I de minneord som generalløy-
tnant Ole Berg skrev i Norsk Mil-
itært Tidsskrifts hefte 9-1961 etter
Otto Ruges død den 15. august,
karakteriserte han general Ruge
som en klar intelligens med
stringent tenkning, høy målset-
ning, stor viljestyrke og med en
arbeidskraft langt over det van-
lige. Krigens brakte ham fram som
Hærens øverste leder. Men lenge
før den tid hadde han trukket
oppmerksomheten på seg. Han
var i utpreget grad fagoffiseren,
hva enten det gjaldt tjeneste i
stab eller ved tropp.

Otto Ruge var som major sek-
retær i den forsterkede militær-
komité som utarbeidet innstillin-
gen til forsvarsordningen av 1933,
og som han — med rette eller
urette — ble tillagt en stor del
av ansvaret for. Det ville være
uriktig å si at ordningen ikke var
omstridt, skrev Ole Berg. Men
ett måtte i alle fall være på det
rene. I den periode av sulteføring
og forfall som vårt forsvar befant
seg i 20- og begynnelsen av 30-
årene, prøvde han å gjøre de
knappe bevilgninger mest mulig
rentebærende. Resultatet ble en
minimumsordning, basert på den
øvelsestid og de personelle og ma-
terielle resurser som kunne på-
regnes stilt til rådighet — en or-
ganisasjon som skulle eksistere
på bakken, ikke bare på papiret.
Men for å gjøre minimumsord-
ningen til et brukbart krigsinstru-
ment, trengtes en storstilt til-
leggsutdannelse, opplæring av

RUGE-GENERALEN OG MENNESKET

mer befal og omfattende materiellanskaffelser. Oppmerksom på den fare som nærmet seg, virket Ruge i slutten av 30-årene utrettelig for å øke forståelsen for et sterkere forsvarsberedskap — i foredrag, i tidsskrifter og aviser, — uten at det brakte synderlig store forbedringer.

I «Samtiden» for 1935 skrev Ruge i en av sine mange artikler om forsvarsberedskap, noen refleksjoner over temaet i tiden, i siste liten og for sent.

«Det begynner å samle seg tordenskyer over Europa nu. Og som en av dem som har utsikt til å bli hengt når uværet bryter løs, vil jeg gjerne nytte leiligheten til å si noen ord i tide, før spørsmålet om hengning blir aktuelt, og før det kanskje blir for sent å få forsvaret i orden.»

Forholdet mellom statens pengepung og det norske forsvar kan karakteriseres med få ord, skriver Ruge. Den ytterste påholdenhet i normale, fredelige tider, men til gjengjeld en åpen pung hver gang nasjonen forstod at nu gjaldt det, jfr. årene 1895 og 1905 og under verdenskrigen. Det er ikke vilje til forsvar det har skortet på, men nok av og til evnen til i tide å forstå når tiden var inne til å åpne pengepungen.

Ruge var særlig opptatt av å fortelle hvor lang tid det tok før bevilgningene gjorde seg gjeldende i praktiske resultater. Og derfor nevnte han eksempler på hvor lang tid det normalt tar å oppnå og få utnyttet en ordinær stortingsbevilgning. Ikke minst var det viktig å være oppmerksom på hvor lang tid det tar å få gjennomført endringer i øvelsene.

I praksis hadde det etter Ruges oppfatning vært temmelig likegyldig for forsvaret hvilket parti som hadde regjeringmakten. En regjering som ikke akter å begå politisk selvmord, legger rødig fram forslag som den vet vil bli nedvotert, fordi de ikke interesserer velgerne. I de senere år har velgermassen spurt etter andre ting og har fått det den har spurt om. Velgerne har ikke bedt om klar beskjed om vårt forsvarsberedskap sett i forhold til stillingen i Europa, og har heller ikke fått det.

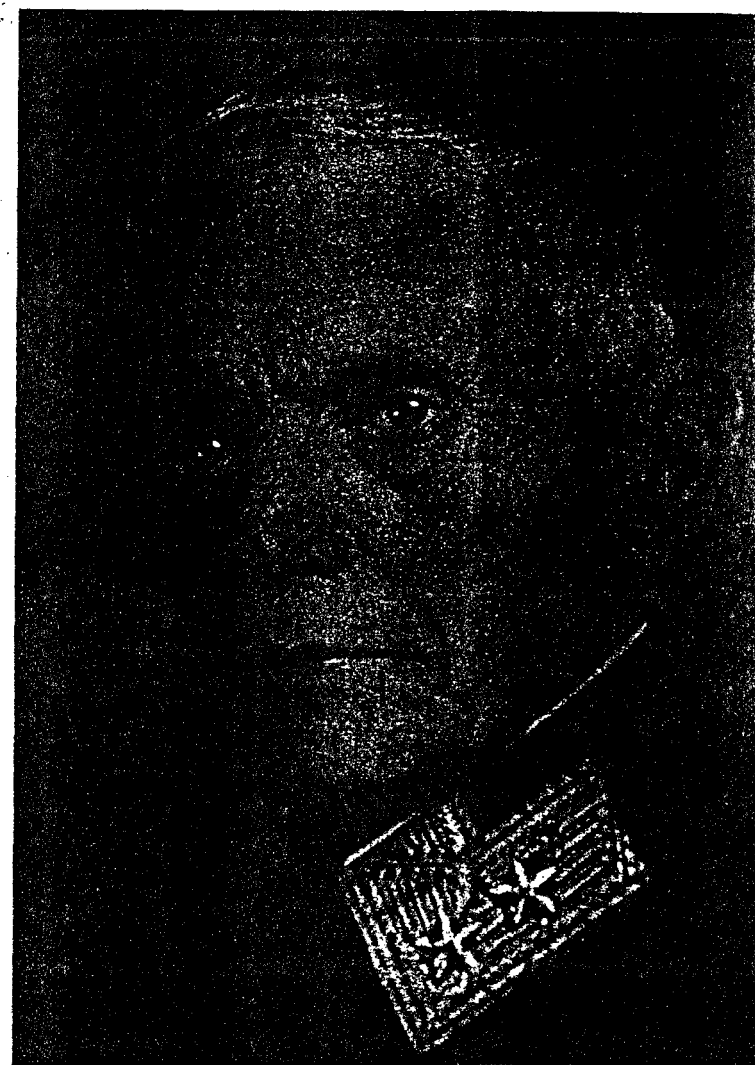
Det er velgerne som bestemmer, legger Ruge til i sin artikkel i «Samtiden» 1935, her hjemme som i alle land. Så lenge mannen i gaten og hans talerør i pressen ikke spør, kan han heller ikke vente å

få vite noe. Den dag han krever ordentlig beskjed, vil han få det. Hva han deretter vil bestemme å gjøre med forsvaret, får bli hans sak. Men meget taler for at han iallfall burde begynne å spørre nu. Det er ting som tyder på at det snart kan være i siste liten å få beskjed. Og det kan bli for sent...

Dette var skrevet i august 1935, fire år før Ragnarokk meldte seg på ny.

I årene som fulgte, fortsatte Ruge ufortrødent å pledere forsvarets sak og å advare. Han kom etter hvert stadig sterkere til å understreke hvor lite vi hadde å rutte med, hvor eksponert vi var både strategisk og materiell- og personellmessig. Det foredrag han holdt senhøstes 1937 skulle komme til å stå i en særstilling, uten at hverken foredragsholderen selv eller noen av hans tilhørere den gang kunne ane noe om det.

Vår generalstabssjef i 1937, oberst Ruge, holdt den 4. oktober i Oslo Militære Samfund et foredrag som ble utførlig referert i «Aftenposten» dagen etter, og der det også i overskriften ble pekt på hvordan «Norges syd-vestre hjørne» militært sett er like isolert som Nord-Norge. Dette referat av Rugs foredrag ble få dager senere sakset av den første spionasjeoffiser den tyske overkommando sendte til Norge i annen halvpart av 30-årene, kaptein Benecke, stasjonert ved generalkommando Hannover. Oberst Ruges analyse av Norges sikkerhetspolitiske og strategiske stilling fikk bestemmende innflytelse på opplegget av den tyske kontraspionasje mot britene via Norge og av selve spionasjen i Norge. — Kaptein Benecke hadde noen tid forut tilbrakt ca. 3 måneder i Norge for å orientere seg om situasjonen. Som det fremgår av faksimile av konseptet til skrivelse av 25. oktober 1937 fra avdelingssjefen for E- og Sikkerhetstjenesten ved generalkommando Hannover, major von Pfuhlstein (Ph) og paraferert av kaptein Benecke (B) vedrørende de militære forhold i Norge rettet til A b w (Abwehr, Berlin), vil avdelingens III-f-medarbeider, (kaptein Benec-



ke) reise til Norge for å vareta nærmere angitte etterretningsmessige interesser. Utgangspunktet og foranledningen er innholdet av den norske generalstabssjefs foredrag referert i Aftenposten.

Da von Falkenhorsts stab i dagene like etter von Falkenhorsts oppnevning den 21. februar 1940 lot innhente en sakkyndig betenkning fra etterretningsvesenet om Norges forsvar, fant man å kunne legge den fhv. norske generalstabssjefs analyse av oktober 1937

til grunn for den generelle vurdering, idet foredraget i sin grunnholdens korresponderte med situasjonen ved månedskiftet februar/mars 1940.

Dossieret vedrørende denne problematikk bærer da også Ruges foredrag som undertitel. Ettersom Ruges synsmåter ble tillagt slik vekt, kunne det selvfølgelig være på sin plass å gjengi de springende punkter fra foredraget i Oslo Militære Samfund, så meget mer som Ruge i egenskap av øverstkommanderende for de norske

RUGE-GENERALEN OG MENNESKET

mer befal og omfattende materiellanskaffelser. Oppmerksom på den fare som nærmet seg, virket Ruge i slutten av 30-årene utrettelig for å øke forståelsen for et sterkere forsvarsberedskap — i foredrag, i tidsskrifter og aviser, — uten at det brakte synderlig store forbedringer.

I «Samtiden» for 1935 skrev Ruge i en av sine mange artikler om forsvarsberedskap, noen refleksjoner over temaet i tiden, i siste liten og for sent.

«Det begynner å samle seg tordenskyer over Europa nu. Og som en av dem som har utsikt til å bli hengt når uværet bryter løs, vil jeg gjerne nytte leiligheten til å si noen ord i tide, før spørsmålet om hengning blir aktuelt, og før det kanskje blir for sent å få forsvaret i orden.»

Forholdet mellom statens pengepung og det norske forsvar kan karakteriseres med få ord, skriver Ruge. Den ytterste påholdenhet i normale, fredelige tider, men til gjengjeld en åpen pung hver gang nasjonen forstod at nu gjaldt det, jfr. årene 1895 og 1905 og under verdenskrigen. Det er ikke vilje til forsvar det har skortet på, men nok av og til evnen til i tide å forstå når tiden var inne til å åpne pengepungen.

Ruge var særlig opptatt av å fortelle hvor lang tid det tok før bevilgningene gjorde seg gjeldende i praktiske resultater. Og derfor nevnte han eksempler på hvor lang tid det normalt tar å oppnå og få utnyttet en ordinær stortingsbevilgning. Ikke minst var det viktig å være oppmerksom på hvor lang tid det tar å få gjennomført endringer i øvelsene.

I praksis hadde det etter Ruges oppfatning vært temmelig likegyldig for forsvaret hvilket parti som hadde regjeringmakten. En regjering som ikke akter å begå politisk selvmord, legger rødig fram forslag som den vet vil bli nedvotert, fordi de ikke interesserer velgerne. I de senere år har velgermassen spurt etter andre ting og har fått det den har spurt om. Velgerne har ikke bedt om klar beskjed om vårt forsvarsberedskap sett i forhold til stillingen i Europa, og har heller ikke fått det.

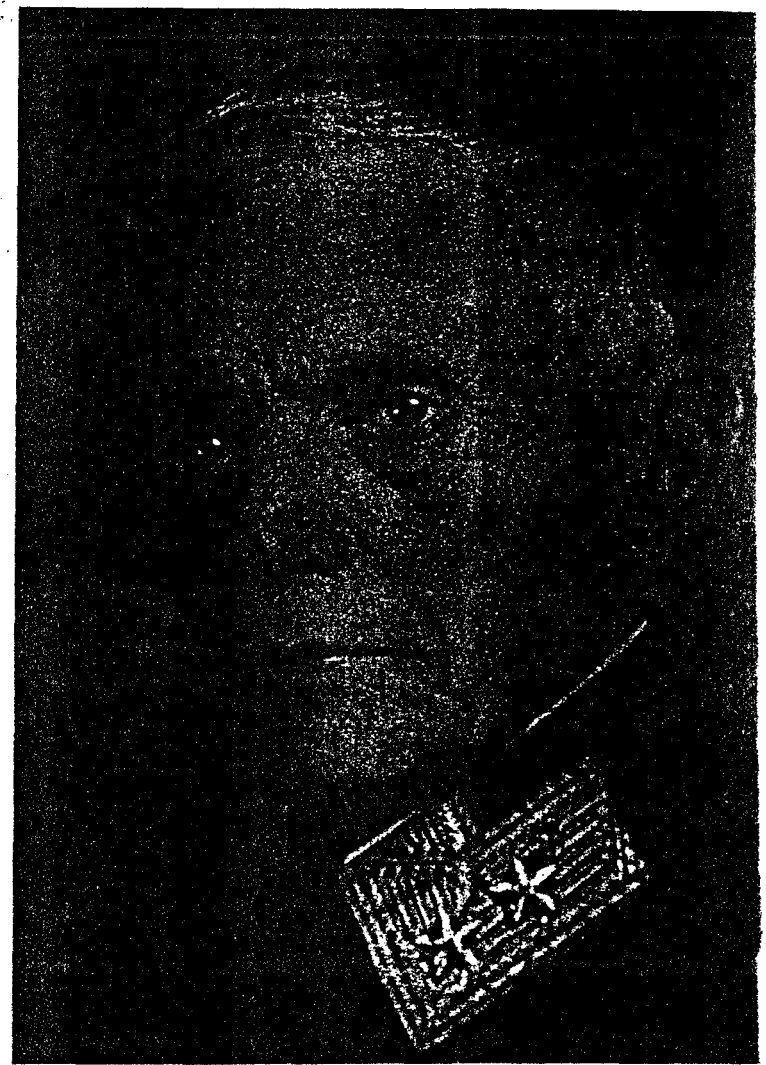
Det er velgerne som bestemmer, legger Ruge til i sin artikkel i «Samtiden» 1935, her hjemme som i alle land. Så lenge mannen i gaten og hans talerør i pressen ikke spør, kan han heller ikke vente å

få vite noe. Den dag han krever ordentlig beskjed, vil han få det. Hva han deretter vil bestemme å gjøre med forsvaret, får bli hans sak. Men meget taler for at han iallfall burde begynne å spørre nu. Det er ting som tyder på at det snart kan være i siste liten å få beskjed. Og det kan bli for sent...

Dette var skrevet i august 1935, fire år før Ragnarokk meldte seg på ny.

I årene som fulgte, fortsatte Ruge ufortrødent å pledere forsvarets sak og å advare. Han kom etter hvert stadig sterkere til å understreke hvor lite vi hadde å rutte med, hvor eksponert vi var både strategisk og materiell- og personellmessig. Det foredrag han holdt senhøstes 1937 skulle komme til å stå i en særstilling, uten at hverken foredragsholderen selv eller noen av hans tilhørere den gang kunne ane noe om det.

Vår generalstabssjef i 1937, oberst Ruge, holdt den 4. oktober i Oslo Militære Samfund et foredrag som ble utførlig referert i «Aftenposten» dagen etter, og der det også i overskriften ble pekt på hvordan «Norges syd-vestre hjørne» militært sett er like isolert som Nord-Norge. Dette referat av Rugs foredrag ble få dager senere sakset av den første spionasjeoffiser den tyske overkommando sendte til Norge i annen halvpart av 30-årene, kaptein Benecke, stasjonert ved generalkommando Hannover. Oberst Ruges analyse av Norges sikkerhetspolitiske og strategiske stilling fikk bestemmende innflytelse på opplegget av den tyske kontraspionasje mot britene via Norge og av selve spionasjen i Norge. — Kaptein Benecke hadde noen tid forut tilbrakt ca. 3 måneder i Norge for å orientere seg om situasjonen. Som det fremgår av faksimile av konseptet til skrivelse av 25. oktober 1937 fra avdelingssjefen for E- og Sikkerhetstjenesten ved generalkommando Hannover, major von Pfuhlstein (Ph) og paraferert av kaptein Benecke (B) vedrørende de militære forhold i Norge rettet til A b w (Abwehr, Berlin), vil avdelingens III-f-medarbeider, (kaptein Benec-



ke) reise til Norge for å vareta nærmere angitte etterretningsmessige interesser. Utgangspunktet og foranledningen er innholdet av den norske generalstabssjefs foredrag referert i Aftenposten.

Da von Falkenhorsts stab i dagene like etter von Falkenhorsts oppnevning den 21. februar 1940 lot innhente en sakkyndig betenkning fra etterretningsvesenet om Norges forsvar, fant man å kunne legge den fhv. norske generalstabssjefs analyse av oktober 1937

til grunn for den generelle vurdering, idet foredraget i sin grunnholdens korresponderte med situasjonen ved månedskiftet februar/mars 1940.

Dossieret vedrørende denne problematikk bærer da også Ruges foredrag som undertittel. Ettersom Ruges synsmåter ble tillagt slik vekt, kunne det selvfølgelig være på sin plass å gjengi de springende punkter fra foredraget i Oslo Militære Samfund, så meget mer som Ruge i egenskap av øverstkommanderende for de norske

Hemmelig.
III f 11-3009.10.37 hem.
Konsept.

Vedlegg 2 a
Hannover,
den 25. oktober 1937
avsendt 25. okt. 1937.
Konsept.

Henvi-:

Rapport om Norges-
kommandering i juli
1937 I. og II. del og kor-
responderende skrivelse
fra Abw. av 2.10. 37.
Angår: Militære forhold
i Norge.
vedlegg: 6 (sammenlag-
te) ark.

Til

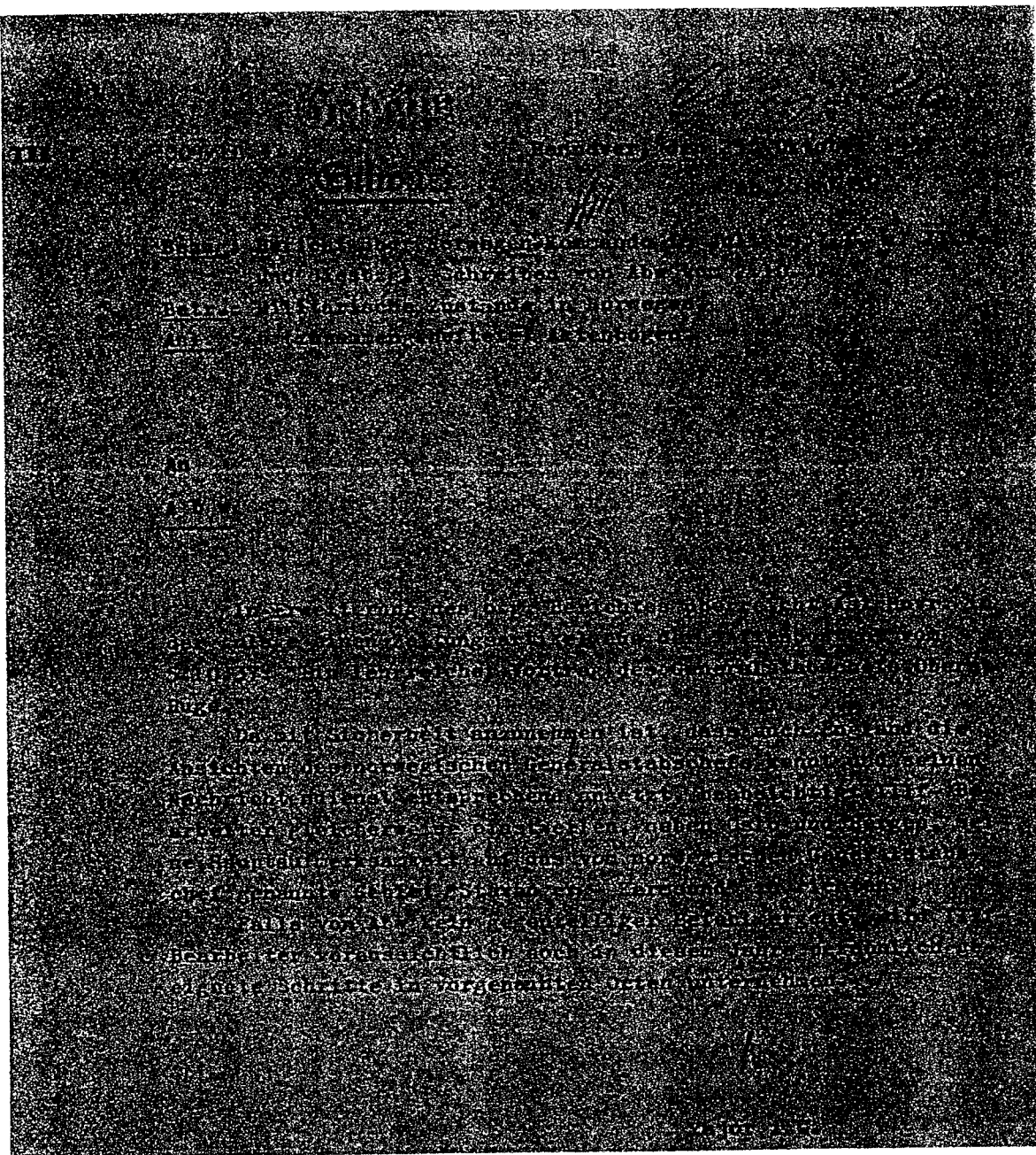
w

Som supplement til
ovennevnte rapport over-
rekker Abwehrstele Han-
nover som vedlegg en
avisartikkel fra «Aften-
posten» for 5. 10. 37:
«lærerikt foredrag av
generalstabssjefen ob-
erst Ruge.»

Da man med sikker-
het kan gå ut fra at og-
så England kjenner den
norske generalstabssjefs
syn og setter sin etter-
retningstjeneste inn etter
det, har Ilif-medarbeid-
eren (medarbeideren
for kontraspionasje,
villedn.) likeledes fore-
løpig til hensikt ved si-
den av Oslo og Bergen
å rette sin oppmerksom-
het mot det område som
ble nevnt av den norske
generalstabssjef, nemlig
området «Stavanger—
Karmsund».

I tilfelle det ikke kommer
motsatt ordre fra Abw.,
setter etter alt å dømme
Ilif-medarbeideren alle-
rede i år personlig i
g de egnede skritt
på forannevnte ste-
der. B.

v. Pf.
Major i G.



styrker fra 11. april 1940 ble stil-
let overfor en fiende som hadde
utnyttet den fhv. generalstabssjefs
erfaringer og grunnsyn i sitt stra-
tegiske og operative opplegg.

Det nærmest paradoksale ved
situasjonen og de strategiske for-
utsetninger trådte klart frem alle-
rede få timer etter invasjonens
åpning: fienden fikk føle og er-
fare i høyest dramatiske former
nettopp det dilemma som hans
generalstab i sin analyse og pro-
gnose ved månedskiftet februar/
mars 1940 hadde betegnet som det
norske forsvars avgjørende svak-
het og handikap. Norge hadde
nemlig, sine naturlige forsvars-
muligheter til tross, ikke anled-
ning til å foreta noen virkelig
oppmarsj mot en invasjonshær,
men måtte passe på ikke å blott-

legge noen av landsdelene. Plasse-
ringen av de seks divisjonsstaber
var også et vitnesbyrd om det. Et
svakt utbygget vei- og jernbane-
nett tillot heller ikke rask og raus
overføring av styrker og forsynin-
ger fra det ene område til det an-
net. Det var intet som minnet om
det strategiske sambands- og vei-
system i oldtidens Italia. Bare Øst-
landet med sine geografiske for-
utsetninger og sine to norske di-
visjoner (i hvert fall på papiret)
ga rom for en viss operativ beve-
gelsesfrihet og eventuell utkry-
stallisering av et tyngdepunkt—
anvendt etter Hindenburgs berøm-
te ord: Et angrep uten tyngde-
punkt er som en mann uten ka-
rakter.

Det var en skjebnens ironi at
general Ruge som kommanderen-

de general for de norske militære
styrker fra 11. april 1940 skulle
komme til å kjempe mot en fiende
som i sitt strategiske og ope-
rative opplegg bl. a. kom til å ba-
sere seg på, i det minste legge be-
tydelig vekt på, synsmåter som
generalen selv i egenskap av fhv.
generalstabssjef hadde lagt frem
2½ år tidligere. Denne refleksjon
kan man gjøre seg på grunnlag
av aktstykker som først nærmere
30 år etter begivenhetene er blitt
tilgjengelige for den historiske
forskning.

I det foredrag generalstabssjefen
holdt i Oslo Militære Samfund den
4. oktober 1937, ga han en åpen-
hertig karakteristikk av hvor
dårlig det sto til med det norske
forsvar. Man hadde riktignok
oppnådd noen fremgang med hæ-

rens beredskap, men ikke tilstrek-
kelig. Det var ingen grunn til å
legge skjul på hvordan den norske
hær fremdeles var den dårligst
trene og dårligst rustede i Eu-
ropa. Og hadde admiralstabssje-
fen stått i oberst Ruges, i fore-
dragholderens sted her i Oslo Mi-
litære Samfund, så måtte han ha
sagt det samme om marinen, og
hadde man hatt en representant
for flyvåpnet, så hadde han enda
større grunn til å male situasjo-
nen med dystre farger, la Ruge til.

Det var penger som manglet.
Ruge påviste at utgiftene til ut-
danning av en soldat i Norge lå
under halvparten av hva man in-
vesterte i Danmark, og det var
som kjent heller ikke overvel-
dende.

Det var for øvrig ikke bare

"Aftenposten"

Oslo, 5. Oktober 1937.

"Norges syd-vestre hjørne" militært sett like isolert som Nord-Norge.

Norges sydvest-luke militært sett like isolert som Nord-Norge.

Die Qualität charakterisiert den Schwächerzustand der Wehrmacht. Ein lehrreicher Vortrag des Generalstabschefs Oberst Ruge.

Der Generalstabschef Oberst Ruge hielt gestern abend im Militärverein einen Vortrag, der auch für zussammilitarische Kreise von Interesse sein dürfte. Der Titel des Vortrages lautete: Unser Neutralitätsschutz während der jetzigen Situation. Einleitungsweise erwähnte der Vortragende Norges kriegspolitische Situation. Heute sieht sie anders aus als vor vier Jahren. Der weitreichende Luftkrieg ist ein Faktum, mit dem wir rechnen müssen, einer von den grundlegenden Faktoren in unserer kriegspolitischen Stellung. Deutschland ist wieder ein Machtfaktor geworden, sowohl zur See, als auch in der Luft. Die Westmächte haben ein neues und gefährliches Gebiet zur Überwachung bekommen, nämlich das Mittelmeer. Dadurch ist die Möglichkeit ihres Eingreifens in Nordseegebiet vermindert worden.

In Kiewer ist nun Russland der Herr, mit starken See- und Luftstreitkräften und mit einer ausgebauten militärisch und industriellen Basis in Kuznetsk.

Vir må tenne oss derfor klar sein, dass wir an einen d Hauptwege des Welthandels liegen, und dass der einzige off Seeweg Russlands gegen Westen an unserer Nordküste entlang

Zeh

Faksemilen over gjengir 1. side av kaptein Beneckes oversettelse av Aftenpostens referat av 5. oktober 1937 av generalstabssjefen, oberst Ruges foredrag i Oslo Militære Samfund dagen for. Oversettelsen medfulgte skrivelse av 25. oktober 1937, gjengir

gitt til venstre (s. 12.) Utsnittet til høyre over disse linjer er hentet fra major Prucks generalrapport i egenskap av utsendt etterretningsoffiser til Norge ved månedsskiftet januar/februar 1940. Rapporten er skrevet ultimo februar og gjengir u n d e r p. 2

in -trekning. Auf allen Schulen herrscht lebhafter Ausbildungsbetrieb. Eine Übersicht über die vorhandenen Schulen des Heeres wird als Anlage 1 beigelegt.

b) Freiwillige Ausbildung ausserhalb des Heeres.

Hierfür wird grosse Propaganda gemacht. Es haben sich bisher rund 10000 Mann gemeldet. Die zur Verfügung stehenden Mittel sind gering. Die Ausbildung erstreckt sich auf: Schiessen, Geländekunde, Schiffahren.

c) Rüstungsausrüstung.

Angestrebt wird eine Verzehrfung der völlig unzureichenden Divisions- und Flak-Artillerie. Die Leistungsfähigkeit der vorhandenen Rüstungsfabriken entsprechen nicht den Anforderungen.

d) Im Norden sollen weitere Massnahmen getroffen werden sein.

Nach vorliegenden Meldungen, ist auf jeden Fall der 6. Division eine Fliegerabteilung (Staffel?) zugeteilt worden. Die Vergrösserung der Gebirgsartillerie bei dieser Division auf Abteilungsstärke liegt bereits länger zurück. Es haben hier unter dem Eindruck der russischen Gefahr auch grössere Reservisten-Einberufungen stattgefunden. Auf Grund der vorliegenden, wenig vollkommenen Meldungen, wird angenommen, dass die dortige Division ihre Enden zu einer Gesamtstärke von rund 10000 Mann aufgefüllt hat. Die bisher bekannte Stärke dieser Division wird als Anlage 2 beigelegt.

Zu 2.) Aufmarsch- und Operationspläne der Armee.

Über die ~~strategische~~ Lage Norwegens hat im Oktober 1937 der damalige Generalstabschef, der sehr fähige Oberst Ruge, einen Vortrag gehalten, der seinerzeit von jetzigen KO-Leiter Norwegens vorgelegt wurde. Der Entwurf wird beigelegt, weil der Vortrag in seiner Grundtendenz noch der heutigen Lage entspricht. (Anl. 2a)

den norske armés oppmarsj- og operasjonsplaner! «Om Norges strategiske situasjon holdt i oktober 1937 den daværende generalstabssjef, den meget dyktige oberst Ruge et foredrag, som i sin tid ble forelagt den nuværende

KO-leder. Konseptet vedlegges, fordi foredraget i sin grunntendens fremdeles svarer til den nuværende situasjon (bilag 2 a)»

Dette punkt med bilag ble inntatt i generalstabssjefens, oberst Buschenhagens sluttanalyse.

kvantiteten som karakteriserte situasjonen i Norge, men også kvaliteten, nemlig utdannelsen av offiserer og menige. Hva offisersspørsmålet angikk, så forelå det en uttalelse av kommanderende general i Forsvarsdepartementet: man forrødte ingen hemmelighet når man uttalte at det var en påfallende ensartethet når det gjaldt manglende militær dyktighet, hvorent det gjaldt ledelse av bataljon eller tropp. Rekruttskolen måtte i hvert fall vare så lenge at soldaten lærte å beherske våpenteknikken. Dessuten hadde man i høyeste grad behov for manøvrer, men de måtte ikke bli holdt på bekostning av utdannelsen av rekruttene.

I Syd-Norge kunne krigførende stater bare nå oss luftveien eller

over sjøen. Og de måtte samtlige tilbakelegge en lang vei, omtrent 500 km. Her kunne vi altså geografisk sett operere med de samlede styrker. Unntatt fra dette var de sannsynligvis mest utsatte områdene Stavanger-Karmsund.

Norges sydvestre hjørne ligger militært sett like isolert som Nord-Norge. Og det er en alvorlig sak, fremholdt Ruge ifølge foredraget og Aftenpostens referat. Riksveien til Nord-Norge var et populært nasjonalt anliggende, og med rette. Men det samme kunne man ikke si om riksveien til det sydlige hjørne av Norge. Diskusjonen om den var gått under i kringel, og projekteringen var skjovet til side på grunn av andre interesser. Likevel var det militære problem der det samme som i

nord. Vi kunne bli angrepet på hele kystlinjen. Det var vår oppgave så raskt som mulig å sette inn våre forenede krefter til sjøs, i luften og til lands, der hvor angrepet måtte komme.

Hvorfor ble oberst Ruges foredrag av fjerde oktober 1937 tillagt slik vekt? Det hadde falt mange andre uttalelser, både i skrift og tale, som det hadde vært god grunn til å feste seg ved. Men Ruge var generalstabssjef, og det ga hans ord og meninger en særlig vekt, helt bortsett fra de mange gjetord om hans faglige ekspertise.

Men det er, med det kjennskap man har til kaptein, senere major Benecke, som leder av K.O. i Norge, meget som tyder på at det avgjørende nok må ha vært at Af-

tenpostens referat av Ruges foredrag kom Benecke i hende etter at hans første misjon til Norge var vel avviklet og hadde fått sin anerkjennelse i et særskilt brev fra admiral Canaris til avdelingen i Hannover. Denne Canaris' attest til kaptein Benecke ankom til Hannover samme dag som Ruge holdt sitt foredrag i Oslo. Noen få dager senere forelå Aftenposten av 5. oktober hos Benecke, og man skjønner godt hvordan de opplysninger som Ruge hadde meddelt, spesielt om betydningen av det sørvestre Norge, ga kapteinen blod på tann.

Han hadde vært ytterst begeistret for å få reise til Norge, og med referatet i hende øynet han en mulighet for å fortsette der han slapp ved månedsskiftet full-

Hvilket bedømmelsesgrunnlag hadde den tyske overkommando, von Falkenhorst med stab, av ledende norske offiserer, inklusive oberst Ruge, umiddelbart for angrepet i april 1940? Dette dokument, som er en del av en flere siders analyse, utarbeidet av etterretningsoffiseren i Oslo, major Benecke, utvilsomt med støtte av norske kontakter, gir i hvert fall en del av svaret.

KRISTIAN LAAKE — kommanderende general.

Politisk deltok Laake tidligere i «Venstre» og sto på partiets ytterste fløy. Ikke mulig å fastslå hvor Laake står utenrikspolitisk. Tok i sin tid imot innbydelsen til «der Führers» 50. års dag. Senere sa «ja takk til en innbydelse fra den britiske overkommando. Laakes forhold til forsvarsminister Ljungberg skal ikke være særlig godt. Laake gjorde i sin tid studier ved et av Riksvernets artilleriregimenter.

IVINDEN HAUG, Generalmajor Chef II. Div. Kommandant på festningen Akershus.

Født i Oslo, far grosserer, moren av gammel bondeslekt. Haug hører til godset Hvinden. Største delen av hans militære løpebane innen generalstaben. Noen år Kongens adjutant. Under krigen stabssjef hos kommandanten på

Kristiansand festning. Etter krigen forretningsmann i ledende stilling ved våpenfabrikken Hagen & Co. 59 år gammel. 56 år gammel befordret til generalmajor.

OTTO RUGE, oberst, generalinspektør for infanteriet, generalstabssjef inntil 1938.

Født 1882. Sønn av en kammerherre. Lærer ved infanteriskoleskolen og den militære høyskole. 1932 oberst og generalstabssjef inntil 1938. Deretter generalinspektør. Gjelder som en av de dyktigste offiserer. Likefrem åpen karakter, ingen kompromissmann. Tenker ikke bra om Stortingsmennene. Ingen venn av parlamentarismen. Ikke avholdt av politikerne. Elsker sitt fedreland, ingen demokrat, aktivistisk. En av de mest verdifulle menn Norge har

Kristian LAAKE, Kommanderende General

Geboren 1875 in Ullensaker (Oslo Gegend). Sohn eines Bauern. Seit 1897 Offizier. Militärische Ausbildung als Feldartillerist: Militärhochschule. Generalstabs-Examen, 1928 Oberst. Seit 1931 Generalmajor und Kommandierender General. Politisch hat sich Laake früher in der "venstre"-Partei (Demokraten Linke) betätigt und stand auf deren linkem Flügel. Aussenpolitisch ist Laake nicht erkennbar. Nahm s.Zt. die Einladung zum 50. Geburtstag des Führers ein. Später nahm er eine Einladung der britischen Wehrmacht an. Laakes Verhältnis zum Verteidigungsminister Ljungberg soll nicht besonders gut sein. Laake hat s.Zt. bei einem Art.Reg. der Reichswehr Studien gemacht.

J. Hvinden Haug, Generalmajor, Chef II. Div. Kommandant der Festung Akershus

In Oslo geboren, Vater Grosskaufmann, Mutter aus altem Bauerngeschlecht. Haug gehört das Gut Hvinden. Grösster Teil der militärischen Laufbahn mit dem Generalstab verknüpft. Während einiger Jahre Adjutant beim König-Während des Krieges Stabschef beim Kommandanten der Festung Kristiansand. Nach dem Kriege Geschäftsmann in leitender Stellung bei der Waferfabrik Hagen & Co. 59 Jahre alt. Mit 56 Jahren zum Generalmajor befördert.

Otto Ruge, Oberst, Generalinspekteur der Infanterie Chef des Generalstabes bis 1938

Geboren 1882, Sohn eines Kammerherrn. Lehrer an der Infanterie Schiess Schule und Militär Hochschule. 1932 Oberst und Chef des Generalstabes bis 1938. Seitdem Generalinspekteur. Gilt als einer der fähigsten Offiziere. Erader aufrechter Charakter, kein Mann der Kompromisse. Denkt nicht gut von den Stortingsleuten. Kein Freund von Parlamentarismus. Bei den Politikern nicht beliebt. Vaterlandliegend, kein Demokrat, aktivistisch. Einer der wertvollsten Leute die Norwegen besitzt.

august. (Dermed er det ikke sagt at man skal legge ensidig vekt på personlige ønskemål, og se bort fra saklige overveielser og motiver.)

Etterat den internasjonale situasjon forverret seg, og konturene av en kommende væpnet konflikt mellom stormaktene ble tydeligere, ble Benecke av lederen for avdeling Abwehr øst, major Prück, foreslått til oppgaven å bli fast stasjonert i Norge, som leder av en såkalt K.O., krigsorganisasjon, som var umiddelbart etter Münchenkrisen.

Da Norge ble lagt under lupen 1939/40 og overkommandoen sendte en særlig vel skolert etterretningsoffiser til Norge den 27. januar 1940, fikk han i utpreget grad nytte av de erfaringer som Benecke hadde høstet, ikke minst av hans klipparkiv fra norsk presse.

Da det så, i forbindelse med utnevnelsen av von Falkenhorst den 21. februar, ble aktuelt å lage en foreløpig hovedrapport over situasjonen i Norge, den militære beredskap der m. v. gjorde Benecke major Prück oppmerksom på sin skrivelse av 1937 til Abwehr. Dermed kom Ruges foredrag av oktober 1937 påny i fokus. Og derav fikk den norske generalstabssjefs foredrag via referatet i Aftenposten og Beneckes utnyttelse

av det en resonans som det neppe noensinne oppnådde i Norge. Det hører til de interessante eksempler på hva der skjer på skjebnens uransakelige veier.

General Ruges store innsats som leder av felttoget i Norge er vel kjent og trenger ingen ytterligere kommentarer. Det som fremstillingen i de foregående artikler har tatt sikte på å vise, er hvordan nasjonalbevisste nordmenn under situasjonens trykk fant å måtte trekke konsekvenser som de ellers i høy grad ville ha kviet seg for. Hvordan man vil bedømme deres handlemåte, vil i høy grad variere med politiske plasseringer og sympatier. Men utover det finnes det selvfølgelig kriterier som gjør det mulig å måle graden av aktomhet, grunnlaget for å påberope seg konstitusjonell nødrett, og eventuell tilstedeværelsen av en større eller mindre grad av feilvurdering, politisk og på annen måte.

I Krigens dagbok bind I, utkommet 1946, skrev general Ruge på side 451 i forbindelse med det tyske gjennombrudd og de alliertes sammenbrudd i vest i midten av mai: «En katastrofe av slike dimensjoner har dypere årsaker enn som så. Vil vi forstå disse årsaker, er det bedre å gå ut fra at aktørene var seg sitt ansvar bevisst og prøvde å gjøre sitt beste,

hver ut fra sine forutsetninger. Sannsynligheten taler for at vi på den vei kommer sannheten nærmere.»

General Ruge kom til å oppleve de psykologiske ettervirkninger av katastrofen i vest også når det gjaldt hans egen bedømmelse av situasjonen i Norge etter at konge og regjering var reist. Vi vet i dag, bl. a. fra den tidligere justisminister og den tidligere kirke- og undervisningsminister i London-regjeringen, at de disposisjoner som den fhv. forsvarssjef traff etter kapitulasjonen for en viss ikke uvesentlig dels vedkommende var ukjent for regjeringen. I det ligger ikke noen dom over de disposisjoner som general Ruge traff og så seg berettiget til å treffe. Uten sammenligning viktigst er instruksjonen av 23./24. juni 1940 om å utnytte ordningen med grensevaktavdelinger i Finnmark som en befalsskole for hæren. At den ikke ble meddelt Londonregjeringen, har ingen bestridt. Hvorvidt den ville ha blitt meddelt dersom første fase ifølge avtalen av 10. og 11. juni hadde fått vare noe lenger, lar seg ikke besvare. Vi vet at de forslag som major Lindbäck-Larsen utarbeidet på grunnlag av instruksjonen, ikke ble meddelt våre myndigheter i eksil.

Den kritikk som er kommet til

uttrykk i fremstillingen, har ikke tatt sikte på forslagene og handlingene sommeren og høsten 1940, men på fortelsen av det som man dengang mente seg berettiget å foreta under inntrykket av situasjon og trusel fra øst. Det hører med i vår historie, og det utgjør nødvendige komponenter av det helhetsbilde som vurderingsnormene skal formes etter.

General Ruge har selv skrevet konklusjonen:

Var Petain en forræder da han som Frankrikes lovlige regjeringssjef nektet å forlate Frankrike, og i stedet sluttet sin våpenstillstand? Eller var de Gaulle det, da han — mot sin lovlige regjering — startet sin motstandsbevegelse utenfor Frankrike? Var kong Leopold forræder da han mot sin lovlige regjering ble i Belgia og kapitulerte? Eller var hans regjering det da den forlot sin lovlige konge og fortsatte krigen fra London?

Nøkernt sett er her ikke spørsmål om forræderi eller patriotisme, den var sikkert like ekte på alle sider. Det avgjørende er de divergerende syn på situasjonen og fremtidsutsiktene; nøyaktig som i Norge, hvor Kongen, Regjeringen og stortingspresidenten gikk en vei, stortingspresidentens og riksrådsforhandlerne den motsatte.